

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Tanja Pipan

Vloga mladinskega dela pri integraciji socialno izključene mladine

Magistrsko delo

Ljubljana, 2014

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Tanja Pipan

Mentorica: red. prof. dr. Mirjana Nastran Ule

Vloga mladinskega dela pri integraciji socialno izključene mladine

Magistrsko delo

Ljubljana, 2014

*Zahvala predvsem mladim, ker sem pri delu z njimi največ pridobila sama.
Zahvala tudi vsem, ki so sodelovali pri nastajanju moje naloge in mentorici red. prof. dr.
Mirjani Nastran Ule za strokovno vodenje in nasvete.*

Vloga mladinskega dela pri integraciji socialno izključene mladine

Danes veliko govorimo o globalizaciji, o globalni družbi, o globalnih korporacijah, o prostem pretoku idej, kapitala, ljudi, o brisanju meja, vendar se ob tem premalo zavedamo posledic, ki jih globalizacija s seboj prinaša v obliki dnevnega soočanja z negotovostmi. Mene v kontekstu današnjega časa zanima, kako se počutijo mladi, ki jim življenje polzi iz rok in se v konkretnih situacijah ne znajdejo in ne zanje poiskati ustreznih rešitev za svoje dileme. Kaj se dogaja mladim, ki niso opremljeni s celo vrsto znanj in spretnosti, ki so danes potrebna za preživetje? Kaj je s tistimi, ki so na začetku svoje poti izbrali napačno pot ali pa niso imeli možnosti, da bi izbrali neko drugo varianto? Ali se v tem svetu počutijo kot ljudje »brez obraza«?

V času tekoče moderne se moramo dnevno odločati med danimi možnostmi in izbirati »prave« poti. Na odločitve moramo biti pripravljeni že od malih nog. Izbrati pravo šolo, se vpisati v prave tečaje, izbrati prave prijatelje, nadaljevati v pravi srednji šoli, zaključiti fakulteto, ki bo omogočila najboljšo službo... Današnji svet nam ponuja paleto izbir in vendar so le nekatere »prave«, torej take, ki nam omogočajo »najboljše« življenje. Tveganje ob tem pa je izredno visoko. Mlademu človeku ne dopušča napak, ne opravičuje nepravilnih izbir, zahteva pa odličnost, delavnost, pripravljenost na predanost itd. Pa tudi to včasih ni dovolj za doseg zadane cilja. In potem nastopijo travme, šoki in osebni pretresi.

Danes lahko dnevno spremljamo, kako mladi drugače od svojih staršev vstopajo v svet odraslosti, podaljšuje se izobraževalno obdobje in mladi so dlje časa ekonomsko odvisni od svojih staršev. Obdobje starševstva in vstop na delovni trg se pomika v pozna dvajseta ali trideseta leta življenja. Mladi so soočeni z različnimi možnostmi in priložnostmi, dnevno so pred vedno novimi izzivi in zahtevami ter različnimi načini življenja. Nič več ni samoumevno in usmerjeno, vse je dinamično, fleksibilno in nepredvidljivo. Mladi se morajo naučiti izbirati in pri tem jim družba ne nudi veliko opore.

Problem magistrskega dela je osvetliti pomen mladinskega dela, ki se odvija v mladinskih centrih in v dnevnih centrih Centrov za socialno delo, z namenom preučiti možnosti, ki jih mladinsko delo ali delo z mladimi ponuja pri vključevanju mladih z manj priložnosti.

V začetnem delu predstavim družbene spremembe in tveganja, s katerimi se soočajo mladi. Nadaljujem z opisom štirih faktorjev socialne izključenosti: izključenost iz šolskega sistema, nezaposlenost, dezorganizirana družina in nekakovostne socialne mreže. Teoretični del zaključim z ugotovitvami o pomenu mladinskega dela s socialno izključenimi mladimi. V empiričnem delu opravim analizo delovanja Dnevnega centra Žarek Nova Gorica in Mladinskega centra Nova Gorica, intervjuvam mlade obiskovalce obeh programov in izvedem fokusno skupino s strokovnimi delavci, ki delajo z mladimi. Potrdim domneve, da je izključevanje mladih večdimenzionalno, da je mladinsko delo s socialno izključenimi mladimi učinkovito in predlagam možne rešitve, ki bi mladinsko delo še izboljšale.

Ključne besede: družbene spremembe, mladinsko delo, socialno izključeni mladi, Goriška.

The role of youth work in the integration of socially excluded youth

Today we speak a lot about globalization, a global society, global corporations, free flow of ideas, capital, people, elimination of borders, but we are not fully aware of the consequences caused by globalization in the form of daily dealing with uncertainties. In the concept of today's world I am foremost interested in how youth feel when their lives are slipping through their fingers, when they do not know how to handle specific situations and are unable to find proper solutions for their dilemmas. What happens to the youth, who are not equipped with the knowledge and skills today necessary for survival? What about those who made a wrong decision at first, either by choice or because they had no other alternative? Do they feel like »faceless« people in this world? In this day and age we have to make daily decisions between the given options and choose the »right« way. We have to be ready for making choices since the day we are born. Selecting the right school, enrolling in the correct courses, choosing the right friends, continuing studies in the proper school, finishing the university that leads to the best possible job,... Today's world offers us an array of choices, yet only some of them are »proper« ones, meaning choices that grant "the best" lives. The risks are extremely high here. A young person is not allowed to make mistakes, no wrong choices are accepted, but it requires perfection, hard work, dedication, etc. However, even this is not always enough to reach a designated goal. The consequence is traumas, shocks and personal stress.

Today we can witness how unlike their parents youth are entering the world of adulthood, the educational period is getting longer as well as the period when the youth are economically dependent on their parents. Youth decide for parenthood and enter the world of work in their late twenties or thirties. They are faced with various options and opportunities, they encounter new challenges and demands as well as different lifestyles on a daily basis. Nothing is granted and directed anymore, everything is dynamic, flexible and unpredictable. The youth need to learn to make choices even though they get little support from the society.

The question of this master's thesis is to enlighten the importance of youth work that takes place in youth and daily centres of the Centres for Social Services, in order to study the possibilities provided by the youth work or work with youth when including the less privileged youth.

The first part of my work describes the social changes and risks the youth face. I continue by describing the four factors of social exclusion: exclusion from the school system, unemployment, dysfunctional families and inefficient social networks. The theoretical part of my work ends with the conclusions about the importance of youth work for the socially excluded youth.

In the empirical part I analyze the work of the Daily centre Žarek Nova Gorica and of the Nova Gorica Youth Centre, I interview the young visitors of both programs and I establish a focus group including the professionals working with the youth.

I confirm the assumptions that the exclusion of youth groups is multidimensional, that youth work with the socially excluded youth is productive and I suggest possible solutions to improve youth work.

Keywords: social change, youth work, socially excluded youth, Goriška region.

KAZALO

UVOD	10
TEORETIČNI DEL.....	14
1 MLADI IN DRUŽBENE SPREMEMBE	15
1.1 Mladi skozi čas	15
1.2 Mladi v družbi negotovosti	17
1.3 Identitete mladih v postmoderni	21
1.4 Soočanje z negotovostjo	26
2 SOCIALNA RANLJIVOST MLADIH	27
2.1 Problemi mladih.....	29
2.1.1 Osip – ključni dejavnik socialne izključenosti mladih	32
2.1.2 Brezposelnost mladih.....	36
2.1.3 Mladi v dezorganiziranih družinah	39
2.1.4 (Ne)kakovostne socialne mreže	41
2.1.4.1 Socialna opora družin	44
2.1.4.2 Prijateljstvo in vrstniške mreže	47
2.1.4.3 Formalne mreže socialnih pomoči in opore.....	49
3 PROSTI ČAS MLADIH	50
3.1 Pasti prostega časa	52
3.2 Kako mladi preživljajo prosti čas?.....	53
3.3 Prosti čas neuspešnih mladostnikov.....	54
4 VLOGA MLADINSKIH IN SOCIALNIH POLITIK PRI PREHODIH MLADIH.....	56
4.1 Delo z mladimi v novem tisočletju	56
4.2 Mladinske in socialne politike pri delu z mladimi.....	58
4.2.1 Mladinsko delo.....	59
4.2.2 Cilji in učinki mladinskega dela	62
4.2.3 Podoba mladinskega delavca	63
4.2.4 Mladinski centri v Sloveniji.....	64
4.2.5 Preventivni programi za otroke in mladostnike na področju socialnega varstva... 65	
4.3 Preplet mladinske in socialne politike na področju dela z mladimi.....	66
EMPIRIČNI DEL.....	69

5	VLOGA MLADINSKIH CENTROV IN DNEVNIH CENTROV KOT NOSILCEV NEFORMALNEGA DELA S SOCIALNO IZKLJUČENIMI MLADIMI.....	70
5.1	Opredelitev raziskovalnega problema.....	70
5.2	Raziskovalna vprašanja.....	71
5.3	Metode za potrditev ali zavrnitev raziskovalnih vprašanj	72
6	ANALIZA PODATKOV	75
6.1	ŠTUDIJA PRIMERA MLADINSKI CENTER NOVA GORICA IN DNEVNI CENTER ŽAREK NOVA GORICA	75
6.1.1	Razvoj in pomen Mladinskega centra Nova Gorica in Dnevnega centra Žarek	75
6.1.2	Osnovni cilji programov	76
6.1.3	Ciljna skupina uporabnikov	76
6.1.4	Aktivnosti namenjene socialno izključeni mladini v okviru obeh programov v obdobju 2005 do 2012	79
6.1.5	Kadrovska struktura	80
6.1.6	Ovire pri izvajanju programov	82
6.2	ANALIZA INTERVJUJEV Z MLADIMI.....	83
6.2.1	Predstavitev vzorca	83
6.2.2	Šolsko okolje in šolska (ne)uspešnost.....	85
6.2.3	Vloga prijateljev.....	86
6.2.4	Vloga družinskih opor.....	88
6.2.5	Prosti čas ali dolgčas?	90
6.2.6	Vključitev v dnevni center Žarek in Mladinski center Nova Gorica	91
6.2.7	Kaj prinaša prihodnost?	93
6.2.8	Ugotovitve.....	95
6.3	ANALIZA FOKUSNE SKUPINE.....	97
6.3.1	Predstavitev fokusne skupine.....	97
6.3.2	Kdo so socialno izključeni mladi?	97
6.3.3	Socialne mreže socialno izključenih mladih.....	100
6.3.3.1	Socialna opora družin	100
6.3.3.2	Vloga prijateljev.....	102
6.3.3.3	»On-line« generacija	104
6.3.3.4	Medsebojna pomoč	106
6.3.3.5	Mreže pomoči	107
6.3.4	»Kakšna prihodnost nas čaka«?	108

6.3.5	Učinki programov mladinskega dela	110
6.3.6	Težave mladinskega dela pri delu s socialno izključenimi mladimi.....	111
6.3.7	Kam z mladimi z nakopičenimi problemi?	114
6.3.8	Ugotovitve.....	115
7	SKLEP.....	118
8	LITERATURA.....	123
	PRILOGA A: FOKUSNA SKUPINA	131
	PRILOGA B: INTERVJUJI Z MLADOSTNIKI.....	147

KAZALO TABEL

Tabela 4.1: Primerjava med mladinskimi centri in dnevnimi centri za mlade.....	67
--	----

KAZALO GRAFOV

Grafikon 2.1: Kje bi iskal/a pomoč	44
Grafikon 2.2: Koga bi v določenih situacijah prosili za pomoč:.....	46
Grafikon 6.3: Število udeležencev v programih Mladinskega centra Nova Gorica – programi namenjeni socialni izključenosti mladih (povprečno število udeležencev v letih od 2005 – 2012).....	78
Grafikon 6.4: Število mladih vključenih v Dnevni center Žarek od leta 2005 do leta 2012....	79
Grafikon 6.5: Kadrovska struktura zaposlenih v Mladinskem centru Nova Gorica od 2005 do 2012	81
Grafikon 6.6: Število zaposlenih, prostovoljcev in drugih oblik dela v programu Dnevni center Žarek od leta 2005 do leta 2012	81

UVOD

Razmišljanja o socialni izključenosti in socialni ranljivosti med mladimi v Sloveniji so postala del mojega vsakdanjega življenja, ko sem po študiju začela delati na Projektnejem učenju za mlajše odrasle ali krajše PUM. Nikoli prej nisem občutila in imela tako direktnega vpogleda v na eni strani dejanske potrebe, ki jih izkazujejo mladi z vrsto težav, po drugi strani pa v delovanje institucij, ki naj bi mladostnikom pomagale pri premagovanju mladostniških in drugih problemov. Svoja spoznanja sem nato še dopolnila z delom na Mladinskem centru Nova Gorica, kjer sem mlade spremljala od osnovne šole, do njihovega prehoda v svet odraslih. Najbolj so name naredili vtis socialno izključeni mladi oziroma mladi z manj priložnostmi. Na Mladinskem centru sem tako opazovala starše, ki so svoje otroke v osnovni šoli vpisovali v najrazličnejše tečaje jezikov, da bi jim s tem izboljšali možnosti vključevanja na trg delovne sile v prihodnosti. Spoznala sem številne mlade dijake in študente, ki so komaj čakali, kdaj bomo spet organizirali kakšno izmed mladinskih izmenjav, da se je bodo udeležili in tako spoznali del sveta, kjer se bodo preizkusili v znanju tujega jezika, spoznali nove ljudi in doživeli nove izkušnje. Hkrati, pa sem vsak dan pila kavo tudi s skupino mladih, ki so zjutraj, že ko sem odklepala vrata, čakali, da vstopijo v prostore centra, ker niso šli v šolo, ker niso delali, ker jim je bilo dolgčas, ker niso imeli kam drugam iti. Ko sem z njimi navezala pristen stik, so njihove zgodbe, njihova razočaranja in njihova pričakovanja planila na dan in popeljali smo me v njihov svet izključenosti.

Danes veliko govorimo o globalizaciji, o globalni družbi, o globalnih korporacijah, o prostem pretoku idej, kapitala, ljudi, o brisanju meja, vendar se ob tem premalo zavedamo posledic, ki jih globalizacija s seboj prinaša v obliki dnevnega soočanja z negotovostmi. Mene v kontekstu današnjega časa zanima, kako se počutijo mladi, ki jim življenje polzi iz rok in se v konkretnih situacijah ne znajdejo in ne zanjo poiskati ustreznih rešitev za svoje dileme. Kaj se dogaja mladim, ki niso opremljeni s celo vrsto znanj in spretnosti, ki so danes potrebna za preživetje? Kaj je s tistimi, ki so na začetku svoje poti izbrali napačno pot ali pa niso imeli možnosti, da bi izbrali neko drugo varianto? Ali se v tem svetu počutijo kot ljudje »brez obraza«?

V času tekoče moderne se moramo dnevno odločati med danimi možnostmi in izbirati »prave« poti. Na odločitve moramo biti pripravljeni že od malih nog. Izbrati pravo šolo, se vpisati v prave tečaje, izbrati prave prijatelje, nadaljevati v pravi srednji šoli, zaključiti fakulteto, ki bo omogočila najboljšo službo... Današnji svet nam ponuja paleto izbir in vendar so le nekatere »prave«, torej take, ki nam omogočajo »najboljše« življenje. Tveganje ob tem pa je izredno

visoko. Mlademu človeku ne dopušča napak, ne opravičuje nepravilnih izbir, zahteva pa odličnost, delavnost, pripravljenost na predanost itd. Pa tudi to včasih ni dovolj za doseg zadane cilja. In potem nastopijo travme, šoki in osebni pretresi.

Danes lahko dnevno spremljamo, kako mladi drugače od svojih staršev vstopajo v svet odraslosti, podaljšuje se izobraževalno obdobje in mladi so dlje časa ekonomsko odvisni od svojih staršev. Obdobje starševstva in vstop na delovni trg se pomika v pozna dvajseta ali trideseta leta življenja. Mladi so soočeni z različnimi možnostmi in priložnostmi, dnevno so pred vedno novimi izzivi in zahtevami ter različnimi načini življenja. Nič več ni samoumevno in usmerjeno, vse je dinamično, fleksibilno in nepredvidljivo. Mladi se morajo naučiti izbirati in pri tem jim družba ne nudi veliko opore. Življenjski poteki so tako postali stvar posameznikove izbire in iznajdljivosti. Seveda imajo spremembe, kot pravi Uletova, (Ule 2008, 13) tako osvobajajočo kot ogrožajočo stran. Osvobajajoče je dejstvo, da življenje ni več tako togo, linearno in samoumevno, kot je bilo nekdanje, ampak ga lahko sami aktivno oblikujemo, lahko sledimo željam in ambicijam, ki jih zastavimo. Ogrožajoča stran pa je ravno to, da smo zaradi negotovosti in nestabilnosti na bistvenih področjih svojega življenja pod izrednimi pritiski. Res je tudi, da vse, kar se kaže kot odločitev, ni nujno zelena izbira, da lahko govorimo tudi o navideznih odločitvah, ki so dejansko edina možna izbira ali danost oziroma dejstvo, če ne celo nuja.

Življenjski potek je tako potovanje posameznikov skozi življenjski cikel od rojstva do smrti. In če so bili življenjski poteki posameznikov v minulih desetletjih logično sosledje otroške igre, šolskega obdobja, poklicnega izpopolnjevanja, vstopa v zaposlitev in ustvarjanja družine, je danes to prej iluzija kot realnost. Zato danes družboslovci govorijo o individualizaciji življenjskih potekov. Torej vsak posameznik sam izbira in vodi življenje skozi različne institucije, ali kot pravi Uletova (Ule 2008, 35), ne izbiramo ali odločamo se na podlagi tradicij, norm, socialne pripadnosti, niti ne iz socializacijskih izkušenj ali generacijske primerjave, temveč se moramo naučiti, da postanemo lastni »načrtovalni urad« za svoj življenjski potek, glede na svoje zmožnosti in priložnosti, glede na povezana življenja, trenutne družbene niše in stanje na trgu, glede na predvidevanje prihodnosti.

Prehodi torej niso več jasni in vnaprej predvidljivi, temveč so izrazito pluralizirani. Kljub veliki stopnji pluralizma pa so naše izbire še vedno obremenjene s številnimi razlikami, ki so prisotne v družbi.

Pluralizem karier se lahko kaže kot povečanje samostojnosti in možnosti za načrtovanje ter upravljanje s svojim življenjem, ali pa kot zmanjšanje možnosti za obvladovanje življenja in

tveganj. Kako posamezniki to dojemajo, je odvisno od (Ule 2008, 42) kulturnega konteksta, kulturnega kapitala posameznika, povezanih življenj, medosebnih podpornih mrež itd.

Namen naloge je, da z njo raziščem možnosti, ki jih ponuja mladinsko delo za vključevanje mladih z manj priložnostmi v družbene tokove, in mladim olajša prehod v odraslost. Po drugi strani je izziv naloge tudi v tem, da se poglobi v življenjski potek in od bližje pogleda težaven prehod mladostnikov, ki so jih uvrščamo v t.i. mlade z manj priložnostmi oziroma med socialno izključene mlade.

Življenjske zgodbe so včasih težke in krute in človek bi se kar zjokal nad njimi. V njih se mladi čutijo izčrpane, majhne, nepotrebne, nezaželene, apatične in brez motivacije, želje in moči za nadaljevanje življenjske poti. Jaz sem jih na njihovi poti srečala na PUM-u, v Mladinskem centru v Novi Gorici in v dnevnem centru Žarek v Novi Gorici. Največkrat so potrebovali le informacije in soočenje samih s sabo. Radi so videli, da smo jim postavili ogledalo. Vanj so se pogledali in potem sami znali poiskati ustrezne rešitve. Vendar to ni bilo vedno dovolj. Potrebovali so redno vzpodbujanje in dviganje motivacije. Rezultati so bili za zunanje opazovalce komaj opazni. Moral si znati gledati z njihovimi očmi in se vživeti v njihov svet, da si videl, da so za te neznatne spremembe potrebovali ogromen napor in vztrajnost.

Problem magistrskega dela je torej osvetliti pomen mladinskega dela, ki se odvija v mladinskih centrih in v dnevnih centrih Centrov za socialno delo, z namenom preučiti možnosti, ki jih mladinsko delo ali delo z mladimi ponuja pri vključevanju mladih z manj priložnostmi.

Magistrsko delo je tako razdeljeno v dva sklopa, in sicer se v prvem delu posveča teoretičnim osnovam, drugi sklop pa je namenjen empiričnemu raziskovanju.

V teoretičnem delu predstavljam, kako družbene spremembe v tekoči moderni vplivajo na mladostnike in kakšne izzive prenašajo na mlado generacijo. Zlasti me v tem kontekstu zanimajo mladi, ki so socialno izključeni in nimajo opor, ki bi jim pomagale pri prehodu v svet odraslih. Modernizacija je z vsemi spremembami vnesla hude pritiske v procese odraščanja. Zlasti je postal vstop v odraslost izrazito zahteven za mlade, ki se v obdobju odraščanja ne zmorejo ali ne znajo soočiti s problemi in tveganji, ki jih prinaša družba tveganja. Magistrsko delo torej osvetljuje, kateri so glavni problemi mladih in zakaj so le ti lahko za mlade usodni. Drugi del teoretičnega dela je namenjen seznanitvi s pomenom neformalnega dela z mladimi ali z mladinskim delom in njegovim pomenom, ki ga vnaša v delo s socialno izključenimi mladimi. Vprašanje je, ali lahko mladinsko delo oziroma delo z

mladimi, kot oblika neformalnega dela, za razliko od drugih, formalnih oblik, vzpostavlja nove možnosti za delo z mladimi z manj priložnostmi.

Na to vprašanje sem skušala odgovoriti v drugem, empiričnem delu magistrskega dela, in sicer sem empirično analizo opravila na treh nivojih:

1. Analiza letnih poročil Mladinskega centra Nova Gorica in Dnevnega centra Žarek Nova Gorica od leta 2005 do leta 2012,
2. Intervjuji z udeleženci programov Dnevnega centra Žarek Nova Gorica in Mladinskega centra Nova Gorica,
3. Pogovor v obliki fokusne skupine s strokovnimi delavci, ki delajo z mladimi v različnih institucijah in v okviru mladinskega dela.

Z analizo letnih poročil sem skušala ugotoviti in analizirati podobnosti in različnosti med mladinskim delom v Mladinskem centru Nova Gorica in Dnevem centru Žarek Nova Gorica, zanimal pa me je tudi razvoj mladinskega dela, zato sem pri analizi uporabila letna poročila obeh ustanov od leta 2005 do leta 2012. Analiza je potekala na podlagi poročil, ki so bila posredovana v obliki standardiziranih poročil na Urad za mladino (v primeru Mladinskega centra Nova Gorica) oziroma na Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (v primeru Dnevnega centra za mlade Žarek).

Intervjuje z mladimi sem opravila, da bi ugotovila, kakšen je njihov vsakdan, kako se počutijo v šoli, kakšno socialno oporo jim nudi družina, zakaj prihajajo v dnevni center oziroma mladinski center, kakšno prihodnost si želijo. Pogovarjali smo se tudi o tem, kaj je zanje odraslost, kaj jim pomeni družina, služba. Posebno me je zanimal njihov odnos do družbe in življenja na-sploh.

Pogovor v obliki fokusne skupine sem vodila skozi več različnih tem, in sicer me je zanimalo, kako strokovni delavci vidijo socialno izključene mlade - mlade sem torej poskušala videti skozi prizmo strokovnega dela. S strokovnimi delavkami sem se tako pogovarjala o šoli, družini, prijateljstvu, izzivih za prihodnost in o mladinski ter socialni politiki v lokalnem in širšem okolju.

TEORETIČNI DEL

1 MLADI IN DRUŽBENE SPREMEMBE

1.1 Mladi skozi čas

Dvajseto stoletje bi lahko imenovali tudi stoletje mladih, saj se je mladina v tem času oblikovala kot pomembna družbena skupina in bistveno prispevala k družbenemu razvoju. Kot pravi Gillis (1999), je evropski novi vek odkril mladost in otroštvo. Mladost je postalo obdobje odloga odraslosti, kar je pomenilo, da so se nekatere naloge in obveznosti pomaknile v obdobje po puberteti. Mladost je tudi socialno nadaljevaje otroštva, saj je to obdobje socialnega eksperimentiranja s seboj in s socialnim svetom (Ule 2008, 49). Konec 19. stoletja in v prvi polovici 20. stoletja so to obdobje začele s pridom izkoriščati vzgojne in pedagoške institucije, zlasti šole, ki so želele mlade pripraviti na odraslo dobo. Pritisk družbe in ideoloških aparatov države na proces odraščanja se je okrepil. Poseben družbeni projekt je tako postalo »delo z mladimi«, ki je združevalo načrtno vzgojo, nadzor in številne pedagoško-politične intervencije ideoloških aparatov države in vodilnih družbenih institucij (Ule 1988). Mladina se je socialno oblikovala v zgodovinskem procesu razvoja moderne družbe. Vendar pa je potrebno opozoriti, da pri oblikovanju mladine ni šlo za homogen proces. Odraščanje se je razlikovalo glede na socialni sloj mladih. Zlasti je prihajalo do velikih razlik med delavsko in srednje-slojsko mladino. Predvsem delavska mladina ni imela možnosti za posebne meščanske oblike individualnosti in subjektivnosti, ki so jih bili deležni mladi srednjih in višjih slojev. Mladi pa nikoli niso le sprejemali vnaprej danih ideoloških sistemov, ampak so jih vedno tudi spreminjali. Morali so prekoračiti nekatere tabuje in nadzor odraslih, kot pravi Uletova (Ule v Gillis 1999, 243), če so hoteli priti do zanimivih izkušenj in do tega, da postavijo temelje svoje življenjske poti. Zlasti se je pomen mladine povečal po drugi svetovni vojni. Močno se je razširilo in podaljšalo obvezno šolanje, zvišal se je življenjski standard in mladi so pridobili več prostega časa. Seveda so bile v tem času še vedno vidne razredno-slojne, nacionalne, kulturne, rasne in spolne razlike. Socialna diferenciacija mladine je prinesla nove subkulture in povečala interes za »delavsko« mladinsko kulturo. Mladina je sicer v tem obdobju delovala precej družbeno sprejemljivo. Prvo revolucijo so tako prinesli študentski nemiri s konca šestdesetih let. Mladi, predvsem študentje, so pokazali na družbene krivice, protestirali so proti zastarelim vrednotam, stilom življenja in tabujem. Mladi so takrat iskali nove smisle in vrednote znotraj moderne družbe. Mladi so nato v sedemdesetih letih preživljali obdobje »latence«, v katerem so predvsem predelovali izkušnje iz prejšnjih

obdobji, obenem pa so se pripravljali na nova mladinska in družbena gibanja. Zanimivo je, da so v tem obdobju osrednje vrednote in ideali protestniške mladine postali splošno sprejeti ideali in vrednote sodobnih družb. Mladi so začeli postavljati vrednote odraslim in ne obratno. To, da si je mladina ustvarila svoj lastni svet, ki ga odrasli ne morejo usmerjati, nadzorovati ali si ga prisvajati, pa je po mnenju Uletove (Ule v Gillis 1999, 251) največji sociokulturni dosežek mladih po drugi svetovni vojni. Bistveni pogoj za oblikovanje mladine je bil prehod iz industrijske družbe v potrošniško družbo, kajti potrošniška družba je tista, ki omogoča mladinsko potrošnjo, izkoriščanje prostega časa in zabave, tu je tudi prostor za oblikovanje specifičnega mladinskega sveta in sveta mladinskih kultur. Pomemben je preskok iz t.i. »prehodnega moratorija« mladosti k izobraževalnemu »moratoriju«. Ob tem Uletova (Ule v Gillis 1999, 253) ugotavlja, »da je proces integracije v družbo odraslih vedno tudi proces socialne selekcije za posamezne družbene položaje in ravno ta selekcija se izvaja v izobraževalnem procesu in stopnja uspešnosti posameznika se določa tu«.

Po Uletovi (Ule v Gillis 1999, 262) so poglavitne poteze procesa kulturne modernizacije:

- odmik mladih od sveta plačanega dela in zaposlitve k svetu prostega časa, potrošnje in zabave,
- sprememba spolnih vlog, pluralizem družinskih oblik, vse večje izenačevanje družinskih in zunaj-družinskih skupnosti,
- sledenje novim stilom v potrošnji in množični kulturi, ki so jih prinašali vizualni mediji,
- individualizacija življenjskih usmeritev in življenjskih poti,
- večji pomen osebnih izkušenj, vrednot in idealov,
- poudarjanje ne-materialnih vrednot (kakovost življenja, medosebni odnosi, svobodna duhovnost, ...).

Vse to pa je posledica naslednjih procesov:

- podaljševanje izobraževanja in vedno višja izobrazba, več možnosti za doseganje družbenih priznanj, ki vodijo k višjim socialnim statusom in omogočajo kariero,
- višje družbeno vrednotenje mladosti in nižja vrednost odraslosti, ker je vedno manj tradicij in znanj, ki jih lahko in morajo starejše generacije predati mlajšim, ter manjša moč starševskih in drugih odraslih avtoritet,
- vse večje polje nasprotnih odvisnosti odraslih od mladih in nasprotnih učnih procesov, kjer mladi učijo odrasle,
- psihosocialno in kulturno osamosvajanje mladih, oblikovanje njihovega lastnega sveta, vrednot, politične presoje in ideologije,

- stilizacija življenja, oblikovanje posebnih življenjskih slogov in praks mladih, navajanje na vsakdanje potrošniške spretnosti.

Raziskovalci mladine so v devetdesetih letih opazali, da se je ta proces zaustavil in preusmeril. Zdi se, da je zlasti odraščanje pod vplivom hitrih sprememb. Posameznik se mora nenehno potrjevati kot kreativna in fleksibilna oseba. Mlada generacija je zopet socialno, kulturno in življenjsko stilno neizoblikovana. Nekateri ji rečejo »generacija X«. Mladi so ob prehodu v novo tisočletje ponovno zavzeli podoben družbeni položaj, kot ga imajo stigmatizirane manjšine, namreč položaj nedorasle, nekompetentne in potencialno odklonske skupine. Uletova (Ule 2002, 24) pravi, da se ob koncu stoletja zdi, da je mladini ostala samo potrošniška emancipacija, samostojno nastopanje na trgu potrošniških stilov, mode, imidžev in oblikovanja ter estetiziranja telesa. Mladost je tako izjemno občutljivo obdobje, kjer se konstruirajo socialne vloge in statusi ter predstave o smislih življenja.

1.2 Mladi v družbi negotovosti

Mladina je v dvajsetem stoletju odigrala pomembno vlogo in prinesla vrsto družbenih sprememb. Kulturni in življenjski vzorci mladih so tako postali normalni del vsakdanjega življenja. Ti so najbolj opazni v spremembi spolnih vlog, pluralizmu družinskih oblik, odmiku od sveta plačanega dela in zaposlitve kot centralne sfere vrednot posameznika, novih stilov potrošnje, individualizaciji življenjskih usmeritev, pomenu osebnih izkušenj, nasprotovanju tradicionalnim vrednotam...

Zadnje raziskave mladine v Sloveniji in po Evropi pa kažejo, da je zaradi visoke stopnje individualizacije prišlo do sprememb, ki pomenijo nekakšno regresijo glede na doseženo stopnjo iz konca prejšnjega stoletja. Tako lahko opazimo, da je konec devetdesetih izginil mladinski entuziazem nad oblikovanjem družbeno kritičnih pobud. Neodvisna civilno-družbena gibanja, ki so v Sloveniji v osemdesetih pripeljala do vrste družbenih sprememb, so poniknila. Množično udejstvovanje mladih se je konec devetdesetih odvijalo le v subkulturi rave-a, ki pa se je kazal z največjim možnim užitkom zabave ter trošenjem denarja in drog. Sama kultura rave-ja ne zahteva spremembe družbe, predstavlja le obliko nekakšnega kompromisa med nejasno vizijo drugačnega in neizogibno ujetostjo v kapitalistično delovno etiko. »Družba tveganja«, kot jo poimenuje Beck (2001), nas vodi v globalna tveganja in je zamajala vse stare premise industrijske družbe – družino in poklic, odnose med spoloma, zaposlitev in delo doma, pripadnost razredom, razdelitev in ločevanje demokratično legitimirane politike in subpolitike v smislu gospodarstva, tehnike in znanosti. Iz tega

nastajajo specifična tveganja, negotovosti, industrijska družba se sama spreminja v drugačno družbo. Vse te spremembe in izzivi, katerim smo priča, vplivajo na spremembe v družini in v ljudeh kot posameznikih. »Nova informacijska modernizacija sodobnih družb nasprotuje stereotipnemu sprejemanju pričakovanj ter zahtev okolja, povezanih s spolom, starostjo, socialnim izvorom, kulturno pripadnostjo posameznikov. Enostavno ne prenaša vnaprej definiranih in monolitnih osebnih in socialnih identitet, trajnih življenjskih stilov, stalne prikljenosti posameznikov na kraj, stan, spol, izvor in tako dalje. Informacijska modernizacija terja od ljudi sorodno fleksibilnost in kreativnost, kot jo uvaja v proizvodni proces oziroma v druge proizvodne procese« (Ule 2000, 30-31). Posamezniki se morajo tako prilagajati novim zahtevam. Prisiljeni so k individualnem, osebnem stilu življenja, dela, učenja... Tisti, ki tega ne zmorejo, izpadejo iz konkurenčnega boja za kreativna in primerno plačana delovna mesta. Beck tako govori o individualizaciji, ki po eni strani pomeni spremembe v zavesti in položaju posameznika, na drugi strani pa za začetek novega modela podružabljanja (Beck 2001). Glavni elementi individualizacije so podaljševanje izobraževanja, večja geografska mobilnost ljudi in povečana individualna storilnostna konkurenca. Beck (2001) loči tri dimenzije individualizacije:

- dimenzijo osvobajanja: osvobajanje posameznikov od zgodovinsko definiranih družbenih oblik, tradicionalnih odnosov gospodovanja in oskrbovanja,
- dimenzijo odčaranja: izguba tradicionalnih varnosti, izguba zaupanja v vodilne družbene norme,
- dimenzijo nadzorovanja oziroma reintegracije: gre za pojav nove vrste družbenih vezi in odnosov med ljudmi, ki se izoblikujejo zaradi njihovih osebnih interesov, želja, hotenj oziroma lastnih življenjskih stilov, gre za novo vrsto vključevanja v družbo.

»Biografije postanejo »samorefleksivne«; družbeno vnaprej dana biografija se transformira v biografijo, ki jo sestavimo sami in jo moramo sestaviti sami« (Beck 2001, 197). Vse pomembne odločitve mora posameznik sprejeti sam in sam nositi posledice svojih odločitev. Uspeh ali neuspeh sta njegova lastna odgovornost.

Težnja k individualizaciji je najbolj vidna ravno pri mladih, saj si morajo mladi svoj položaj v družbi šele izboriti. Proces individualizacije je posledično za mlade tudi najbolj usodne. Mladina je tako izpostavljena številnim strukturnim spremembam. Te se kažejo v številnih nasprotjih, kot so:

- nasprotje med vse večjim razponom možnosti za individualno usmerjanje in načrtovanje življenja in vse manjšo napovedljivostjo in obvladovanjem življenjskih poti;

- nasprotje med čedalje večjimi možnostmi za samostojno sprejemanje življenjskih odločitev v mladosti in čedalje večjo prisilo za odločanje in negativnimi posledicami izogibanja odločitvam;
- nasprotje med navideznim ukinjanjem klasičnih slojevskih in razrednih razlik v mladosti z navidezno enakimi možnostmi izobraževanja in povečanimi storilnostnimi pritiski in konkurenco v boju za čim boljše socialno uvrščanje in čim boljši družbeni status;
- nasprotje med individualizacijo in stilizacijo življenja v neposrednem življenjskem okolju in globalizacijo možnosti in tveganj na makro ravni;
- nasprotje med večjo svobodo in avtonomijo in prav tako povečanim strahom pred avtonomijo in svobodo ter begom v izpraznjenost in samopozabo;
- nasprotje med tveganim izbiranjem »svoje poti« do odraslosti in vračanjem v tradicionalni »vnaprej določeni« tok odraščanja;
- nasprotje med legitimnostjo novih, bolj sproščenih in samosvojih oblik vedenja in med nemočjo in nezmožnostjo prenašanja konfliktov in frustracij;
- nasprotje med rahljanjem norm in kontrole nad mladostniki ter povečanjem pritiskov na osrednjih področjih dejavnosti (šola, zaposlitev), ki bolj kot kdaj koli doslej usodno posegajo v vsakdanje življenje mladostnikov in mladostnic. (Ule 2000, 42)

Raziskave kažejo, da so mladi v začetku novega tisočletja ponovno zbežali v zasebni svet. Mladim so postali pomembni predvsem lastni načrti, njihove osebne kariere in novi življenjski vzorci, ki pa jih v največji meri usmerjajo mediji in množična potrošnja. Družina je ponovno postala sfera zasebnosti in sprostitev. Lahko bi rekli, da imajo mladi s starši svojevrsten pakt, saj med njimi ni več generacijskih sporov, ampak med njimi veje zaupanje in složnost. Vendar vse to mlade še bolj izpostavlja neposrednim učinkom trga, konkurenci v izobraževalnih poteh, poklicih, zaposlitvenih možnostih... Mladi so tako danes v večji meri odvisni od svojih družin in drugih institucij, ki jim pomagajo preživeti v vsakdanjem življenju. So socialno izolirani oz. vezani na zaprte mreže svojih družin, sorodnikov ipd. To pa pomeni, ugotavlja Uletova (Ule v ur. Miheljak 2002, 25), da ostajajo produkcijski in inovacijski potenciali mladih neizkoriščeni in se ne razvijajo dalje. Mladi postajajo »socialno odvečni« oziroma izgubljajo družbeno moč in vpliv. To pa vodi v socialno izolacijo in marginalizacijo mladih. Marginalizacija mladih pa se povečuje tudi z zoževanjem »prostora za mladost« na sfero zasebnosti in prostega časa. Uletova (Ule v ur. Miheljak 2002, 25) poudarja, da se to dogaja zaradi ostrejšega pritiska na kvalitetno izobraževanje. Tako je izobraževanje podobno delovnemu procesu, hkrati pa je vse bolj odvisno od pomoči in podpor

ožjih socialnih mrež, predvsem starševskih. Tudi zaradi tega so mladi bolj odvisni in neavtonomni.

Gospodarski in družbeni razvoj, ki ga je prinesla globalizacija v zadnjih petnajstih letih, je s seboj prinesla tudi vedno hujšo polarizacijo med temi, ki v njej zmagojujejo in pridobivajo, in tistimi, ki ostajajo poraženci. Delu populacije mladih, ki zmagojujejo se povečuje njihova socialna mobilnost in individualizacija njihovih življenjskih potekov. Ta del torej uspešno izrablja diferenciacijo življenjskih svetov in nove možnosti participacije. Ta skupina daje vtis, da je družba kot celota videti tolerantna, mnogokulturna, koherentna in integrirana. Poražencem pa zahteva po individualnih izbirah pomeni večje tveganje in socialno mobilnost navzdol. Ti mladostniki in mladostnice so dezorientirani, trpijo zaradi statusne neskladnosti in pritiskov po samorefleksivnosti, pogosti so individualni zlomi. Ulrich Beck pravi, da so socialne posledice tega procesa takšne, da vse družbene stroške globalizacije in modernizacije nosijo posamezniki, njihove družine in druge ad hoc vzpostavljene socialne mreže (Beck 2001). Vse to pa razbija solidarnostne institucije v družbi, ki niso zasnovane na logiki dobička. To se dogaja tudi mreži mladinskih kultur in družbenih gibanj. Mlad človek je prisiljen k individualnemu, osebnemu stilu življenja in dela. Vsak dan se mora potrjevati kot izvirna in kreativna oseba. Tisti, ki tega ne zmorejo, padejo po družbeni lestvici navzdol.

Individualizacija življenja prinaša s seboj mnoge nove oblike obremenitev, tveganj, raznih bolečin, neugodij in nemira, ki obremenjujejo mlade. Temeljni izziv procesa individualizacije je v tem, da prenaša na posameznike izjemno zahtevno psihosocialno integracijo v družbo, ki je bila prej v rokah institucije družine, dela in drugih skupin. Gre za celovit preobrat načina življenja, medosebnih odnosov in družbenih razmerij. Mladi se osvobajajo od zgodovinsko določenih družbenih oblik in odnosov, izgubili so povezave s tradicionalnimi gotovostmi in zaupanje v vodilne družbene norme ter svoje odnose z drugimi ljudmi oblikujejo na podlagi svojih osebnih interesov, hotenj in življenjskih stilov. Tako individualizacija prinaša obilico opcij, ki so na voljo posameznikom, obenem pa zmanjšuje obseg in moč ligatur. Individualizacija življenjskih potekov zahteva večjo pripravljenost na sprejemanje tveganjih odločitev v vsakdanjem življenju. Zato je potrebno posebno pozornost nameniti tveganim prehodom. Tveganja se še najbolj povečajo pri tistih mladih, ki nimajo ustrezne ekonomske in socialne podpore pri svojih družinah, ki ne dokončajo šole, ki ne najdejo zaposlitve. Ti mladi nimajo ustreznih socialnih mrež, ki bi ponujale različne oblike solidarnostne pomoči in podore. To pomeni, kot pravi Uletova (Ule 2000, 40), da socialno ogroženim mladim in mladim, ki jim grozi dolgotrajna nezaposlenost, manjkajo pomembni dejavniki socialnega imunskega sistema, namreč viri skupinske sociokulturne kreativnosti, skupinska samopomoč

in solidarnost vrstnikov. V svojih osebnih krizah se ne morejo nasloniti na splošno zavezujoča pravila, življenjske orientacije, socialne vloge in socialne identitete, kajti le te so se v procesu tekoče moderne razgubile v individualne izbire in življenjske poti. Raziskave mladih, ki so bile opravljene v devetdesetih letih, kažejo, da so mladi najbolj izpostavljeni na pomembnih življenjskih prehodih, torej v šolskih prehodih in v prehodu iz šolanja v zaposlitev. Tako je strah pred nezaposlenostjo največji problem mladih in je izpodrinil klasične mladostniške probleme, ki so bile značilni v prejšnjih obdobjih, npr. preživljanje prostega časa, konflikti z odraslimi itd. Zaskrbljujoči so tudi problemi, vezani na samopodobo, socialne stiske in emocionalni problemi, zlasti samodestruktivnost.

1.3 Identitete mladih v postmoderni

Lasch (Lasch v Razpotnik 2004, 19) pravi, da so ob prehodu v postmoderno tako osebe kot stvari izgubile svojo trdnost, definitivnost in kontinuiteto, ki so jo imeli v moderni dobi. Svet trajajočih objektov je bil nadomeščen z odstranljivimi produkti, narejenimi, da bi takoj zastarali. Lasch zato ugotavlja, da je v takem svetu identitete mogoče zavreči z enako lahkoto kot kostume. Poudarja, da je grozljivost te situacije v tem, da se vsako prizadevno in vztrajno delo lahko izkaže zaman, kajti vsaka konstrukcija ni nikoli dokončna in pušča vse možnosti odprte. Razpotnikova (Razpotnik 2004, 19) ugotavlja, da se v postmoderni potrošnji pravila igre spreminjajo tekom igre. Tudi Bauman (2003) ugotavlja, da posamezniki ne živijo več kot »en dan naenkrat«. Bauman tako za opis postmoderne identitete uporablja koncept pohajkovalca, potepuha, turista in igralca. Bauman nam z opisanim slogom **pohajkovalca** želi povedati, da je življenjski slog, ki je bil obroben in nezaželen v moderni, postal v postmoderni vsakdanji modus življenja. Avtor ugotavlja, da je pohajkovec prišel v podobi igrivega potrošnika. Nekoč torej marginalen »realnemu življenju« je flaneur (fr. pohajkovec, sprehajalec, postopač) postal življenje samo, na obrobje se je umaknila realnost. Sprehajališča, nakupovalni parki, prav značilni prostori postmoderne, so kot nalašč pripravljeni za sprehajalca. Druga Baumanova prispodoba za postmoderni življenjski slog je prispodoba **potepuha ali vagabunda**. Le ti se za svoj cilj odločajo sproti, možnosti za prihodnost so jim bile vselej odprte, živeli so od danes do jutri. Brez kontrole, brez gospodarja, brez zunanjih okvirov in razpuščeni. V ideji **turista** vidi Bauman vzporednico s človekom postmoderne. Za turiste naj bi bilo značilno, da se lahko nahaja kjer koli, a ničemur zares ne pripada. Je zavesten in sistematičen iskalec novih izkušenj. Zadnja identiteta, ki jo Bauman uporablja kot metaforo za postmoderno identiteto, je **igravec**. Ta je tipičen za svet, ki

ne pozna ne nuje ne določenosti. Odvisen je od srečnih slučajev. Bistvo igre je v predvidevanju poteze drugega.

Mladi danes iščejo ravnotežje med osebnimi željami, pričakovanji in možnostmi na eni strani, ter zahtevami družbe na drugi strani. Uletova (Ule in Rener 2002, 22) ugotavlja, da se mladi na izzive sodobne družbe odzivajo v dveh oblikah. Prvo možnost imenuje psihosocialna demoralizacija, drugo pa altruistični individualizem. Za obe je značilno, da posameznik ne zmore zadostiti zahtevi druge moderne, to je zahtevi po samosocializaciji, ki je danes nujna. Mladostnik mora sam potegniti iz svojega življenjskega položaja določena načela in življenjsko držo.

Skupino mladih, ki izberejo obliko psihosocialne demoralizacije, spremlja socialna anomija, osebna in socialna osamljenost, majhen občutek samospoštovanja, nemoč, strahovi za prihodnost in na splošno potisnjeno razpoloženje. Zlasti je za te mlade značilno, da pasivno spremljajo modne trende in odlagajo tvegane izbire. Tako govorimo o prevzemanju identitete »poražencev«. Dejstvo je, da so vse individualizirane življenjske drže negotove, izpostavljene možnim izgubam, so torej tvegane in prinašajo določeno mero socialne ranljivosti. Vendar, kot ugotavlja Uletova (Ule in Rener 2002, 23), je razlika v tem, da bolj reflektirane drže vzamejo te možnosti v zakup, jih anticipirajo in se ne vdajajo pritisku demoralizacije, medtem ko nereflektirane drže hitreje zapadejo demoralizaciji, zato se pri njih socialna ranljivost lažje kaže v različnih osebnih in socialnih krizah in patologijah.

Uletova v svoji knjigi *Sodobne identitete* (Ule 2000) ugotavlja, da je Erik Erikson sprožil val raziskav in študij o identiteti v adolescenci. Če povzamemo po Uletovi (Ule 2008, 58), identiteta za Eriksona ni statična struktura, je proces, saj vsebuje ves čas aktivne elemente in se nenehno spreminja v času in v razmerju do socialnega konteksta. Odločilna doba v razvoju identitete je po Eriksonu doba adolescence in krize identitete v adolescenci. Za krizo identitete v adolescenci je po Eriksonu značilno nasprotje med potrditvijo identitete, sebstva, razvojem ugodne samopodobe in difuzijo identitete, umik, beg pred potrditvijo identitete. Za adolescenco je značilen intenziven razvoj duševnih in telesnih sposobnosti in večja pričakovanja družbe glede dejanj, odločitev in načinov sprejemanja socialnih vlog. Erikson opredeljuje adolescenco kot nekakšno psihosocialno čakalno obdobje, premor v človekovem razvoju, ki mlademu človeku omogoča preizkušanje socialnih vlog, strategij, nabiranje socialnih izkušenj, preizkušanje svojih moči. Adolescenca je zato most med tem, kar je posameznik bil kot otrok, in tem, kar namerava postati (Ule 2008, 59). Bistvo krize identitete je zahteva, da posameznik sprejme samega sebe, razvije ustrezno samopodobo in pa tudi to, da ga drugi sprejmejo in da se samostojno vključi v družbo. Največja nevarnost tega obdobja

je izguba identitete oziroma njena difuzija. Erikson ugotavlja, da lahko mladostnik prehitro konča svoj samorazvoj ali se umakne pred vsakršno odločitvijo v osamo in notranjo praznost. Erikson je zlasti vplival na Marcia Jamesa, ki je opravil študijo identitetnih statusov (1994). Marcia je na osnovi svojih empiričnih študij mladostnikov razvil Eriksonovo idejo o krizi identitete v mladosti in jo diferenciral v model štirih identitetnih statusov v adolescenci. Ti identitetni statusi so različni načini, kako adolescenti rešujejo krizo identitete. Marcia (Ule 2000, 134-135) tako loči:

- **razvito identiteto** (identity achievement); to so osebe, ki so uspešno končale poklicne in ideološke obveze in zdi se, da so tudi uspešno premagale krizo identitete. Dobro prenašajo tveganja in negotovosti, odporni so na napade na samospoštovanje in videti je, da imajo dobro izdelane samo-regulacijske procese. Sami sprejemajo odločitve in imajo samo-konstruirane vrednote. Imajo dobre odnose s starši, delajo pa diferenciacijo znotraj družine. Marcia je mnenja, da je to dobro izdelan identitetni status, vendar poudarja, da naj bi doživljal identitetne krize celo bolj intenzivno kot ostali statusi, ker vidi več alternativ in sprejema več tveganj;
- **privzeta identiteta** (foreclosure); ti mladostniki niso prišli do izvršitve obvez skozi samoraziskovanje. So obstali in prevzeli že narejeno identiteto, največkrat od svojih staršev. To je najbolj običajen identitetni status in je razvojno prej dokončan kot bolj razvita moratorijski status in status razvite identitete. Mladostniki s privzeto identiteto izgledajo dobro organizirani, ciljno usmerjeni, prijazni, dobrega vedenja, konvencionalni, avtoritarni, nefleksibilni, sprejemajo moralne vrednote na nivoju zakona in reda, so poslušni in konformni. Odnosi z drugimi so konvencionalni in stereotipni;
- **moratorijski status**; mladostniki so še v raziskovalni fazi, zato še niso dokončali temeljne obveze. Si pa aktivno prizadevajo za to. Lahko bi jim tudi rekli, da so v identitetni krizi. Zanje je značilna skoraj totalna eksploracija. Precej oseb se potem premakne v status razvite identitete. Ti mladostniki največ raziskujejo sebe in okolje, so obremenjeni z notranjimi procesi, so moralno občutljivi in lahko zelo anksiozni. Nihajo med uporništvom in konformnostjo. Ambivalentni so v odnosu do družine, staršev in družbe;
- **identitetna difuzija**; Marcia za te mladostnike pravi, da so prešli nekatere poskuse raziskovanja, vendar je bilo to bolj potepanje ali celo blodnja kot raziskovanje. Značilnost tega statusa je nedovršenost. Marcia loči dve vrsti mladostnikov v identiteti difuzije. Prvi so apatični in socialno izolirani ter nimajo družinske opore (apatična

identiteta), drugim pa pravi »play boys« in »play girls«. Za prve je značilno, da se izogibajo socialnim stikom in odnosom, medtem ko jih drugi kompulzivno iščejo. Le-ti imajo sicer ogromno število socialnih stikov, vendar so le-ti izjemno površni in največkrat kompenzirajo psevdo podporo družine. Oboji pa so interpersonalno plitki. So občutljivi na strese, konformni do zunanjih zahtev, imajo nizko stopnjo samospoštovanja ter najnižjo stopnjo razvoja moralne presoje. Niso dobro integrirani v družino in imajo probleme v družinskih odnosih.

Zadnje raziskave, ki jih je opravil Marcia, potrjujejo njegove ugotovitve iz sedemdesetih. Še več, ugotovil je, da danes lahko govorimo o štirih podskupinah difuzne identitete. Uletova (Ule 2000, 148) navaja Marcijeve ugotovitve, da se je delež mladih v statusu identitetne difuzije v času njegovih raziskav od leta 1984 do 1994 podvojil, povečal se je od približno 20 % na 40 %. To nam pove, da vse več mladih ne gradi svoje identitete na stabilnih, zavezujočih odnosih, ki bi podpirali izdelano, pozitivno identiteto.

Marcia je tako na podlagi ugotovitev vpeljal še dodatno razlikovanje difuzne identitete, in sicer govori o kulturno-adaptivni difuziji, razvojni difuziji, ležerni (brezskrbni) difuziji in moteni difuziji (Ule 2000, 149). **Kulturno-adaptivna difuzija** ustreza takšnim razmeram, kjer prevladujejo nezavezanost in indiferentnost. Posameznik se ne veže na nič, sicer izkoristi možnosti, ki se mu ponujajo, vendar ne izgubi izpred oči drugih izbir. Uletova (Ule 2000) ugotavlja, da postaja ta oblika nejasne identitete nov trend v razvoju mladostniške identitete in je odgovor na negotove in hitro spreminjajoče se družbene razmere. **Razvojna difuzija identitete** je predvsem prehodni pojav na poti k predelani identiteti, vendar se razlikuje od moratorijske identitete v tem, da je ne spremljajo kriza, poskusi in medsebojna soočenja posameznikov, temveč prej nejasnost, neodločenost in nepovezanost. **Brezskrbna identitetna difuzija** predstavlja videz dobre socialne integracije in visoke socialne kompetence. Mladi s to obliko identitete imajo veliko stikov, a brez globljih čustvenih vezi in časovne povezave. Ta tip identitete dobro ustreza znanemu hedonističnemu tipu mladih. **Motena identiteta** pomeni nazadovanje ali zastoj v razvoju osebnosti, sovпада pa s socialno izolacijo, neuspehi v vsakdanjem življenju in pobegi v fantazije ter sanjarjenji o lastni veličini kot obrambi pred polomi v realnem življenju. Marcia ugotavlja, da je pacientom z borderline motnjami in adolescentom z difuzno identiteto skupno to, da nimajo konsistentne identitete. Sicer poudarja, da imajo adolescenti z identitetno difuzijo vsaj strukturno podlago za izoblikovanje identitete oz. občutek zanesljivega sebstva (Ule 2000, 149).

Uletova ob tem pravi, da te raziskave govorijo o decentriranju in odprtosti osebnih projektov, igri izbir in rahljanju socialnih vezi. To pa predstavlja podlago za prilagajanje na močno

negotove in nenapovedljive poti družbenega razvoja. Podatki Marcie in drugih raziskovalcev o novejših identitetnih oblikah kažejo na to, »da razvoj identitet ne teče več po vnaprejšnjih vzorcih in bo vedno manj tekel tako« (Ule 2008, 73).

Uletova (Ule 2000, 151) opozarja tudi na ugotovitve Martina Baethgeja, ki ugotavlja, da se individualizacija mladosti izteka v čedalje večjo osamljenost in izolacijo mladih. Mladim manjka subjektivnih moči za odpor in dejavno kritiko. Baethge je že v osemdesetih letih napovedal povečanje socialne anemije in apatije mladih v prihodnosti in dovzetnost za regresivne oblike socialnih združevanj in dejavnosti. Uletova poudarja, da je podaljšano izobraževanje in mladostniško iskanje sebe izključno v sferi izobraževanja, zasebne potrošnje in pristočasnih dejavnosti res lahko povzročilo tudi večjo infantilizacijo mladine. Ob tem pa poudarja, da ti negativni učinki niso avtomatski rezultat »odrezanosti študirajoče mladine od sveta dela, temveč predvsem drugih dejavnikov, zlati regresija aktualne mladinske kulture in scen iz agensov mladinske solidarnosti, gojenja kolektivne kritične refleksije in socialnih inovacij v medije zabave, sprostitve in produkcije mladinskih modnih stilov«.

Nova modernizacija tako po eni strani odpira možnosti subjektiviranja, po drugi strani pa mlade prisili k subjektiviranju. Po Uletovi (Ule in Kuhar 2003, 37) se tako razvijajo glavne protimodernizacijske identitetne strategije mladosti:

1. **konvencionalizem** – je zapiranje oči pred spremembami in trmasto vztrajanje pri nekdanjih veljavnih življenjskih in vrednotnih vzorcih in usmeritvah.
2. **kulturalna iskanja** – poskušajo posamezniku pomagati z različnimi oblikami iskanja različnih gotovosti in jasnega smisla življenja (nova duhovnost, negovanje telesa in telesnosti).
3. **neokonservativizem** – poskuša nasproti subjektiviranju in individualizaciji postaviti tradicionalne »družinske vrednote«, religijo, red in delavnost.

Posledice subjektiviranja in individualizacije mladosti:

- po eni strani zgodnje odraščanje, po drugi strani pa podaljševanje socialnega infantilizma mladih. Uletova (Ule in Kuhar 2003, 37) navaja T. Zieheja, ki temu pojavu pravi nestrukturirana zgodnja odraslost;
- vse večja težavnost vzpostavljanja konsistentnih in poglobljenih socialnih odnosov ter nizka motiviranost za napor.

Ziehe (Ziehe v Ule in Kuhar 2003, 37-38) iz teh značilnosti razvije teorijo o novem narcističnem socializacijskem tipu. Za ta tip osebe je značilno, da lahko sprejemajo sami sebe le tako, da se naslanjajo na druge. So močno ranljivi, njihova čustva so ekstremno odvisna od

okolja. Brez ljudi, ki jim dajejo čustveno podporo in oporo, so brez moči. Za svoje težave in probleme krivijo druge in razvijajo obsežne obrambne mehanizme.

1.4 Soočanje z negotovostjo

Zaradi že omenjenih novih tveganj in negotovosti, ki jih je prinesla modernizacija z vsemi znanstvenimi, tehnološkimi, kulturnimi novostmi in spremembami so zlasti procesi socializacije oziroma odraščanja pod hudim pritiskom. Zlasti so prehod v odraslost otežili pogoji odraščanja. Največ sprememb je bil deležen ravno prehod iz mladosti v odraslost.

Sociologi in drugi raziskovalci ugotavljajo, da je življenjska pot pred nekaj desetletji potekala po splošno sprejetem in pričakovanem vzorcu odraščanja. Otroštvo se je prelevilo v zgodnje šolsko obdobje, nato se je nadaljevalo poklicno izobraževanje, temu je sledila faza dela, ki se je zaključila z umikom s trga dela.

Zanimivo je tudi, da so se nekateri nekoč izključno mladinski procesi pomaknili na vsa starostna obdobja (vseživljenjsko izobraževanje, stalno redefiniranje svoje identitete in oblikovanje lastnega življenjskega stila). Zaradi tega se je izgubila potreba po specifičnem mladinskem svetu s svojimi vrstniškimi (sub)kulturami. Prehodi iz mladosti v odraslost so vedno bolj nejasni in se odmikajo od tradicionalnih normativnih pričakovanj. So pa tudi bolj tvegani in negotovi.

Uletova in Kuharjeva ugotavljata (Ule in Kuhar 2003, 39), da so življenjske poti postale nelinearne. Vsak lahko vedno »znova začne« bodisi šolanje, družinsko življenje, poklicno kariero...

Ključne spremembe v poglavitnih institucijah so (Ule in Kuhar 2003):

- družina: slabljenje avtoritete staršev, ojačanje avtoritete mladih, poznejše poroke, naraščajoče število ljudi, ki živijo sami, partnerstvo namesto poroke;
- izobraževanje: diverzifikacija izobraževalnih karier, podaljševanje izobraževalnega obdobja;
- delo: fleksibilna zaposlitev, menjava obdobj zaposlenosti in nezaposlenosti, vseživljenjsko izobraževanje, poudarek na individualni samouresnitvi v poklicu;
- politika: nižja participacija mladih in odraslih v oblikovanju politične volje;
- vsakdanje življenje: v modi, spolnosti, močan vpliv medijev.

Nedvomno mladi občutijo večji pritisk po višji izobrazbi in po dodatnih znanjih, ki jim omogočajo družbeno promocijo, kariero in privilegije. Poleg tega pa mladi tekmujejo tudi v sistemu neformalnih dejavnosti zlasti za dosežke v prostem času, npr. šport, mediji, posebne

spretnosti... Vse te investicije pa predstavljajo tudi glavni strošek družin. Uspešnost otrok in mladih v šoli in pri izven-šolskih dejavnostih pa je glavno merilo uspešnosti družin. Starši svoje otroke tako vključujejo v predšolske in izven-šolske neformalne izobraževalne programe. Ta proces ima seveda tudi negativne učinke v preobremenjenosti otrok in stresov zaradi občutkov neuspešnosti. Po drugi strani pa raziskovalci opažajo še eno spremembo, in sicer pospeševanje otroštva (ur. Ule in drugi 2003). Zaradi tendence po podaljševanju mladostniškega moratorija zaradi podaljševanja šolanja in »pospeševanja otroštva« gre torej obenem za pospeševanje in upočasnjevanje življenjskega časa otroštva in mladosti. Raziskave, ki so jih opravili v Sloveniji v letih 1996 in 2000, kažejo ravno to, da se klasični kriteriji odraščanja selijo vedno bolj v zgodnjo mladost in otroštvo (zaljubiti se, prvič se napiti, sam odločati o svojem izgledu), medtem ko se ekonomski in družbeni kriteriji odraslosti selijo vse bolj proti tridesetim letom (zaposeliti se, postati starš...) (ur. Ule in drugi 2003). Otroci in mladi so prisiljeni k zgodnjemu odločanju o svojem življenju. Hkrati pa se zgodaj pripravljajo, da s strategijami »vijuganja« med različnimi biografskimi izbirami vnaprej omilijo svoje probleme, ki so tudi problemi njihovih staršev. Nekateri raziskovalci tudi opažajo, da so se spremenili nadzorni sistemi mladih. Če so v preteklosti socialni nadzor mladih izvajale predvsem družine in šole, opravlja to funkcijo danes trg in mediji, zlasti nadzor skozi potrošnjo, institucijo prostega časa in kulturne industrije. Novi nadzorniki otroštva in mladosti delujejo skozi zgodaj razvite vzorce ponotranjenja napotkov, vzorov vedenja in potreb, ki jih ponujajo mediji in trg.

Pomembna sprememba je tudi ta, da je družina postala za mlade izjemno pomembna. Še celo več, raziskave ugotavljajo, da so starši najboljši prijatelji in zaupniki mladostnikov. Kar kaže na to, da si postajajo zaradi vpliva številnih kulturnih sprememb življenjski stili mladih in odraslih vse bolj podobni.

2 SOCIALNA RANLJIVOST MLADIH

Mladi v Evropi se danes soočajo z naraščajočo negotovostjo pri prehodu v odraslost, nekateri pravijo temu kar »ontološka praznina odraščanja«. Spremenjene življenjske razmere so danes postale izjemno kompleksne, nepregledne in predvsem neobvladljive. Zanimivo je, da poleg standardnih dejavnikov, kot sta socialni nacionalni izvor in spol, narašča tudi pomen nestandardnih dejavnikov, kot so sociokulturni kapital, interakcijske, komunikacijske kompetence, čustvena stabilnost (Ule 2008, 209). Mladi so tako, za razliko od prejšnjih obdobj, ostali popolnoma brez kompetenc za soočanje z družbenimi konflikti in nasprotji.

Vrsta raziskav v Evropi in pri nas (ur. Miheljak 2003, 32) ugotavlja, da narašča obseg in teža problemov mladih ljudi ter tveganj, ki jih prinaša mladim reševanje teh problemov. Vzroki so seveda težko ugotovljivi, kot ugotavljajo avtorji raziskave MLADINA 2000 (ur. Miheljak 2002), saj se skrivajo v »disperzni mreži lokalnih in globalnih okoliščin«, na katere posameznik lahko zelo malo vpliva, vendar pa mora obenem nekaj storiti, sicer se vsa teža posledic zvrne nanj samega. Mladi se različno odzivajo na probleme. Tisti, ki razpolagajo z večjim ekonomskim in socialno-kulturnim kapitalom, rešujejo težave lažje, tistim, ki teh možnosti in znanj nimajo, pa ostaja nihanje na meji med sistemom in izven sistema. Pomembna sprememba je, da se tveganja dojemajo individualno kot posamične krize in ne kot učinki procesov, ki so zunaj osebnih dometov. Izguba zaposlitve se tako vidi kot osebna odgovornost, neuspeh v šoli kot posledica pomanjkanja truda ali sposobnosti, mladinska odklonskost kot pomanjkanje trdne družinske vzgoje in vrednot.

Globalizacija je prinesla še en pomemben premik, in sicer ta, da so bili prej med socialno ranljive uvrščeni predvsem mladi iz nižjih družbenih razredov. Družbena neenakost pa se je prenesla tudi k znotrajrazredni diferenciaciji. Danes lahko govorimo, da je družbena ranljivost prevladujoča, večinska kulturno-socialna realnost mladostnikov in mladostnic. Socialno izključenost razumejo mladi predvsem kot občutek pomanjkanja moči, da bi lahko spremenili lastno situacijo. Takšni občutki pa so še posebej značilni za tiste mlade, ki so izključeni iz izobraževalnega sistema, so nezaposleni, imajo izkušnjo dezorganizacije družine in nimajo kakovostnih socialnih mrež.

Modernizacija od mladih zahteva sposobnost hitrega prilagajanja na spremenljive razmere. Zdi se, da modernizacija promovira dve kontrastni skupini mladih; tisto, ki ji procesi modernizacije odpirajo nove možnosti in so zato zanje izziv, in tisto, ki je v tej tekmi potisnjena na rob. Tako se razvijata kategoriji zmagovalcev in poražencev.

Ugotovili smo torej, da je pozna moderna s svojimi značilnostmi prinesla v življenje mladostnikov kopico težav. Zlasti zahtevo po samosocializaciji. Mladi so tako prisiljeni, da si sami oblikujejo socialna pravila in lastno identiteto. To pa zahteva od posameznikov in posameznic visoko stopnjo refleksivnosti in osebne fleksibilnosti. Prehod v odraslost se je zaostрил in spremenil. Bistvo socialne ranljivosti je stopnjevanje težav in kopičenje nerešenih problemov, ki izhajajo eden iz drugega, pravi Uletova (Ule 2000, 43).

Britanski raziskovalec Bob Coles označuje kot socialno ranljive tiste skupine mladih ljudi, za katere se prehodi v odraslost izkazujejo kot posebej težavni, in te skupine loči na: mlade ljudi s posebnimi potrebami, mlade, ki živijo v skrbništvu ali javnih institucijah ter mlade, ki živijo

alternativne kariere in so vpleteni v razna prestopništva in tudi resnejše kriminalne dejavnosti (Coles, v Ule in drugi 2000, 95). Z izrazom socialna ranljivost pa Schuyt označuje posameznike, ki so, kadar so v stiku s družbenimi institucijami, bolj izpostavljeni njihovemu nadzoru in sankcijam, kot pa imajo od institucionalnega poseganja koristi. Uletova (Ule 2000, 44) navaja Schuyta, ki kazalce socialne ranljivosti deli v štiri skupine:

1. neopravičeno izostajanje iz šole, zgodnje in redno uživanje alkohola, milejše oblike mladinskega kriminala, eksperimentiranje z drogami, občasno eksperimentiranje s spolnostjo, slaba disciplina pri delu, splošen odpor do zunanjega sveta, staršev, starejših in predstavnikov avtoritet;
2. umik iz vrstniških skupin, izogibanje iniciativam in aktivnostim, slabšanje šolskega uspeha, splošna neaktivnost;
3. iskanje močnih skupinskih povezav zunaj družine, iskanje alternativnih avtoritet, vključevanje v religiozne skupine oziroma verske sekte ali v mladostniške tolpe, ki zahtevajo izjemno pokorščino močnim voditeljem;
4. strahovi in nazadovale oblike vedenja, močna težnja po ostajanju doma, psihosomatske težave in drugi znaki slabega zdravja.

2.1 Problemi mladih

Skupna značilnost odraščanja v Evropi je torej naraščajoča negotovost prehodov v odraslost. Različni avtorji zlasti opozarjajo, da socialne izključenosti mladi ne razumejo kot objektivno stanje stvari, pač pa kot občutek pomanjkanja moči, da bi lahko spremenili lastno situacijo. Še zlasti pa to velja za mlade, ki:

- so izključeni iz izobraževalnega sistema,
- so nezaposleni,
- imajo izkušnjo dezorganizacije družine,
- nimajo razvitih kakovostnih socialnih mrež.

Zlasti gre tu opozoriti na dejstvo, da se družbena neenakost premika k znotraj razredni diferenciaciji. To pa zlasti pomeni, da je eden izmed najpomembnejših dejavnikov socialne diferenciacije mladih danes obstoj družinskih podpor, torej ali imajo družinsko podporo in kako kakovostna je le-ta.

Problemi mladih se zlasti povečujejo zaradi težavnega soočanja s kompleksnim in vedno bolj dinamičnim ekonomskim in kulturnim okoljem. Posledica je naraščanje socialnih patologij, kot so: delikventnost, jemanje mamil, sovražnost do tujcev, samomorilnost. Naraščanje

surovega liberalizma v ekonomski sferi pa povzroča vse večje socialne razlike in prizadene posebno mlade, ki množično ostajajo brezposelni z malo življenjskimi priložnostmi ali brez njih. Mladi vedno bolj občutijo razliko med »imeti življenjske priložnosti« in »ne imeti šans«, kajti, kot ugotavlja Rennerjeva (Renner 2002, 107), urbano okolje te razlike zaostri v ostro razliko med »elitnimi« in »deprivilegiranimi« življenjskimi stili mladih. Socialna tveganja tako niso enakomerno porazdeljena, ampak so bolj koncentrirana pri mladih iz neugodnih družinskih ozadij, iz manjšinskih skupin...

Posebno pomembno poglavje pri socialni izključenosti je tudi šolska uspešnost oz. neuspešnost. Zlasti je to pomembno z vidika družbe, ki ponuja neskončno možnosti, in zato se vsi uspehi oziroma neuspehi pripisujejo zgolj posamezniku. Fenomen samo-izpolnjujoče se napovedi, ko se objekt predsodka oziroma stereotipa dejansko začne vesti skladno s pričakovanji, ima lahko usodne posledice za otroke in mladostnike, ki dosegajo slabše učne rezultate in izhajajo iz okolij, ki so označena kot deprivilegirana.

Mladi, ki predčasno izstopijo iz sistema rednega šolanja, so tako zaznamovani kot neuspešni. Neuspeh pa je v glavnem merilo njihovih intelektualnih nesposobnosti. Učenci, ki so zaznamovani kot problematični, se tej oznaki, ki postane odločilna za percepcijo učiteljev in tudi sošolcev, težko izognejo.

Ob tej priliki bi opozorila na problematičnost izraza »zapustiti šolanje«, ker implicira prostovoljno odločitev in odgovornost posameznika ter minimalizira odgovornost sistema oziroma politike izobraževanja. Raziskovalci opozarjajo, da je pri tem težko govoriti o prostovoljni odločitvi – mlad človek je vanjo prisiljen, vselej je na tak ali drugačen način izključen. Podobno kot Cullingford in Morrison (Cullingford in Morrison v Čeplak 2002, 133) sem tudi sama pri svojem delu z osipniki ugotavljala, da so mladi, ki so zapustili sistem rednega šolanja, imeli dolgo zgodovino, ki jo zaznamujejo poleg občutja izoliranosti tudi občutki neuspešnosti in splošne apatije.

Ko mladi izstopijo iz šolskega sistema, se znajdejo brez izobrazbe in brez zaposlitve. Strokovnjaki opozarjajo, da se psihosocialne posledice brezposelnih mladih spreminjajo glede na čas in socialni kontekst. Tako danes lahko z gotovostjo rečemo, da ima pomanjkljiva izobrazba bolj negativne implikacije, kot jih je imela pred desetletji. Raziskave nezaposlenih mladih kažejo, da je to danes ena najbolj ogroženih populacij mladih. Zato strokovnjaki govorijo o »psihosocialni tranziciji«, o veliki spremembi v življenjskem poteku, ki ima močno obremenjujoče posledice (Ule 2000, 48).

Raziskave ugotavljajo, da je med mladino tudi vedno več zdravstvenih in socialnih težav mladih. Hurrellmann (Hurrellmann v Ule 2000, 50) ugotavlja, da med nemško mladino narašča

število oseb, ki jih mučijo glavobol, so nervozni in nemirni, se ne morejo dovolj skoncentrirati. Takšnih je tretjina anketiranih mladostnikov. Sledijo pa bolečine v križu in v hrbtenici, vrtenje v glavi, težave z želodcem, pomanjkanja apetita in nespečnost. Raziskovalci ugotavljajo, da konstantno naraščajo tudi duševne motnje med mladimi. Zloraba drog in nasilno reševanje težav se kažeta kot resen problem mladih.

Raziskave v devetdesetih letih prejšnjega stoletja ugotavljajo, da imajo mladi največ problemov prav na tistih življenjskih področjih, ki so pomembna za njihovo socialno promocijo in odraščanje – šolski pritiski, zaposlitev. Zaskrbljujoči so problemi, povezani s samopodobo, socialnimi stiki (osamljenost), čustvenimi problemi (samodestruktivnost).

Tudi drugi raziskovalci ugotavljajo, da je značilen odgovor ogroženih mladih na povečanje tveganj in negotovosti v življenju poseben psihosocialni položaj, ki se kaže v občutkih nemoči, samoodtujitvi, socialni izolaciji, občutku nesmisla in praznote, občutku nepravčnosti in avtoritarizma (Ule in drugi 2000, 52).

Mladi so zlasti občutljivi na nepravčnost in izgubljajo zaupanje v racionalnost sveta. Svet zato doživljajo kot sovražen in zdi se, da od njega ne morejo pričakovati nič dobrega.

Vsi ti pojavi povečujejo občutek osamljenosti oziroma socialne izključenosti, pri tem pa lahko govorimo o kompleksnih stanjih, ki kažejo na to, da ne gre zgolj za psihološke doživljaje ampak za eksistencialna stanja posameznikov in celotnih skupin mladih (Ule 2008, 105). Pri osamljenosti ne gre za to, da bi mladi imeli manj stikov z vrstniki, ampak za občutek, da te zveze nimajo globljega pomena oziroma, kot zaključuje Uletova (Ule 2008, 105), mladostniki nimajo pomembnih drugih, ki bi jim pomenili zrcalo, v katerem bi lahko ugledali svoj zrcalni jaz.

Kako bo človek vse te psihološke obremenitve prenesel, je odvisno od količine problemov, pa tudi od tveganosti in težavnosti problemov ter od občutka subjektivne odgovornosti za probleme. Seveda je občutek teže problema odvisen tudi od tega, koliko pomena daje posameznik določeni stresni situaciji. Ljudje smo različno občutljivi na iste probleme. Kako doživljamo obremenilne situacije, je odvisno od življenjske zgodovine posameznika in njegove trenutne psihofizične kondicije (Ule 2008, 110). Ljudje se po navadi opremo na tri vrste pomoči:

- socialne: socialne mreže, ki so opora posamezniku (družina, prijatelji..);
- psihološke: to so predvsem psihološke lastnosti posameznika (samospoštovanje, občutek moči...);

- individualno premagovanje težav: tu pa predvsem mislimo na specifične načine vedenja, mišljenja in zaznavanja, ki so se jih posamezniki naučili uporabljati, kadar so bili postavljeni pred življenjske težave.

Raziskovalci ugotavljajo, da so izhodišče problemske situacije družbeni pogoji, v katerih živimo. Ti sicer ne vplivajo neposredno na ljudi, temveč delujejo s posredovanjem različnih institucij na življenjske razmere. Življenjski kontekst pa vpliva na vzorce tolmačenja in delovanja v vsakdanjem življenju. Uletova tako zaključuje, »da ranljivost posameznika ni zgolj individualno psihološka kategorija, temveč se nanaša na njegove življenjske kontekste« (Ule 2008, 111).

Res pa je, nadalje ugotavljajo raziskovalci, da postajajo psihološki dejavniki in opremljenost posameznika vse bolj pomembni za spopadanje s psihološkimi posledicami problemov in negotovosti, ki spremljajo sodobno odraščanje. Tako Antonowski (Antonowski v Ule 2008, 111) govori o občutku življenjske skladnosti in stabilnosti, kar pomeni gotovost in zaupanje v temeljna področja življenja torej, o zmožnosti organiziranja notranjih in zunanjih izkušenj v razumljivo celoto, o zmožnostih izdelovanja strategije za reševanje življenjskih problemov in doživljanju nalog in problemov kot izziv, za katerega se splača potruditi. Življenjsko skladnost tako razumemo kot celoto vseh psihosocialnih in organskih dejavnikov odpornosti posameznika zoper obremenitve, strese in stiske, ki zmanjšujejo posameznikovo psihosocialno ranljivost (Ule 2008).

Nemški socialni psiholog Heinrich Keupp tako ugotavlja, da se psihosocialna odpornost kaže predvsem v tem, koliko je posameznik zmožen prestat in subjektivno predelati negotovosti, koliko je psihosocialno pripravljen na spremembe in tveganja (Ule 2008, 112). Gre za to, da posameznik najde življenjski smisel, da zna uživati v življenju in najti tisto, kar je zanj ugodno. Vendar, kot ugotavlja Uletova (Ule 2008), so zopet na slabšem tisti, ki so družbeno ogroženi in marginalizirani, saj nimajo toliko podpore niti življenjskih priložnosti, v katerih bi izoblikovali zmožnosti za obvladovanje izzivov in kriz.

2.1.1 Osip – ključni dejavnik socialne izključenosti mladih

Kot smo že omenili je izobrazba izjemno pomemben faktor za socialno uvrščanje in kakovost življenja otrok in mladostnikov. Zato je izpad iz izobraževalnega sistema ena izmed najbolj dramatičnih in problematičnih situacij, ki se lahko otroku in mladostniku zgodi v tem obdobju. Osip je eno ključnih vprašanj socialne ranljivosti oziroma socialne izključenosti mladih. Mencin Čeplakova (Mencin, Čeplak v ur. Bergant in Lešnik Musek 2002, 19)

poudarja, da mladim, ki predčasno izstopijo iz šole resno grozi, da se jim bo obdobje mladosti namesto v fazo eksperimentiranja izteklo v »fazo izgnanstva, nedoločenosti in trajne izključenosti«, običajno pa je tudi res, da je izstop iz šole, samo ena od posledic dolgotrajnega, kompleksnega procesa, točka v zgodovini neuspehov, znotraj katere se človek nauči izgubljati.

Evropska unija je v študiji »Osip in srednješolsko izobraževanje« (Bucchi v Ule 2003, 39) predlagala naslednje definicije osipa – osipniki so tisti, ki:

- ne nadaljujejo izobraževanja po osnovni šoli in se ne vpišejo niti v poklicno usposabljanje,
- prenehajo obiskovati srednjo šolo med ali na koncu prvega leta,
- ne zaključijo srednje šole oz. poklicnega usposabljanja.

Uletova v raziskovalnem poročilu Kakovost življenja otrok in mladostnikov v Sloveniji (ur. Ule in drugi 2003) našteva, katere so najbolj ranljive skupine mladih:

- tisti, ki naredijo neposreden prehod iz šole na delo in vstopijo v nizko kvalificirane in nestabilne segmente trga dela;
- tisti, ki po poklicnem usposabljanju vstopijo v nestabilne segmente trga dela ali postanejo nezaposleni takoj po usposabljanju;
- tisti s slabimi izobraževalnimi kvalifikacijami;
- mladi, ki nimajo finančne in ali emocionalne podpore s strani svoje družine;
- mladi, ki so odtujeni od izobraževanja in šole;
- tisti, ki gredo po alternativni poti.

Za mlade med 16. in 18. leti, ki se ne izobražujejo niti se ne usposabljaajo niti ne delajo, so v Veliki Britaniji skovali poseben termin »status nula«, ki označuje zelo depriviligirano skupino mladih. Gre za to, da uradna statistika ne beleži in pozablja na to skupino, ki nikakor ni zanemarljiva. Po eni izmed ocen naj bi v Walesu znašal ta odstotek med 16 in 23 (ur. Ule in drugi 2003).

Ti mladi ne tvorijo homogene skupine, imajo pa več skupnih značilnosti. Večina jih ima za sabo kratko izobraževalno pot, šolo pa so zavrnili ali so jo nehali obiskovati ali pa so bili izključeni zaradi neprimerne vedenja. Večinoma izhajajo iz enostarševskih družin, nekatere pa so starši vrgli z doma.

Mojca Polak (Polak v Ule 2008, 225) je uvedla za to skupino mladih pojem »mladi na vzporedni poti« in s tem označuje družbeno prikrajšanje mlade, ki so izpadli iz šolskega sistema.

Razlogi, da učenci in dijaki zapustijo šolo, so kompleksni. Finn in Rock (Finn in Rock v ur. Ule in drugi 2003, 47) pravita, da je izstop iz šole kumulativni proces, ne impulzivno dejanje. Različni avtorji tako podajajo različne razloge za osip. Jordon (Jordon v Ule 2008, 224) tako govori o dveh kategorijah razlogov za izpad: potisk (push) in poteg (pull). Učinki potiska so dejavniki znotraj šole, ki negativno vplivajo na povezavo s šolskim okoljem in povzročajo, da imajo nekateri mladi odklonilen odnos do šolanja. Dejavniki potiska so: če učenci ali dijak trdi, da ne mara šole, da se ne razume z učitelji, da ne zmore opravljati šolskega dela, da se ne počuti sprejetega. Učenci, ki imajo slabe ocene ali so izključeni, se počutijo, kot da so »padli v luknjo, iz katere ne morejo splezati«, zato izgubijo vso motivacijo za nadaljevanje šolanja (Ule 2008, 224).

Veliko raziskav je pokazalo, da sta slab družbeno ekonomski položaj in revščina povezana z izpadom. Paulu (Paulu v Ule 2008, 224) trdi, da je revščina ključni demografski napovednik izpada in da učenci iz revnih družin, ne glede na njihovo etnično pripadnost, izpadajo iz šolskega sistema tri ali štirikrat bolj pogosto od ostalih učencev. Mikuž – Kosova (Mikuž-Kos 1991, 48) navaja več različnih dejavnikov, ki prispevajo k osipu: splošno nižje umske sposobnosti, specifične sposobnostne okrnjenosti in specifične učne težave, slabša biološka oprema, ki zmanjšuje delovne zmogljivosti (pomanjkanje energije), čustvene ali nevrotske motnje, krizne situacije, socialno – kulturni dejavniki in razlogi povezani s šolo.

Dejavnike, ki prispevajo k osipu, lahko razvrstimo (Ule 2003, 47) na naslednji način:

- **razlogi, povezani z družino** – osip najbolj grozi tistim mladim, katerih starši imajo najnižje šolske kvalifikacije. To je zlasti povezano s tem, da nimajo ustrezne dodatne podpore pri izobraževanju in da je njihova motivacija za šolanje izredno nizka. Raziskave tudi kažejo, da za učenčev uspeh nista najbolj pomembna dohodek ali socialni status družine, temveč kako je družina zmožna ustvariti družinsko okolje, ki spodbuja učenje, kako družina vzpostavi razumna pričakovanja glede otrokovih dosežkov in kako se vključuje v izobraževanje svojih otrok v šoli in skupnosti. Na šolski uspeh otrok pa pozitivno vplivajo: sposobnost reševanja problemov, sposobnost komuniciranja, definiranost družinskih vlog, afektivna povezanost, afektivna vključenost in prisotnost nadzora nad obnašanjem.
- **razlogi, povezani s šolo** – tu avtorji poudarjajo, da k osipu zlasti prispevajo: delovanje šolskega sistema, struktura programa, organizacija izvajanja šolskega programa. Zlasti pa so pomembni didaktični pristopi, povezovanje učenja in praktičnega usposabljanja, povezovanje vsebin predmetov v celovite sklope, prilagajanje podajanja snovi učencem z različnimi sposobnostmi, nespodbuden odnos učiteljev do učno manj

uspešnih učencev, percepcija, da je disciplinski sistem neučinkovit, izostajanje od pouka.

- **individualni razlogi** – večina študij je prišla do zaključka, da so z osipom povezani predvsem socialno-ekonomski status dijakov, obnašanje v šoli in šolski uspeh. Pri t.i. rizičnih dijakih pa individualne značilnosti obsegajo neopravičeno izostajanje od pouka, slabe ocene, slabe bralne in matematične sposobnosti, nizko samospoštovanje, vedenjske probleme, težave pri identificiranju z drugimi, hkratna zaposlenost in obiskovanje šole, pripadnost manjšinskim skupinam, zaradi česar se počutijo izolirane in odtujene.

Posledice osipa so drage za posameznika in za družbo. Lahko jih razvrstimo v več skupin:

- individualne – pomanjkanje osnovne izobrazbe, manjša funkcionalna pismenost, manjše zaposlitvene in ekonomske možnosti, več frustracij, večji občutek odtujenosti;
- socialne – pri osipnikih obstaja večja verjetnost, da bodo zašli v kriminalna dejanja in da bodo postali odvisni od državnih socialnih programov;
- zdravstvene – večje zdravstvene težave, tudi zaradi uživanja drog;
- izobrazbene – ti mladi nimajo dovolj znanj za zahtevnejše tehnične veščine, ki se danes nujno potrebujejo pri zaposlitvi (računalniška znanja, znanja jezika, socialne veščine...);
- ekonomske – osipniki imajo manj možnosti pri iskanju zaposlitve in pri napredovanju, njihovo delo je nizko plačano.

Šolski uspeh oziroma neuspeh je danes izrazito pomemben ali kot pravi Mikuž- Kosova »so se skrb za šolski uspeh, prizadevanja zanj in strah pred neuspehom razrasli in zažrtli v socialno tkivo otroka in družine. Šolski uspeh je dosežek, ki odpira možnosti, domnevna podstat dobrega življenja v odrasli dobi« (Mikuž – Kos 1991, 46).

Šolska neuspešnost pomembno zmanjša posameznikove možnosti za nadaljnje splošno in poklicno usposabljanje, vpliva na njegove možnosti in vrsto zaposlitve, mu s tem določa možnost in raven samostojnega preživljanja ter z vsem tem poslabšuje kakovost kasnejšega življenja njega in njegovih bližnjih. Vse to so dolgoročne posledice, katerih življenjskega pomena otrok v času šolanja še ne more dojeti. Martina Tomori (Tomori v ur. Bergant in Lešnik Musek 2002, 17) prav tako izpostavlja vpliv šolske neuspešnosti, ker le-ta odločno ogrozi posameznikov celosti osebni razvoj. Otrok in mladostnik, ki ne izpolnjuje splošnega merila uspešnosti, sam sebe doživlja kot nesposobnega, odrinjenega, manj vrednega ali celo v celoti slabega. S tem, da ne zadovoljuje pričakovanj okolja in svojih najbližjih, resno ogroža njegovo samospoštovanje in negativno vpliva na njegovo samopodobo. Kronično doživljanje stresov in osebne stiske šolsko neuspešnemu otroku ali mladostniku dobesedno požgejo

veliko energije, ki bi jo v tem obdobju potreboval pri obvladovanju vseh drugih čustvenih in socialnih preizkušenj, ob katerih se v tem času gradi njegova osebnost. Tomorijeva (Tomori v ur. Bergant in Lešnik Musek 2002) opozarja tudi na dejstvo, da je v tem obdobju pripadnost vrstnikom zelo pomembna in v primeru, da mladostnik ni vključen v proces šolanja, je s tem prikrajšan v procesu socializacije. Mladostnik si bo izbral skupino, ki mu je dosegljiva. To pa je zagotovo skupina vrstnikov, ki so enako neuspešni, ne vključeni v glavni tok večjega dela svoje generacije, enako odklonilni do socialnih norm in pričakovanj po konstruktivnem prizadevanju, ki jih sami niso izpolnili. Gre za skupine mladostnikov, ki so neobvezujoče, ne vzbujajo slabe vesti in občutij krivde zaradi neopravljenih nalog, ampak dajejo celo potrditve in občudujejo drugačne, lažje oblike izkazovanja ranjenega ega (Tomori, v ur. Bergant in Lešnik, Musek 2002, 17). Eno od pomembnih tveganj ob doživljanju take napetosti je lahko tudi iskanje olajšanja in sprostitev s pomočjo psihoaktivnih snovi. Zato je tudi razumljiva ugotovitev iz dela z mladostniki, da je med adolescentnimi osipniki, v primerjavi z njihovimi šolajočimi se vrstniki, mnogo več takih, ki imajo probleme z uživanjem dovoljenih in nedovoljenih drog in so celo razvili odvisnost od njih¹. Mučno doživljanje praznine, ki je tudi lahko ena od oblik notranje napetosti, pa nekateri mladostniki odganjajo tudi z drugimi tveganimi oblikami vedenja. Te jim prinašajo vznemirjanje in občutke obvladovanja sveta – od hitre vožnje do nasilnih dejanj.

2.1.2 Brezposelnost mladih

Drugi ključni dejavnik socialne izključenosti je brezposelnost mladih. Vstop v delo mlademu človeku omogoča dolgoročno načrtovanje življenja, družine, kariere... V kolikor tega ne doseže, živi neke vrste podaljšano otroštvo. Številne raziskave nezaposlenih mladih kažejo, da je to najbolj ogrožena populacija mladih. Do teh ugotovitev so prišli raziskovalci že v tridesetih letih prejšnjega stoletja ob svetovni gospodarski krizi. Opažali so podobne psihične posledice brezposelnosti kot pri odraslih, vendar so poudarili, da so ti učinki pri mladih dolgotrajnejši.

Dolgoročno so v ekonomskem, socialnem in psihološkem smislu najbolj ranljive naslednje skupine mladih, ugotavljata Walther in Pohl (Walther in Pohl v Ule 2008, 217):

- mladi, ki so predčasno izključeni iz izobraževanja in šole;

¹ V okviru programa PUM, ki se je izvajal od marca 2001 do julija 2004 v Ajdovščini, je bilo od skupno 84 udeležencev programa 45 % udeležencev neuporabnikov nelegalnih drog, 31 % udeležencev pa je bilo odvisnih od heroína, 24 % udeležencev rednih uporabnikov marihuane in alkohola (Vir: PUM, Ljudska univerza Ajdovščina, 2004. Značilnosti mladih v programu PUM, Ajdovščina: interno gradivo).

- tisti, ki naredijo neposreden prehod iz šole na delo in vstopijo v nizko kvalificirane in nestabilne segmente trga dela;
- tisti, ki po poklicnem usposabljanju vstopijo v nestabilne segmente trga dela ali postanejo nezaposleni takoj po usposabljanju;
- tisti s slabimi izobraževalnimi kvalifikacijami;
- mladi, ki nimajo finančne in/ali čustvene podpore svoje družine;
- tisti, ki gredo po alternativni poti.

Uletova (Ule 2008, 217) povzema nekatere ameriške in britanske teoretike družbene odklonskosti, ki so razvili tezo, da so družbeno izključeni mladi poglavitni del tako imenovanega podrazreda, to je družbene skupine tistih, ki se nikakor ne morejo ali nočejo vključiti v delo in institucije sodobne družbe in razvijajo modus parazitskega življenja na družbenem obrobju. Koncept so povzeli po večini konservativno usmerjeni sociologi, ki so družbeno izključene razumeli kot patološki pojav in stalno nevarnost za obstoječo družbo. Drugi sociologi pa so poudarjali, da je podrazred posledica sodobne poindustrijske družbe, prikrite razredne delitve te družbe in prevladujoče neoliberalne ideologije (Ule 2008, 218).

MacDonald tako govori o podrazredu socialno izključene mladine, ki neizogibno odrasča v deprivilegiranem in prikrajšanem okolju ter pogosto od socialno in ekonomsko marginaliziranih staršev. Tako se podrazred reproducira skozi izkušnjo marginalizacije in prikrajšanosti ter odsotnosti posebne samozvesti in kolektivne izkušnje, značilne za tradicionalni delavski razred (Ule 2008).

Uletova (Ule 2008, 218) razmišlja, da so skupine mladih, ki so tako izključene, preveč različne med seboj in raznolike, da bi jih lahko zajeli v en družbeni razred. Še celo več, v času individualizacije ni pogojev, pravi, da se marginalizirana in družbeno izključena mladina sploh lahko oblikuje v podrazred oziroma poenoti kot prikrajšana družbena skupina. Tako vidi pojem mladine kot podrazreda prej kot metaforo za težave dela mladih ob prehodu v odraslost, zaposlitev itd.

MacDonald sicer poudarja, da je potrebno razpravo o obstoju podrazreda razumeti v kontekstu spremembe sistema izobraževanja in zaposlovanja mladih v sodobnih razvitih družbah v obdobju ekonomske recesije, ko se v družbi pojavi velika množica nezaposlenih mladih s slabo ali neustrezno izobrazbo. Poudarja še, da so najbolj ogroženi nezaposleni mladi iz etničnih ali rasnih podskupin (MacDonald v Ule 2008, 219).

Strokovnjaki danes govorijo o »psiho-socialni tranziciji«, o veliki spremembi v življenjskem poteku, ki imata obremenjujoče posledice (Ule 2003, 17). Nezaposleni so v družbi tveganja postavljeni na obrobje in so stigmatizirana populacija. Še posebno so ogroženi tisti, ki so že

prej marginalizirani: mladi in starejši, manj izobraženi, tisti iz nižjih socialnih slojev, ljudje iz etničnih in socialnih manjšin, duševno ali telesno prizadeti in tisti, ki živijo na manj razvitih področjih (Ule in drugi 2000, 45). Dejstvo, da so mladi strah pred nezaposlenostjo ponotranjili, kažejo tudi raziskave, ki so jih opravili v Sloveniji v devetdesetih letih prejšnjega stoletja. Raziskovalci so ugotovili, da se mladi ne soočajo več s problemi, ki so bili za mlade značilni v prejšnjih obdobjih, torej s problemi preživljanja prostega časa in s konflikti z odraslimi, ampak so njihovi strahovi vezani na brezposelnost. Seveda so strahovi mladih upravičeni, saj je splošna recesija in gospodarska kriza najpogostejši povod za porast nezaposlenosti. Poleg te pa je ključni vzrok brezposelnosti mladih tudi nezadostna kvalifikacija in pomanjkanje cele vrste kapitala, ki ga današnja družba zahteva. To pomanjkanje je zlasti značilno za socialno izključne mlade.

Warr (Warr v Ule in drugi 2003) navaja devet potencialnih negativnih lastnosti nezaposlenih, ki jih je našel v analizi številnih raziskav o posledicah brezposelnosti:

- strah pred materialnim pomanjkanjem,
- raznolikost življenjskih oblik se reducira; ker zmanjka ena od bistvenih dejavnosti, ki ljudi motivira za odhode od doma,
- redukcija življenjskih ciljev in načrtov pri nezaposleni osebi; nezaposleni si ne zastavljajo dolgoročnih ciljev, njihovo življenje se omejuje na tu in zdaj,
- redukcija odločitev, življenje se omeji na vsakdanje oz. trivialne odločitve npr. kdaj vstati, kdaj gledati televizijo, odrečejo pa se dolgoročnih odločitev, kot so odločitev za osnovanje družine, rojstvo otrok, večje nakupe, preselitev...
- manko zadovoljstva ob delu,
- nezaposleni doživljajo več psiholoških stresnih situacij oz. groženj v vsakdanjem življenju,
- povečana negotovost glede prihodnosti in posledice, ki izhajajo od tod,
- zoženje socialnih stikov in odnosov; kljub povečanemu prostemu času pri nezaposlenih se kvantiteta in kvaliteta socialnih odnosov zmanjšuje,
- znižanje socialnega statusa; to vodi do zmanjšanja ugleda nezaposlenih v očeh drugih in do zmanjšanja samospoštovanja pri nezaposlenih.

Ob tem pa številne študije kažejo predvsem razliko med populacijo mladih, ki dela, in brezposelno mladino. Razlike se kažejo predvsem v različni samopodobi in samospoštovanju in stališču do sveta in življenja. Zlasti je zaskrbljujoče, da mladi brezposelni sčasoma razvijejo socialno negativen odnos do dela. Longitudinalne raziskave so pokazale, da se

psihološke posledice brezposelnosti, ki se kažejo predvsem v čustvenih motnjah, kot so strah, depresija lahko sprevržejo v psihosomatske motnje.

Nezaposlenost mladih je torej eden glavnih razlogov za socialno ranljivost mladih. Brezposelnost pri mladih je tako problematična z več vidikov, po eni strani z vidika umeščanja v sistem dela in prihodnjih kariernih možnosti, na drugi strani pa tudi z vidika negativnih psiholoških posledic in širših družbenih posledic. Mladega človeka postavlja v neugoden socialno-ekonomski položaj, mu zmanjšuje status in ugled v družbi, ga marginalizira in povzroča dolgotrajne psihične poškodbe in posledice na samopodobi.

2.1.3 Mladi v dezorganiziranih družinah

Družina je osnovan institucija zasebnega življenja, kjer posameznik oblikuje večino pomembnih socialnih odnosov. Starši imajo pri odraščanju izjemno pomembno vlogo, saj so najpomembnejše osebe v življenju odraščajočih mladih. Raziskave (Ule 2008, 76) potrjujejo, da otrokova navezanost na starše deluje kot prevencija poti odklonskemu in neodobravanemu vedenju pri adolescentih. Starši, ki nudijo večjo oporo in so tudi bolj empatični do potreb odraščajočih otrok.

Oblike družinskega življenja so se silno pluralizirale, tako danes govorimo o klasični jedrni družini, o enostarševski, reorganizirani in razširjeni družini. Uletova (Ule in Kuhar 2003, 49) ugotavlja, da družina izgublja pomen ekonomske skupnosti in vse bolj postaja socialno-emosivna skupnost. Danes strokovnjaki (Tyrell v Ule in Kuhar 2003, 53) govorijo o deinstitutionalizaciji družine. Gre za zmanjševanje, zoženje institucionalnih funkcij družine, zato da bi se odprl prostor za individualizacijo življenjskih potekov družinskih članov. Kar nekaj raziskav se je ukvarjalo z vprašanjem, kako ta pluralnost družin vpliva na mladostnikovo osebnost in razvoj. Zanimivo je, da so si rezultati raziskav med seboj nasprotujoči. Hendry, Shucksmith, Love in Glendinning (Hendry in drugi 1993, 93) ugotavljajo, da so izjemno popularne teorije o tem, da otroci doživljajo ob ločitvah staršev precej stresov in travm. Ob tem pa avtorji poudarjajo, da za takšne zaključke nimamo dovolj empiričnih dokazov o tem. Glavni razlogi za to so:

- ni dovolj zbranih podatkov o družinah,
- raziskave največkrat ne zajemajo neporočenih parov in družin,
- veliko enostarševskih družin je iz raziskav izpuščenih,
- raziskave imajo težave pri definiranju in raziskovanju »kvalitete odnosa«.

Podobno ugotavlja Tivadarjeva (Tivadar v Ule in drugi 2000, 160), ko pravi, da si kriminološke teorije prestopniško vedenje pogosto razlagajo s popolnostjo družine. Tako naj bi najbolj varovale družine, v katerih sta prisotna oba starša, slabše pa reorganizirane in enostarševske družine. Razlogi naj bi bili v psihičnih stiskah zaradi ločitve od biološkega starša, napetih odnosih med starši in otroki, manj učinkovitem opravljanju starševske vloge ter drugih stresnih dejavnikov, ki škodljivo vplivajo na socializacijski proces ali pa ga celo prekinajo. Prepričljivejše se sicer zdijo teze, ki pravijo, da enostarševstvo in reorganizirane družine niso kriminogene same po sebi, temveč so lahko problematični dejavniki, ki so pripeljali do njih. Hendry, Shucksmith, Love in Glendinning (Hendry in drugi 1993, 93-94) tako poudarjajo, da npr. enostarševska družina ni v težavah sama po sebi, temveč največkrat ne zmore nuditi dovolj materialne podpore otrokom. Raziskovalci sicer ugotavljajo, da ločitev povzroči pri otrocih in mladostnikih občutke strahu, jeze, krivde, depresije in sramu. Vendar ob tem poudarjajo, da je za mladega bolje živeti z enim staršem, ki mu nudi podporo, kot pa z dvema, ki sta v neprestanem konfliktu. Res je tudi, da se vsi mladostniki ne soočajo enako z družinskimi težavami, vendar nekatere raziskave ugotavljajo, da so fantje bolj podvrženi stresu in imajo manj čustvene podpore kot deklice. Podobno zaključita tudi Cernkovich in Giordano (Cernkovich in Giordano v Ule 2008, 77), ki ugotavljata, da je bistvena kakovost starševstva in ne družinska struktura.

Družina deluje danes kot prostor pobegov in zavetja pred zahtevami današnjega sveta.

Tomorijeva (Tomori v ur. Žagar 1997, 27) pravi, da na razvoj otroka in mladostnika vpliva več različnih dejavnikov. Gre za preplet bioloških, psiholoških in socialnimi dejavnikov. V družini se oblikujejo najpomembnejše otrokove osebne značilnosti. Od odnosov in dogajanja med družinskimi člani, predvsem med starši in otrokom, je odvisno, kakšno samopodobo si oblikuje otrok in kakšno lastno vrednostno oceno si uspe zgraditi. Pogosti konflikti, žalitve in razvrednotenja, poniževanje otroka s strani odraslih članov družine, nesmiselno kaznovanje, brezbržnost za njegove osnovne potrebe, neprestani očitki in zavrnitve – vse to privede otroka do doživljanja lastne nevrednosti. Kadar družina ne dopušča ustreznih možnosti za razreševanje tesnobe, napetosti, strahov in nezadovoljstev, se otrok navadi ta boleča in mučna doživljanja dušiti in jih lajšati z različnimi obrambnimi mehanizmi. Za svoje stiske in neuspehe prične iskati krivdo v drugih, svet začne doživljati vse bolj sovražno in se vedno znova znajde v konfliktu z okoljem. Tomorijeva (Tomori v ur. Žagar 1997, 27) še dodaja, da imajo mladostniki moten odnos do simbolov avtoritete. Vsi liki, ki bi utegnili nositi v sebi simboliko avtoritete (učitelji, policisti, sodišče, družba...) so osovraženi, borba z njimi

prevzame v doživljanju mladostnika smisel samoobrambe in bitko za lastno sprejemljivo samospoštovanje.

Nesmiselno fizično kaznovanje ima po mnenju Noller in Callan (Noller in Callan 1991, 69) več negativnih posledic na adolescenta, ki se kažejo v nizki samopodobi, težavah pri vzpostavljanju socialnih stikov, pomanjkanju empatije, zlorabi drog in alkohola, samomorilnosti in kriminalnih dejanjih.

Zelo pomembno, zlasti v postmodernizmu nujno potrebno, komponento prinesejo mladostniki iz družin in to je spretnost za obvladovanje stresov. Družina je nujen stabilizacijski dejavnik osebnosti (Ule 2008, 81). V družbi, kjer so duševne obremenitve, ki jih prinaša zunaj družinsko življenje tako obremenjujoče, je izjemnega pomena, da obstajajo okolja, v katerem se ljudje regenerirajo. Uletova zato upravičeno zaključuje, da so družine danes nek »miniturni laični terapevtski center« (Ule 2008, 82).

V funkcionalni družini se postopoma ob spodbudi, pomoči in nešteti skupnih dejavnostih z zrelejšimi člani družine otrok uči spretnosti in sposobnosti, ki so za razreševanje takih raznovrstnih nalog nujno potrebne. Starši iz nefunkcionalnih družin so sami izjemno nespretni, neprilagodljivi in ob stresih odpovejo, namesto da bi v njih razvijali svoje sposobnosti. S svojim lastnim zatekanjem k alkoholu in nasilnosti, oziroma begom v bolezen in depresijo, so slab vzor za otroke, ki jim je vedenje staršev v preizkušnjah najpomembnejši model za okolščine, v katerih se znajdejo sami.

2.1.4 (Ne)kakovostne socialne mreže

Pojem **socialne mreže** izvira iz antropologije in je v začetku označeval strukturo socialnih odnosov posameznika. Kasneje se je ta termin razširil v sociologijo in psihologijo in služi za opisovanje najrazličnejših vidikov družabnega življenja, največkrat pa tistih, ki nudijo posamezniku **socialno oporo**. Izraz socialna mreža je smiselna le v primeru, če z njim zares označujemo mrežo ljudi, ki so posamezniku pomembni in s katerimi ima redne stike. Igličeva (1988) opredeljuje socialno omrežje kot množico enot, ki jih povezujejo socialne vezi. Kot enote analize socialnih omrežij so lahko to posamezniki, skupine, formalne organizacije, itd. Vstopanje v medsebojne odnose, njihovo oblikovanje, preoblikovanje in prekinjanje je trajna dejavnost slehernega posameznika. Človek je družabno bitje in kot tak potrebuje stike z drugimi, ti pa so lahko bolj ali manj pogosti, številni ali zaupni. Potreba po druženju je ena od osnovnih človeških potreb, ki pa je pri različnih osebah lahko bolj ali manj izrazita, vendar pa

ni nihče brez nje. Posredni dokaz za to so negativne posledice socialne izoliranosti in osamljenosti posameznika. Psihologi in drugi raziskovalci (Rogelj in drugi 2004, 15-16) s tem mislijo predvsem na pomanjkanje socialnih veščin, ki so potrebne za vzpostavitev medosebnih odnosov. Med socialne veščine sodijo veščost v pogovarjanju, zmožnost poslušanja in vživljanje v drugega, način samorazkrivanja itn. Zgodnejše opredelitve so poudarjale predvsem emocionalno razsežnost socialne opore, torej socialne opore kot občutka pripadnosti, sprejemanja, varnosti in skrbi pri pomembnih drugih, preprečevanje osamljenosti itn. Novejše opredelitve pa poudarjajo, da je socialna opora kompleksen interakcijski in komunikacijski proces med člani omrežja ali kompleksni pretok sredstev in dobrin med člani omrežja. Rogeljeva (Rogelj in drugi 2004, 16) pravi, da je v splošnem socialna opora vsota vseh dobrodejnih učinkov, ki pozitivno vplivajo na počutje in zdravje človeka, ne glede na to, ali je oseba pod stresom ali ne. Predvsem pa je dejavnik zaščite pred stresnimi dejavniki in okoliščinami v življenju. Vključuje pa tudi pomoč pri konkretnih nalogah, učenju spretnosti, vodenju, zagotavljanju materialnih sredstev in socialnih stikov, ki so sami sebi namen in služijo prijetnemu preživljanju prostega časa.

Newcom in Keefe (Newcom in Keefe v Rogelja in drugi 2004, 17) sta z raziskavami ugotovila, da imajo osebe z več opore boljše psihično in fizično zdravje ter boljše počutje. V času odrasčanja socialna opora vpliva na zmanjšanje problemov, s katerimi se v tem obdobju najpogosteje srečujemo. Celo več, ista raziskovalca sta ugotovila, da je samospoštovanje značilno in pozitivno povezano s percepcijo socialne opore. Tisti, ki dobivajo več socialne opore, sebe opišejo bolj pozitivno kot tisti, ki jo dobivajo manj. Pomanjkanje socialne opore pa se občuti kot strah, nemir, zaskrbljenost.

Collev in Mead (Collev in Mead v Rogelja in drugi 2004, 17) pa poudarjata vpliv predvsem zgodnjih izkušenj s pomembnimi drugimi pri izgradnji posameznikovega samospoštovanja.

Lastnosti socialne mreže delimo na **strukturalne** in **interakcijske**. K **strukturalnim** prištevamo **število** in **bližino zvez** ter **gostoto**. Nanašajo se na stopnjo, v kateri so člani mreže neke osebe v stiku drug z drugim. Mreža je lahko v tem pogledu tesna ali ohlapna, povezane enote so lahko večje ali manjše. Pomembna lastnost je tudi **dosegljivost** oziroma možnost stopiti v stik z drugimi člani mreže. Med **interakcijskimi** značilnostmi največkrat omenjajo pogostost stikov, vsebino izmenjav (materialna pomoč, intimnost, intenzivnost čustvene pripadnosti, vrsta informacij...), trajanje in trajnost odnosa, multiplost vlog ter recipročnost. Pomembna sestavna lastnost mreže je **moč vezi**. Predstavlja kombinacijo skupaj preživetega časa, izrazitosti čustvenega pomena, intimnosti, medsebojne zaupnosti in recipročnosti.

Socialna mreža predstavlja izbor socialne opore, koncepta, s katerim označujemo vse oblike pomoči, ki so na razpolago posamezniku, ki se sooča s stresom ali krizno situacijo. Mnoge raziskave so pokazale, da socialna opora blaži učinke stresa, še vedno pa nimamo prepričljive razlage, na kakšen način, ugotavlja Lamovec Tanja (Lamovec 1993, 200-213). Socialno oporo lahko nudijo tako profesionalne kot neprofesionalne osebe. Kot socialno oporo označujemo vse oblike pomoči, ki pomagajo prizadetemu posamezniku mobilizirati notranje izvore moči ter obvladati čustvena bremena. Vključuje pa tudi pomoč pri konkretnih nalogah, učenju spretnosti, vodenju ter zagotavljanju materialnih sredstev. Valentina Hlebec (Hlebec 2001, 63-76) omenja, da so raziskovalci (Cohen in Wills, 1985; Cutrona in Russel, 1990; Van der Poel, 1993) našli več razsežnosti socialne opore. Zdi se, da so sčasoma našli konsenz in socialno oporo uvrstili v štiri večje skupine: materialno ali instrumentalno oporo, informacijsko oporo, emocionalno oporo in neformalno druženje (Hlebec in Kogovšek 2003, 196).

- **Instrumentalna ali materialna opora** se nanaša na izmenjavo materialnih uslug, manjših storitev, denarja in podobno.
- **Informacijska opora** je pomembna predvsem pri definiranju in reševanju problemov. Gre za izmenjavo pomembnih informacij, potrebnih pri odločanju. Kot taka služi pri blaženju stresa, ki ga povzročajo brezposelnost, medosebni konflikti in podobno.
- **Neformalno druženje** zagotavlja občutek pripadnosti in izpolnjuje potrebo po socialnih stikih.
- **Emocionalna opora** pa nam zagotavlja pogovore o pomembnih osebnih zadevah in podobno.

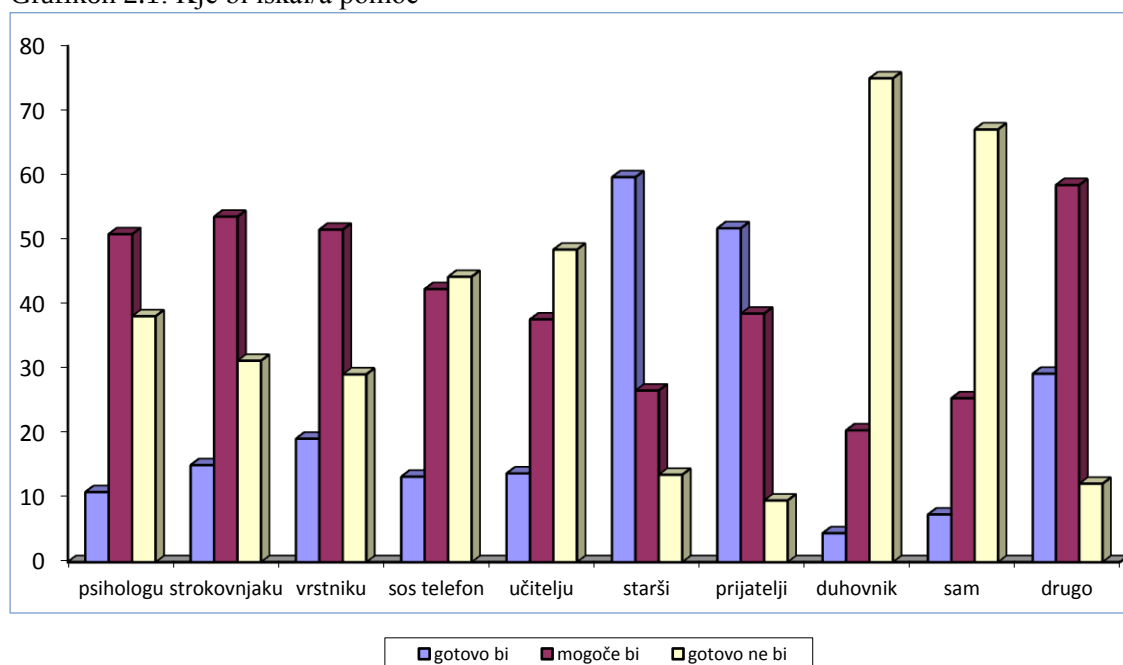
Različne raziskave v Sloveniji so pokazale (Ule in drugi 2003), da se posamezniki (med njimi tudi mladi) po oporo najpogosteje obračajo na neformalna socialna omrežja. Ožja družina je zelo pomemben vir opore in pomoči posameznikom, predvsem ko potrebujejo pomoč zaradi hujše bolezni ali splošne oslabelosti in čustveno oporo. Širše sorodstvo se kaže kot pomembno predvsem, ko gre za nudenje praktične pomoči in izposoje denarja.

Uletova (Ule v Ule in drugi 2000, 40) ugotavlja, da se v industrijskih družbah kaže odsotnost specifičnih »proletarskih« subkultur in socialnih mrež, ki je mladim nižjih družbenih slojev do osemdesetih let prejšnjega stoletja ponujala različne oblike solidarne pomoči ter podpore in jim dajala vtis kolektivne moči. Večja socialna ranljivost mladih iz socialno ogroženih slojev družbe in mladih brez zaposlitvenih možnosti je tako posledica pomanjkanja

dejavnikov socialnega imunskega sistema, predvsem viri skupinske socialkulture kreativnosti, skupinska samopomoč in solidarnost vrstnikov.

V raziskavi Socialna ranljivost mladih (Ule in drugi 2000, 217) so slovenske osnovnošolce med drugim spraševali tudi »Kje bi iskal/a pomoč, če bi se znašel/la v resnih življenjskih težavah. Pa si poglejmo, kam se obračajo mladi, ko imajo težave. Iz grafa št. 1.1. vidimo, da se mladi v največji meri obračajo po pomoč k staršem, ti zasedejo absolutno prvo mesto in iz raziskave je razvidno, da se je bilo takih mladih skoraj 60 %, sledijo jim prijatelji z 52 %. Zanimivo je dejstvo, da se skoraj 40 % mladih gotovo ne bi obrnilo na pomoč k psihologu na šoli in 30 % mladih se gotovo ne bi obrnilo na pomoč k strokovnjakom v svetovalnici za mlade.

Grafikon 2.1: Kje bi iskal/a pomoč

Vir: Ule in drugi (2000, 217)

2.1.4.1 Socialna opora družin

Omrežja socialne opore so v postmoderni izjemnega pomena. Naj se najprej zaustavimo pri pomenu družine. Renerjeva v svojem prispevku »Ranljivost, mladi in zasebno okolje« (Rener v Ule in drugi 2000, 106) poudarja, da so za ugotavljanje zvez in pomenov med deviantnostjo in elementi družinskega življenja pomembni dejavniki **družinske strukture** (razveza, eno-starševstvo, zaposlenost mater, starševska kriminaliteta) in dejavniki **družinskih procesov**

(družbene interakcije, oblike nadzorovanja in discipline, izražanje čustev, družbena kohezivnost). Zadnje raziskave pa poudarjajo, da so dejavniki družinskih procesov bistveno pomembnejši od dejavnikov družinske strukture. Torej, dejavniki, kot sta razveza in ločitev staršev, učinkujejo šibko, dejavniki družinskih procesov, kot sta močna čustvena povezanost in intenzivne interakcije med starši in otroki, pa so visoki zadrževalci deviance. Torej, kar res šteje, niso »razbiti domovi«, temveč »slabi domovi«. Emocionalna nepovezanost med starši in otroki je najpomembnejši napovedovalec deviantnosti, veliko pomembnejši od razvez, zaposlenosti staršev in celo delikventnosti staršev. Cernkovich in Giordano (Cernkovich in Giordano v Ule in drugi 2000, 107) sta obravnavala dejavnike kot so: starševski nadzor, svetovanje, raven identitetnih podpor, ki so jih otroci deležni v ključnih obdobjih svojega življenja, skrb in zaupanje, intimne komunikacije, raven starševskih konfliktov, odnos staršev do otrokovih prijateljev in instrumentalne komunikacije ter podpore med starši in otroki v zvezi s šolo in poklicnimi odločitvami. Avtorja sta dokazala, da je kakovost starševstva, in ne družinska struktura, odločilni indikator prestopništva otrok.

Študije o socialni ranljivosti otrok (Ule in drugi 2000, 105) kažejo, da so najbolj ranljivi tisti, ki nimajo podpor v starših in hkrati nimajo nobene druge odrasle referenčne osebe, ki bi ji zaupali. Ravno zato Jeneffer Lennox Terrion (Lennox Terrion 2006, 159) poudarja, da je za disfunkcionalne družine izjemnega pomena spletnje družbenih vezi med družinami v lokalni skupnosti in v šolskem okolju, saj se tako zmanjšuje možnost za tvegano vedenje mladih.

Renerjeva (Rener v Ule in drugi 2000) še posebej opozarja, da se dodatno krepijo dejavniki, ki znotraj slojev krepijo diferenciacijo mladih ljudi predvsem glede na (ne)obstoje družinskih podpor. V postmodernizmu, ko je tekmovalnost in selekcija za vstop v šole in zaposlitev vse večja, so družinske emotivne podpore in družinske socialne mreže tako-rekoč odločilne. Zlasti pomembna je vloga mater na instrumentalni in čustveni ravni. Matere zlasti nastopajo kot izjemno pomembne »terapevtke« in blažilke stisk in konfliktov iz »zunanjega sveta«. Mati je torej glavna oseba pri reševanju težav. Zveze med socialno ranljivostjo in družinskimi podporami kažejo, da so najbolj ranljivi tisti mladi, ki ne živijo v družinskem okolju in tisti, ki živijo v družinah, pa se v njih ne počutijo dobro, ker nimajo opor v nobenem od staršev. Tudi v družinah, ki imajo lahko dolgotrajne in resne življenjske težave, je odločilni dejavnik ranljivosti odsotnost vsaj ene podporne odrasle referenčne osebe.

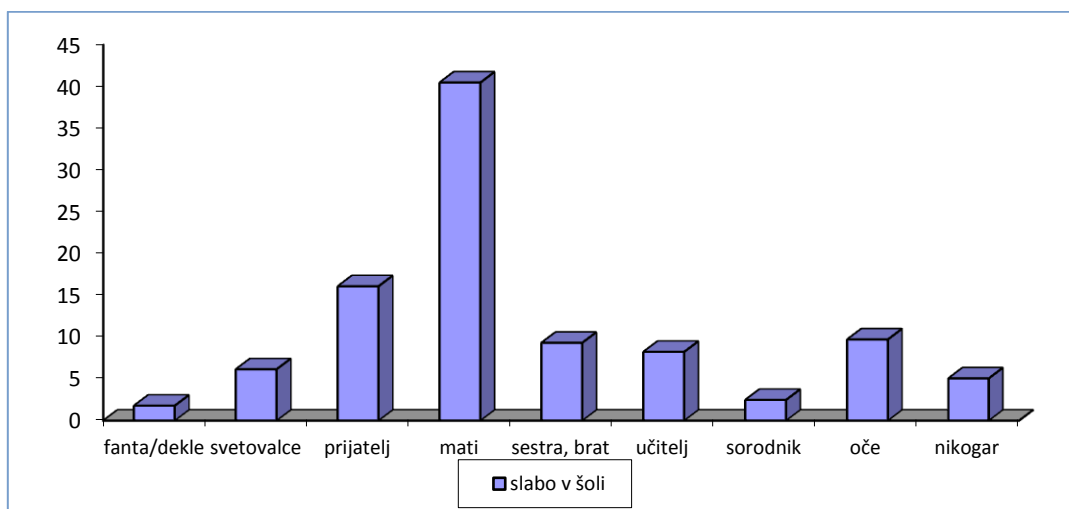
Hendry, Shucksmith, Love in Glendinning (Hendry in drugi 1993, 100) so v raziskavi, ki so jo izvedli leta 1989 na desetletnikih, ugotovili, da se mladi največ pogovarjajo s starši o šoli in o vseh šolskih težavah, ne pa toliko o osebnih zadevah. Ugotovili so tudi, da se mladostniki

raje pogovarjajo z mamami. Mame so tako centralna figura v družini, pri enostarševskih družinah pa edini vir zaupanja otrok. Več težav pri iskanju stika s starši imajo fantje.

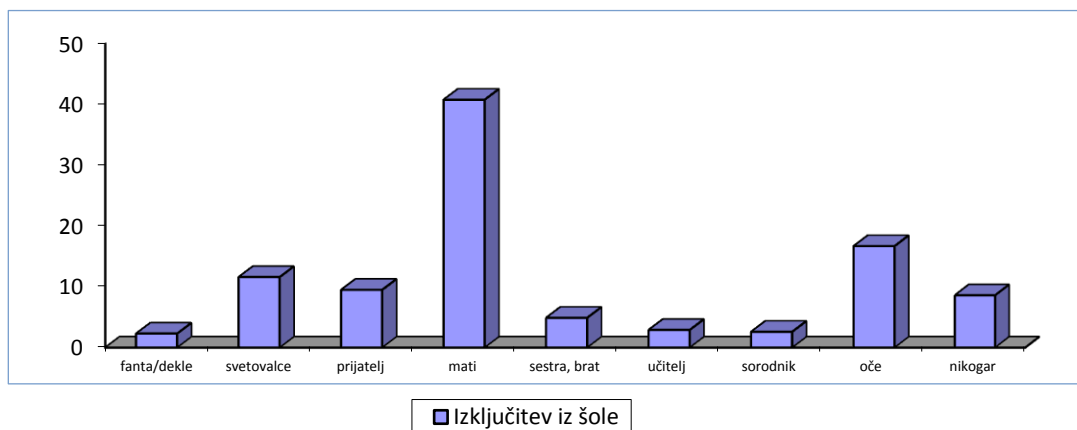
Podobno kažejo tudi podatki, ki so jih raziskovalke ugotovile pri raziskavi osnovnošolcev v Sloveniji. Na grafu številka 2.2. tako lahko vidimo, koga bi v določenih situacijah prosili za pomoč anketirani osnovnošolci (Ule in drugi 2000, 112). Na prvem grafu vidimo, na koga bi se obrnili za pomoč, če bi jim šlo slabo v šoli. Vidno izstopa mati, ki zaseda daleč prvo mesto s 40 %, sledijo prijatelji, katere bi, v primeru težav v šoli, izbralo 16 % anketiranih. Na drugem grafu lahko vidimo, kam bi se mladi obrnili po pomoč, če bi jih izključili iz šole, na tretjem grafu pa, na koga bi prosili za pomoč v hudi življenjski stiski. Tudi v drugi in tretji situaciji izstopa mati kot osrednja figura, ki »vskoči« v najtežjih trenutkih in situacijah, s katerimi se soočajo mladi.

Grafikon 2.2: Koga bi v določenih situacijah prosili za pomoč:

1. Če ti gre slabo v šoli:

2. Če bi te izključili iz šole:

3. Če bi bil/a v hudi življenjski stiski:

Vir: Ule in drugi (2000, 112)

Raziskovalke (Ule in drugi 2000, 112) omenjene raziskave so ugotovile, da so v podobni britanski študiji zastavili anketiranim, starim od 12 do 18 let, podobna vprašanja in ugotovili, da se mladi obeh spolov v najhujših stiskah obračajo na mater in nato – bistveno bolj kot pri nas – na različne strokovnjake. Pri nas pa je profesionalna pomoč in svetovanje, razen ko govorimo o nadalnjem šolanju, zanemarljiva.

Poglavitne ugotovitve raziskav o razmerjih med otroki in starši so naslednje (Ule in drugi 2000, 108):

- družine prehajajo od modela etične in vzgojene družine k modelu čustvene in podporne družine,
- spreminjajo se modeli medsebojne komunikacije. Starši in otroci so nenehno v procesu definiranja in redefiniranja lastnih družinskih vlog. Za družine je značilna visoka stopnja tolerance in dopuščanja osebne avtonomije,
- v življenju mladih se povečuje pomen staršev, zlasti in izrazito vloga matere.

2.1.4.2 Prijateljstvo in vrstniške mreže

V obdobju odrasčanja in adolescence postanejo prijateljstva izjemnega pomena, saj mladi porabijo veliko časa in energije, da vzpostavljajo in ohranjajo prijateljstva. V tem obdobju so prijateljstva tudi izjemno čustveno intenzivna in intimna. Zaradi te čustvene povezanosti in gotovosti delujejo podobno kot družine, vendar družinsko življenje dopolnjujejo z novimi vzorci in izkušnjami ter tako pomagajo mladostniku pri osamosvajanju in odrasčanju. Nekateri raziskovalci (Evans in Furlong, 1997, Jones in Wallace, 1992 v Ule in drugi 2000) ugotavljajo, da je bil pomen prijateljstva in vrstniškega združevanja v preteklih letih precejen v primerjavi s pomenom družine. Še v osemdesetletnih letih prejšnjega stoletja so

bile subkulture in različne mladinske kulture za mlade centralnega pomena, saj so mladi v mladinskih kulturah (Ule in Miheljak 1995, 41) prepoznavali:

- orientacijo k svojim vrstnikom – kot glavnim komunikacijskim partnerjem, prijateljem, svetovalcem, vzornikom;
- duševna vezanost na svoje vrstnike – trend tesnejšega medosebnega povezovanja, gre za obliko terapevtske opore in gotovosti;
- težnja k avtonomiji – ta težnja se izraža v občudovanju tiskih vrstnikov, ki uspešno izzovejo odrasle in ki delujejo neodvisno od njih;
- ustvarjanje lastnega komunikacijskega in medijskega prostora – gre za ustvarjanje posebnih mladinskih medijev - od revij, radijskih postaj, filmske industrije...
- močan interes in simpatija do marginalnih skupin in manjšin – mladina je občudovala vse marginalizirane skupine (ameriške črnce, etnične manjšine, skupine z drugačnimi spolnimi praksami...).

Mladinske scene pa pomenijo socialne, pol-formalne prostore mladih, kjer se oblikujejo in potrjujejo življenjski stili posameznikov in skupinski stili mladih. Scene se navadno oblikujejo okrog katere od ključnih dejavnosti mladih v prostem času (šport, računalniške igre, jogging, koncerti,...). So javna zbirališča mladih, kjer so po možnosti vsi prisotni tudi aktivni udeleženci dogajanja.

Raziskovalci mladine ugotavljajo, da so se v zadnjem desetletju zgodili določeni premiki v življenju mladih. Če so bile mladinske subkulture v obdobju po drugi svetovni vojni pa do devetdesetih let za mlade izjemno pomembne, se je v devetdesetih letih s povečanjem tveganj v življenjskih potekih in prehodih področje scenskega okolja zelo spremenilo. Medtem ko so bila za mlade v prejšnjem stoletju zanimiva predvsem področja subkultur, spolnosti in politike, danes opazamo pomik k domistifikaciji.

Uletova (Ule v Ule in drugi 2000, 60) ugotavlja, da mladinske scene v devetdesetih letih niso več nobeno zavetje, ker ne nudijo stabilnih življenjskih oblik in stalne orientacije.

Mladi še vedno zelo cenijo prijateljstvo in ga postavljajo v vrh najpomembnejših stvari v življenju, saj ponuja več vrst podpore. Kahn in Antonucci (Kahn in Antonucci v Ule 2008, 95), tako razlikujeta tri tipe podpore:

- pomoč; izmenjava dobrin, pomoč v izobraževanju in pri odločanju;
- uveljavljanje; krepitev sebstva, samospoštovanje, pridobivanje statusa, ugleda, prestiža;
- čustvena opora; zavarovanje pred pritiski iz šolskega in družinskega okolja, svetovanje, pomoč pri razreševanju konfliktov, podpora pri ljubezenskih težavah...

A mladi hkrati sporočajo, da imajo težave v vzpostavljanju »pristnih prijateljstev« kot močnih odnosov (Ule in drugi 2000, 113). Zgleda, kot da mladim zmanjkuje moči, ker so pod pritiskom različnih obremenitev prisiljeni vstopati v »odnosne minimalizme«, v kalkulativen »egoizem« in energetske ter časovne varčevanje (Rener v ur. Miheljak 2002, 99).

Kar zadeva prijatelje, s katerimi nimajo »pristnih prijateljstev«, bi lahko govorili o t.i. »klapi«, kjer mladi ne dobijo emocionalnih opor, temveč se mladi družijo zaradi podobnih usod, brezdelja in največkrat s pomočjo opojnih in nelegalnih substanc.

Druga skupina mladih, zlasti v ruralnih področjih, kjer se mladi poznajo že od ranega otroštva, so prijateljstva bolj pristna in omogočajo emocionalno oporo med mladimi.

Avtorji raziskave Mladina 2000 (ur. Miheljak, 102) pravijo, da postajajo pristna prijateljstva kot močna razmerja zelo zahtevna. Prijateljstva so bila v preteklosti veliko bolj spontana in so temeljila na tovarštvu, ljudje so si bili blizu, ker so delili skupne življenjske poti in izkušnje.

2.1.4.3 Formalne mreže socialnih pomoči in opore

Po nekaterih raziskavah (Dremelj in Nagode v ur. Črnak-Meglič 2005, 291) se mladi po oporo ali pomoč obračajo na formalne institucije ali druge organizirane vrste pomoči v zelo nizki meri. Še največ se obračajo na formalne vire v primeru, ko potrebujejo materialno oporo ali pomoč. Zelo malo mladih se na formalno oporo obrne v primeru, ko potrebuje emocionalno oporo (svetovanje, pomoč v stiski, pogovor...). V primerjavi z ostalo slovensko populacijo se kaže, da mladi manj pogosto uporabljajo formalne vire pomoči (Dremelj in Nagode v ur. Črnak -Meglič 2005, 295).

Jennephter Lennox Terrion povzema Maeroffa (Maeroff v Lennox Terrion 2006, 159), ki ugotavlja, da šole in druge organizacije lahko in bi celo morale igrati centralno vlogo pri oblikovanju formalne mreže pomoči in opore, zlasti v primerih, ko mladi nimajo pravega sogovornika v družini.

Renerjeva v svojem prispevku »Novi trendi v zasebnih razmerjih« (Rener v ur. Miheljak 2002, 95) opozarja, da mladi ljudje ne zaupajo poklicnim svetovalcem, saj se nanje ne obračajo. Poudarja tudi, da pri nas, v nasprotju z različnimi zahodnoevropskimi državami, ostajajo svetovalne službe na obrobju mladinskega sveta. Mladi ne iščejo opor in pomoči pri drugih formalnih strukturah predvsem zato, ker ne začutijo resnične emocionalne opore s strani strokovnega kadra. Renerjeva povzema raziskovalce mladine iz Velike Britanije in Italije, ki poročajo o bistveno večjih interakcijah med mladimi in svetovalnimi službami, ki delujejo izrazito lokalno in so prevzele serijo novih načinov socialnega in svetovalnega dela,

ki so bližje mladim ljudem. Pri nas pa imamo le nekaj dobro zasnovanih programov, ki nudijo mladim res tisto, kar mladi, zlasti tisti, ki ostajajo v tej družbi izločeni, potrebujejo.

3 PROSTI ČAS MLADIH

Definiranje prostega časa ni enostavno. Definicije se gibljejo med časom, ki je na razpolago, nedelovnim časom, časom zase, časom za zabavo, skratka prostim časom kot delom vsakodnevne rutine, ko lahko nekaj časa počneš, kar želiš. Lahko pa na prosti čas gledamo tudi kot na čas, ki ostane po opravljenih vsakodnevnih obveznostih. Prosti čas je lahko tudi čas, ko se ukvarjamo s prostočasnimi aktivnostmi, ki nudijo sprostitev in počitek, razvedrilo, zabavo, socialno in osebnostno izpolnitev.

Prosti čas je v moderni družbi pomembna kategorija, saj je to čas, ki ga posameznik uporablja za lastno regeneracijo, za kompenzacijo identitetnih izgub, ki nastajajo v drugih življenjskih okoljih, predvsem v šolskem in delovnem okolju. Ta čas je tudi izjemno pomemben za druženje in vzdrževanje socialnih mrež, ki so posamezniku njuna opora v življenju. Prosti čas je zato nujno potreben čas, da človek lahko vzdrži napetosti in konflikte v drugih življenjskih okoljih. Za potrebe raziskave Prosti čas mladih v Ljubljani so avtorice (Rener 2002) prosti čas definirale kot čas, ko ima človek največ osebne izbire in je najmanj določen z nujnimi storilnostnimi, eksistenčnimi, socialnimi in podobnimi zahtevami. Namenjen je torej predvsem osebni sprostitvi, užitku in druženju.

Ta razmejitev velja tako za odrasle, ki delajo, kot tudi za otroke in mlade, saj se tudi njim predvsem z vstopom v šolo čas začne deliti na šolski, učni čas in prosti čas. Kot smo že prej ugotovili, postajajo podaljšanje šolanja in rezultati šolanja izjemno pomembni, zato otroci in mladi potrebujejo prosti čas. Šolanje je postalo izjemno zahtevno, storilno naravnano in tekmovalnost je med otroci in mladostniki postala utečena praksa. Mladi torej nujno potrebujejo prosti časa za sprostitev, regeneracijo, neobvezno druženje in vzdrževanje socialnih mrež. Prosti čas pa je za mlade pomemben tudi zato, ker jim daje večjo svobodo izbire dejavnosti in odnosov. To potrebo po vse več prostem času in vse bolj izpolnjenem prostem času pa spretno izkorišča sodobna industrija prostega časa in sodobni mediji. In ravno sodobna industrija prostega časa s produkcijo modnih stilov, trendov, elektronske in zabavne industrije zmanjšuje prostor avtonomije in vzdržuje nadzor nad prostim časom mladih. Kot pravi Uletova, gre za nadzor nad prostim časom (Ule 2008, 103). Mladi imajo vedno manj prostega časa, ki jim ostane po šoli in vseh izvenšolskih dejavnostih.

Nekatere ameriške raziskave (Gril 2006) kažejo na to, da pomen prostega časa mladostniki razumejo kot: možnost za sprostitev; čas, v katerem lahko počnejo, kar hočejo; čas, ko so prosti zunanjih pritiskov; so lahko s prijatelji; lahko izražajo sebe in preizkušajo svoje sposobnosti ter se zabavajo.

Caldwell in Baldwin (Caldwell in Baldwin v Gril 2004) pravita, da so ključni elementi prostočasnih dejavnosti samousmerjanje, notranja motivacija, spoznavanje lastnih sposobnosti in izkušnja zadovoljstva. Zlasti pomembna je notranja motivacija, saj pri mladostniku zadovoljuje potrebo po kompetentnosti, samostojnosti in povezanosti z drugimi. Notranja motivacija je povezana z iniciativnostjo mladostnika, le ta pa je ključna za razvoj ustvarjalnosti, spretnosti vodenja, altruizma in javnega delovanja. Hkrati pa je notranja motivacija pomembna za vztrajnost, mladostnik se tako nauči premagovati ovire in izzive, ki jih prinaša življenje. Nekateri avtorji poimenujejo prosti čas tudi četrti razvojni kontekst (Gril 2006), saj prostočasne dejavnosti nudijo možnosti za razvoj samostojnosti, preizkušanja socialnih vlog, vrednotenja dosežkov in razvoj identitete.

Po Grilovi (2006) so funkcije prostega časa:

- **neformalno izobraževanje** – skozi vključevanje v raznolike prostočasne dejavnosti mladostniki spoznavajo različna področja dejavnosti, preizkušajo svoje spretnosti in sposobnosti. Hkrati spoznavajo svoje interese in jih razvijajo v skladu s svojimi sposobnostmi;
- **vrstniška socializacija** – v stiku z vrstniki imajo mladi obilo možnosti za socialno učenje in razvijanje medosebnih spretnosti, ki so potrebni za vzpostavljanje medosebnih odnosov z vrstniki ter ohranjanje prijateljskih in partnerskih zvez. V medsebojni primerjavi z vrstniki mladostniki razvijajo spoznanja o lastnih sposobnostih, osebnostnih lastnostih in aspiracijah, ki prispevajo k oblikovanju osebne identitete. Vrstniške skupine so pomembne tudi za eksperimentiranje z različnimi socialnimi vlogami. Mladostniki preverjajo vedenjske standarde odraslih in vzpostavljajo lastne norme in vrednote. Mladostniki si v vrstniških skupinah sooblikujejo preferenčni načini razumevanja sveta in delovanja v njem.
- **razvoj socialnih kompetenc** – mladi s sodelovanjem v dejavnostih, ki so javnega pomena, pridobivajo znanja in spretnosti, ki so potrebni za družbeno participacijo oz. vključevanje v družbenopolitično dogajanje.

3.1 Pasti prostega časa

Seveda pa ne gre spregledati nekaterih »pasti« prostega časa.

1. Prosti čas ustvarja v današnji družbi še dodatne neenakosti in izključenost, predvsem pri mladih iz skupin z nižjimi dohodki in brezposelnimi, ki nimajo možnosti za »kupovanje prostočasnih priložnosti«. Kot ugotavlja Uletova (Ule v ur. Miheljak 2002) postaja prosti čas mesto načrtnega oblikovanja telesa ali celo življenja. Tako Uletova govori o »kalkulativnem hedonizmu«, kar pomeni, da v prostem času počneš aktivnosti, ki ti koristijo v drugih sferah.
2. Druga nevarnost prostega časa pa so tveganja, ki jih prosti čas prinaša, zlasti dolgočasje in pasivnost v prostem času. Zaznavanje mladostnikov, da nimajo kaj početi, nikamor iti, da jim je dolgčas, se povezuje s številnimi problematičnimi vedenji.

Uletova (2000) ugotavlja, da pri dolgčasu ne gre zgolj za subjektivna občutenja posameznikov, temveč za izkušnjo »praznega časa«. Torej ne gre za to, da se »nič ne zgodi«, temveč za to, da, kar se že zgodi, nima pravega smisla in je zapravljanje časa. Csikszentmihalyi (Csikszentmihalyi v Ule 2000, 53) pravi, da je ravno pasivno preživljanje prostega časa eden ključnih dejavnikov dolgočasje. Mladi seveda ne radi govorijo o osamljenosti, kajti biti osamljen pomeni neko socialno odpoved. Zato iščejo socialne stike oziroma se družijo v velike skupine in imajo raje gnečo in glasnost. Avtorji razlikujejo med socialno in emocionalno osamljenostjo. O socialni osamljenosti govorimo, ko posamezniku primanjkuje socialnih stikov, o emocionalni pa, ko posameznik nima tesnih emocionalnih povezav z drugimi ljudmi. Za emocionalno osamljenost so značilni občutki zavrženosti, praznote, strahu in tesnobe, socialno osamljenost pa označujejo občutki dolgočasje, brezcilnosti življenja in marginalnosti posameznika. Čustvena osamelost je posledica izgube nekoga, ki je bil posamezniku zelo blizu oziroma je bil le-ta čustveno močno navezan nanj, socialna pa izhaja iz socialnih situacij, v katerih posameznik pri drugih ljudeh ne najde pomenljivih odzivov na svoja početja in nasploh na svoj obstoj (Ule 2008, 105). Mnogi mladostniki doživljajo obe vrsti osamljenosti, vendar je socialna osamljenost bolj pogosta in za mladostnika tudi bolj pomembna za oblikovanje njegove identitete, ki je tesno povezana z izkušnjami v skupini. Zato se mladi, ki dalj časa doživljajo socialno osamitev od vrstnikov, pogosto odzivajo agresivno (Ule 2008, 106). Osamljenost je pogosto tesno povezana z dolgočasjem, ki daje osamljenosti značaj izgube socialnega prostora in časa. Dolgočasje je nediferencirano stanje apatije. Ni le to, da nimamo kaj početi, temveč smo popolnoma nezadovoljni nad možnimi

dejavnostmi, ki so na voljo. Do splošnega občutja dolgočasje vodi pomanjkanje zadovoljivih socialnih odnosov. Uletova ugotavlja (Ule 2000, 55), da probleme občutkov globalnega dolgočasje in osamljenosti pri sodobni mladini ne moremo odpraviti s povečanjem stikov med mladimi ali z organiziranimi prostočasnimi dejavnostmi mladih, temveč s tem, da mladi v teh stikih in dejavnostih vidijo kak globlji smisel in da izkušnje, ki jih pridobijo, gradijo njihov občutek življenjske koherence in niso zgolj trenuten ali začasen dogodek.

3.2 Kako mladi preživljajo prosti čas?

Po podatkih ankete (Rener 2002) mladi največ pošolskega časa porabijo za dokaj pasivne dejavnosti, kot so gledanje TV, poslušanje glasbe, lenarjenje. Velik delež pa porabijo za učenje in dodatne zunajšolske dejavnosti.

Evropska raziskava »Les jeunes europeenes en 2001« (v Gril 2006) je pokazala, štiri poglavitne dejavnosti mladih v prostem času in sicer, srečanje s prijatelji (74 %), gledanje televizije (69 %), poslušanje glasbe (66 %) in igranje videoigric ter surfanje po internetu (43 %). Tudi v slovenski raziskavi Mladi 98 (ur. Ule 2000) so mladi kot poglavitne dejavnosti našteali: gledanje televizije (87,9 %), poslušanje glasbe (82,3 %), druženje s prijatelji (81,8 %), učenje (71,6 %), telefoniranje prijateljem (60,9 %), branje časopisov, revij (55,4 %) in ukvarjanje s športom (53,4 %).

Zelo zanimivo so raziskovalci (Rener 2002) ugotovili, da mladi posebnih želja v zvezi s prostočasnimi dejavnostim pravzaprav nimajo. Na prvi pogled se torej zdi, da imajo mladi ugodne možnosti za realizacijo prostočasnih aktivnosti, saj so razlike med obstoječim in želenim minimalne. Lahko pa dobljeni podatki pomenijo nekaj drugega, pravijo avtorji raziskave, in sicer, da je problematična sama artikulacija želja. Torej, problematično ni to, da mladi »vse že imajo«, ampak to, da ne vedo, česa nimajo, predvsem pa to, da ne artikulirajo mogočega. Podobne rezultate smo dobili tudi ob raziskavi v Novi Gorici², ko smo mlade spraševali, česa si mladi v Novi Gorici želijo oziroma kaj pogrešajo. Presenetilo nas je

² Mladinski center Nova Gorica je v letu 2005 skupaj z Mladinskim svetom Nova Gorica opravil raziskavo o »Poznavanju mladinskih organizacij v Mestni občini Nova Gorica in o preživljanju prostega časa mladih«. Ugotovitve so nam služile za oblikovanje mladinske strategije v Mestni občini Nova Gorica. Anketo smo izvajali meseca junija 2005 v vseh osnovnih šolah Mestne občine Nova Gorica, v srednjih šolah v Novi Gorici, na Klubu goriških študentov, na Mladinskem servisu ter na nekaterih organizacijah, kjer se pretežno zadržujemo mladi. Anketa je zajela 596 oseb.

dejstvo, da kar 52 % anketiranih mladostnikov pravi, da je v Novi Gorici vse »OK«. Torej, da so zadovoljni s ponujenimi programi in aktivnostmi, ki potekajo že sedaj. Mladi so izrazili zainteresiranost za dodatne dejavnosti, ki pa so v glavnem zabavnega tipa – koncerti (15 %) in diskoteka (12 %). Kljub kritikam, ki se slišijo »iz ulice«, da se v Novi Gorici nič ne dogaja, je le 3 % anketiranih popolnoma nezadovoljnih z dogajanjem, ki je namenjeno mladim.

Pasivni prosti čas sam po sebi ni problematičen, saj vsakdo občasno potrebuje časa za popolno sprostitev. Problem nastane tedaj, ko takšno preživljanje postane načelna ali edina strategija za preživljanje prostega časa. Ko se vzorci pasivnega prostega časa spremenijo v navado, ko vplivajo na kvaliteto življenja v celoti.

Raziskovalci ankete »Prosti čas mladih v Ljubljani« (Rener 2002) zaključujejo z ugotovitvijo, da mladi razvijajo kompleks resignacije, apatije in umika v zasebnost. Mladi so izrazito usmerjeni vase in v lastne življenjske svetove kratkega dometa (družina, prijateljstvo). Mladi so se pripravljeni vključevati v mikro okolja neposrednega vsakdanjega življenja. Širše socialne mreže, abstraktnejši makro svetovi so zanje pomembni le toliko in takrat, ko neposredno posežejo v njihova življenja. Pojav pasivizacije izraža veliko stopnjo t.i. socialne infantilizacije otrok in mladih, tj. potisnjenosti mladih v socialno odvisnost od odraslih, kjer odrasli prevzemajo odgovornost za mlade, za njihovo življenjsko pot, s tem pa jih odrivajo od ključnih točk prehoda v psihološko in socialno zrelost ter odraslost. To je zlasti vidno v zanimanju mladih za širšo družbeno in politično dejavnost.

Poštrak (Poštrak 2007a, 2) pravi, da je naša prostočasna dejavnost vpeta v naše celotno življenje. Naša predstava o tem, kaj smo in kako se počutimo, vpliva tudi na načine preživljanja prostega časa. Tako lahko predpostavljamo, da bo mladostnik, ki nima težav v družini ali v šoli, v prostem času razvijal take načine preživljanja prostega časa, torej strategije preživetja, ki bodo bolj ustrezne družbenim normam, manj moteče za okolje. Poštrak nadaljuje, da so neustrezni načini preživljanja prostega časa lahko znak, simptom stisk, v katerih je mladostnik.

3.3 Prosti čas neuspešnih mladostnikov

Ker sem v poglavju o socialno ranljivih mladih veliko govorila o osipnikih in mladih brezposelnih, bi gotovo kazalo ugotoviti tudi, kaj ti mladi počnejo v prostem času. V iskanju raziskav in literature o tej temi nismo bili najbolj uspešni, smo pa naleteli na tri razprave o preživljanju prostega časa »neuspešnih« mladih.

Alenka Gril je v raziskavi »Prosti čas mladih v Ljubljani« (2006), pod drobnogled vzela neuspešne mlade in ugotovila, da so organizirane prostočasne dejavnosti (npr. izobraževalni tečaji, fitness) in druge, ki so povezane s financami (npr. računalniki, kulturne prireditve), učno neuspešnim mladostnikom³ manj dostopne kot njihovim vrstnikom. Prosti čas tako pogosteje preživljajo pasivno, ob poslušanju glasbe, radia, gledanju TV. Poleg tega se učno neuspešni dijaki pogosteje od vrstnikov udeležujejo zabav, več jih kadi, pije in preizkuša droge. Hkrati pa si več učno neuspešnih mladostnikov kot njihovih uspešnih vrstnikov želi imeti več organiziranih dejavnosti v prostem času. Učno neuspešni osnovnošolci si želijo več časa kot vrstniki preživeti s prijatelji in z družino ter več časa biti sami, učno neuspešni dijaki pa si želijo pogosteje biti v klubih ali društvih ter z družino, manj pa s svojimi prijatelji. Sicer pa nezadovoljstvo s prostim časom ostaja prikrito in ga ne izražajo, ugotavlja Grilova. Tudi učno neuspešni mladostniki bi si želeli ukvarjati se s športom, z umetnostjo in se več družiti, vendar tega ne storijo, tako kot vrstniki, zaradi pomanjkanja denarja in časa, pogosto pa tudi zaradi pomanjkanja kompetenc. Bolj kot njihovi vrstniki, učno neuspešni osnovnošolci pogrešajo športna igrišča in kulturne centre v mestu, pa tudi več javnih prireditev, medtem ko si učno neuspešni dijaki poleg navedenega pogosteje želijo več lokalov in manj nestrpnosti do mladih. Brezposelni mladi se večinoma ne udeležujejo organiziranih prostočasnih dejavnosti, čeprav si to želijo pogosteje od vrstnikov. Pogosteje so v prostem času pasivni. Manj pogosto se udeležujejo javnih prireditev, se ne ukvarjajo z umetnostjo, medtem ko pa pogosteje hodijo po lokalih. Pravijo, da si želijo več časa prebiti sami, manj pa v klubih in društvih ali s prijatelji, v primerjavi z vrstniki. Svoje nezadovoljstvo s prostim časom tudi jasno izrazijo. Bolj kot vrstniki v mestu pogrešajo prijaznost, pa tudi javno dogajanje. Hkrati pa si pogosteje od vrstnikov ničesar v mestu ne želijo spreminjati. Na podlagi vsega tega lahko sklepamo na njihovo socialno izključenost, s katero se ne želijo ali ne morejo aktivno spopasti, zaključuje Grilova (2006).

Blanka Tivadar (Tivadar v Ule in drugi 2000, 158) opozarja na še en vidik preživljanja prostega časa mladih, ki je zlasti povezan z mladimi prestopniki. Poudarja predvsem slojevsko diferencirane možnosti preživljanje prostega časa. Otroci iz premožnejših družin naj bi imeli lažji dostop do bolj sofisticiranih oblik preživljanja prostega časa, svoje sobe, v katere lahko povabijo prijatelje, svoje računalnike, video rekorderje in televizorje. Tovrstne dejavnosti pa so tudi bolj družbeno oziroma starševsko nadzorovane. Manj možnosti pa imajo

³ Grilova v vzorec neuspešnih osnovnošolcev in srednješolcev vzame tiste, ki so v zadnjem ocenjevalnem obdobju (zaključek šolskega leta 2002/2003) imeli nezadosten in zadosten uspeh. Vzorec je sestavljajo 50 osnovnošolcev in 188 dijakov. V vzorec brezposelnih mladih je raziskava zajela 60 oseb v starosti od 15 do 28 let (Gril 2006).

tudi pri vključitvi v šolske in obšolske dejavnosti ter prostočasne dejavnosti, ki jih je treba plačati. Poštrak (Poštrak 2007a, 5) pa ugotavlja, da bo mladostnik, ki doživlja šolo kot njemu odtujen, zanj nesmiseln, obremenjujoč koncept vzgoje in izobraževanja, pojmoval prosti čas drugače od mladostnika, ki občuti šolo kot varen, ustvarjalni prostor vzgoje in izobraževanja. Prvi mladostnik bo prosti čas dojemal kot nasprotje šolskega časa, drugi mladostnik pa kot dodatno razsežnost šole. Poštrak poudarja, da ni pomembno, koliko prostega časa ima mladostnik, temveč kaj počne v njem. Ugotavlja pa, da je to, kar mladostnik počne v prostem času, njegova celotna življenjska izkušnja oziroma tisto, kar doživlja v svojem življenjskem svetu nasploh. Način preživljanja prostega časa je torej predvsem manifestacija izkušenj iz vsakodnevnega življenjskega sveta mladostnika.

Prosti čas je v vsakdanjem življenju opredeljen kot prostor svobode in svobodne izbire. Zato tudi nudi možnost za inovacijo, za ustvarjalnost in tudi deviacijo, pravi Poštrak (2007a). Deviacijo razume kot vrednostno nevtralno, torej kot pozitivno ali negativno odstopanje od obstoječih danih norm in pravil (Tomc 1994). Pozitivno odstopanje bi lahko poimenovali kot inovacija ali ustvarjanje novih oblik. Kot takšna je tudi zaželena oblika preživljanja prostega časa. Negativno odstopanje pa lahko opredelimo kot delinkvenco, prestopok. Pomembno je, da ločimo, kdaj mladostnik odstopa od znanih norm in ravna kot inovator, in kdaj kot delinkvent, ki s svojim ravnanjem škodi sebi in/ali drugim. Poštrak tu (Poštrak 2007a, 11) izpostavi, da je potrebno v prestopniškem vedenju videti tudi svojevrsten klic na pomoč.

4 VLOGA MLADINSKIH IN SOCIALNIH POLITIK PRI PREHODIH MLADIH

4.1 Delo z mladimi v novem tisočletju

Lahko trdimo, da današnje delo z mladimi sloni na skupku praks, novih družbenih razmerah, novih možnostih in sodobnih potrebah mladih. Mrgole (2003) ugotavlja, da je praksa prehitela teorijo in tako so nastali lokalni »unikumi«, ki po desetletju delovanja predstavljajo trenutno podobo dela z mladimi. Mrgole (2003) tako upravičeno govori o tem, da je mladinsko celó pod velikim vplivom »aktivističnega zanosa, pionirskega dela in pod vplivom karizmatičnih figur v lokalnem okolju«.

Dejstvo je, da se z organizacijo programov za mlade ukvarja vse več vladnih, nevladnih in drugih organizacij. Mladi imajo kopico programov, kjer lahko izrabijo svoj prosti čas. Izberejo lahko različne športne dejavnosti, skavte, tabornike, gasilce, programe društva

prijateljev mladine, potopisne večere, glasbene in druge umetniške večere, pevske zборе, dramske skupne, programe izvenšolskega neformalnega in formalnega izobraževanja, sodelovanje v prostovoljnih aktivnostih, študentskih klubih, političnih podmladkih, mladinskih klubih ali mladinskih centrih. Poleg programov za kvalitetno preživljanje prostega časa pa je mladim na voljo še cel kup informacijskih in drugih storitev, ki jih ponujajo razni servisi, telefoni, različne institucije in svetovalne službe. Vendar pa Mrgole (2003) opozarja, da videz vara, saj so mladi do vseh naštetih ponudb neprizadeti. Celo več, le redki programi se ne pritožujejo nad nemotiviranostjo mladih in le redki nimajo težav z njihovo udeležbo. Podobno smo ugotovili tudi v raziskavi, ki smo jo leta 2005⁴ opravili v Novi Gorici. Le 9 % mladih prihaja v dva različna mladinska centra (Mladinski klub Mostovna in Mladinski center Nova Gorica) in prostore kluba študentov (KGŠ), 2 % mladih se udeležuje taborniških dejavnosti, 1 % udeležencev raziskave pa skavtskih poletnih taborov.

Izvajalci mladinskega dela v praksi vse glasneje izražajo potrebo po bolj sistematičnem urejanju izhodiščnih konceptov in izdelavi vrednostnih podlag, ki bi omogočile zanesljivejše delovanje in kontinuiteto prakse.

Pri tem se pojavljajo štirje sklopi argumentov (Mrgole 2003):

1. **izdelan koncept mladinskega dela**, ki bi opravljal funkcijo skupnega imenovalca med različnimi programskimi pristopi in omogočal dolgoročno načrtovanje in financiranje programov;
2. **izobražen kader**, ki bi znal izvajati delo v praksi in pripraviti izhodišča za načrtovanje kakovostnih mladinskih programov;
3. **podlage**, ki bi na sistemski ravni zagotovile povezavo med lokalnim in državnim nivojem, kar bi dodatno utrdilo možnost izdelave dolgoročne vizije in politike razvoja za delovanje mladinskih klubov in centrov. Potrebe po dvigu kakovosti pri delu z mladimi prav tako narekujejo izdelavo enotnega koncepta mladinskega dela na državnih in lokalni ravni;
4. **evalvacija zgledov dobre prakse**, možnosti **svetovanja in supervizije** pri pripravi, načrtovanju in izvajanju programov ter razvojna podpora za delovanje v praksi.

⁴ Mladinski center Nova Gorica je v letu 2005 skupaj z Mladinskim svetom Nova Gorica opravil raziskavo o »Poznavanju mladinskih organizacij v Mestni občini Nova Gorica in o preživljanju prostega časa mladih«. Ugotovitve so nam služile za oblikovanje mladinske strategije v Mestni občini Nova Gorica. Anketo smo izvajali meseca junija 2005 v vseh osnovnih šolah Mestne občine Nova Gorica, v srednjih šolah v Novi Gorici, na Klubu goriških študentov, na Mladinskem servisu ter na nekaterih organizacijah, kjer se pretežno zadržujemo mladi. Anketa je zajela 596 oseb. Spraševali smo o poznavanju in vključevanju v 13 različnih mladinskih organizacij.

4.2 Mladinske in socialne politike pri delu z mladimi

Zakon o javnem interesu v mladinskem sektorju (Uradni list RS št. 42/2010) pravi, da je mladinska politika »usklajen nabor ukrepov različnih sektorskih politik z namenom spodbujanja in lajšanja integracije mladih v ekonomsko, kulturno in politično življenje skupnosti in ustreznih podpornih mehanizmov za razvoj mladinskega dela ter delovanje mladinskih organizacij, ki poteka v sodelovanju z avtonomnimi in demokratičnimi reprezentativni predstavniki mladinskih organizacij ter strokovnimi in drugimi organizacijami«. Če torej poenostavimo, gre za sistem dejavnosti države, ki mladim omogočajo čim enostavnejši in hitrejši prehod v odraslost.

Med najpomembnejšimi dimenzijami mladinske politike so (Kuhar in Leskošek 2008, 331-332):

- **holistični pristop** - mladinska politika torej ni samo skupek delovanj različnih sektorjev, ki se dotikajo mladih, temveč zavestna in strukturirana medresorska politika mladinskega resorja, ki sodeluje z drugimi resorji in koordinira storitve za mlade;
- **univerzalnost** – pomeni, da se mladinska politika ne dotika samo problemov mladih, preventive pred tveganji in ukvarjanja s problematično mladino, temveč gre za spodbujanje pozitivnih okoliščin za vse mlade. Mladi v tem smislu niso prepoznani kot problem, temveč kot vir (resurs). Univerzalni pristop pomeni, da podporo dobiva tudi 'običajna' mladina, ne samo marginalizirana oz. rizična. Ključni aktivnosti v tem pogledu sta izobraževanje in podpiranje mladih, da postanejo aktivni državljani. Kuhar in Leskošek (2008, 333) tako ugotavljata, da univerzalna mladinska politika ne pomeni, da gre za svetovanje mladinskega koordinatorja ali urada drugim resorjem, kako naj prilagodijo storitve za mlade, temveč ta daje na razpolago svoje kompetence drugim resorjem v duhu sodelovanja;
- **multidisciplinarnost** - mladinsko področje je že po definiciji multidisciplinarno.

Področja mladinskega dela, so med drugim (Siurala, v Kuhar in Leskošek 2008, 334): neformalno učenje, prostovoljstvo, povezovanje (nevladne mladinske organizacije in druge oblike kolektivnega angažiranja), možnosti za participacijo, kreativnost in izražanje, medkulturno učenje, informiranje in svetovanje, vrstniška podpora in preventiva pred rizičnim vedenjem in preprečevanje škodljivega vedenja. Dokumenti Evropske unije zlasti poudarjajo pomen participacije mladih z manj priložnostmi zato spodbujajo dodatne ukrepe, ki bodo omogočali razvoj individualnih potencialov mladih z manj priložnostmi ter pripomogli k premagovanju predsodkov in stereotipov, ki obstajajo v družbi in ki vodijo k socialni izključenosti posameznikov.

Cilji Nacionalnega programa socialnega varstva RS za obdobje 2013 – 2020 (Uradni list RS 39/2013) so zastavljeni tako, da odgovarjajo na povečanje socialnih in demografskih stisk in problematik v populaciji. Sistem socialnega varstva zajema politike socialnega varstva, hkrati pa ima tudi funkcijo usklajevanja vseh politik, ki vplivajo na socialni položaj ljudi. V tem kontekstu je glavni, splošni (horizontalni) cilj, ki ga želi doseči nacionalni program socialnega varstva za obdobje 2013 – 2020, na eni strani izboljšanje kvalitete življenja posameznikov in družin, na drugi strani pa povečanje družbene povezanosti (kohezije) ter socialne vključenosti vseh skupin prebivalstva. Socialnovarstveni programi so namenjeni preprečevanju in reševanju socialnih stisk posameznih ranljivih skupin prebivalstva (in v določenih primerih vzdrževanju sprejemljivega socialnega stanja posameznikov, pri katerih ne moremo pričakovati rešitve težav) in so dopolnitev socialnovarstvenim storitvam in ukrepom. Za njihovo izvajanje niso predpisani tehnični, kadrovski in vsebinski standardi. Programi se izvajajo na podlagi verifikacije ali smernic, ki so objavljene v javnih razpisih za njihovo (so)financiranje in se oblikujejo tako, da upoštevajo značilnosti in potrebe posamezne ciljne skupine uporabnikov ter izhajajo iz posebnosti okolja in območja, v katerem se izvajajo. Mreže programov se oblikujejo za posamezna področja oz. posamezne ciljne skupine: preprečevanje nasilja, pomoč žrtvam nasilja in delo s povzročitelji nasilja; področje zasvojenosti; področje duševnega zdravja; pomoč brezdomcem; pomoč otrokom in mladostnikom, prikrajšanim za normalno družinsko življenje ter mladostnikom s težavami v odraščanju; pomoč starejšim osebam, ki potrebujejo podporo v vsakodnevnem življenju; podpora za neodvisno življenje invalidov; psihosocialna pomoč otrokom, odraslim in družinam; socialno vključevanje Romov; preprečevanje in odpravljanje socialnih stisk drugih ranljivih skupin.

4.2.1 Mladinsko delo

Termin mladinsko delo ni natančno definirano, kar pomeni, da nimamo na voljo temeljnih pojmov in terminologijo stroke, ki bi nam omogočila enoznačne opis. Mladinsko delo (Mrgole 2003) je v Sloveniji nejasno definirano in zelo široko zastavljeno zaradi:

- prepleta se različnih prizorišča,
- različnih programskih pristopov,
- različnih vsebinskih in ideoloških konceptov.

Urad RS za mladino mladinsko delo (2005) opredeljuje kot načrtni program neformalnega izobraževanja, ki je zasnovan z namenom, da v sodelovanju z drugimi mladimi pospešuje

osebni in socialni razvoj mlade osebe, njeno integracijo v družbo skozi njeno prostovoljno sodelovanje in je komplementarno formalnemu izobraževanju in usposabljanju. V osnovi je socialno skupinsko delo, ki vzgaja za sobivanje v skupnosti. Njegov rezultat je prepoznati pomen socialnih mrež in globoko vzajemnost. Mladim pomaga pri učenju o njih samih, drugih in družbi skozi aktivnosti, ki združujejo veselje do druženja, užitek, izzive in učenje. Urad RS za mladino v Strategiji Urada RS za mladino na področju mladinske politike do leta 2010 (2005) sicer loči mladinske organizacije in organizacije za delo z mladimi. Mladinske organizacije so organizacije, ki jih vodijo mladi sami. Delujejo po načelu »mladi za mlade«, kar pomeni, da so mladi tako izvajalci kot uporabniki programa. Organizacije za delo z mladimi pa so organizacije, pri kateri so mladi le uporabniki. Odgovornost za pripravo programa nosijo v tem primeru odrasle osebe, ki pa si prizadevajo v največji meri vključiti mlade v faze načrtovanja, izvajanja in vrednotenja programov.

Neformalno mladinsko delo pomeni ustvariti prostor s kulturo druženja mladih, ki temelji na tem, da mladi sami prepoznajo smiselnost dogajanja in programske ponudbe, da v njej spontano in aktivno sodelujejo, da prek delovanja razvijejo pripadnost referenčni skupini in gradijo vezi, ki pomenijo kontinuiteto njihovega bodočega so-delovanja v polju vsakdanjega življenja, torej v polju civilne družbe v najširšem pomenu (Mrgole 2003, 30). Neformalno delo se odvija v okolju, ki uporablja znane kulturne obrazce in znotraj uveljavljenih socialnih sistemov. Je vpeto v lokalno skupnost in v vsakdanje življenjske izkušnje, kjer odpira možnosti eksperimentiranja in pridobivanja novih izkušenj.

Boristowski (Boristowski v Mesec 2002, 26-28) pojmuje odprto delo z mladino kot »bogat kraj za učenje«, kjer lahko udeleženci vzpostavijo pomembne osebne, intenzivne in trajne odnose. Delo z mladino ima naslednje značilnosti:

- je osebno, ker ljudje sodelujejo kot osebe v neposrednih odnosih in delu dajejo osebni pečat. Delo mora biti usmerjeno v mladinsko subkulturo, kar pomeni podpiranje mladih v njihovi biti oz. omogočanje mladim raznovrstnost doživljanja »kako je biti mlad«;
- omogoča prostor za družabne stike in mladinsko kulturo – kraji, kjer se zbirajo mladi v prostem času so postali pomembna oporišča njihovih socialnih mrež in mesta za vzpostavitev stikov ter svojske kulture bivanja, kot izraz socialno - kulturne samostojnosti. Prostorji morajo biti odprti za eksperimentiranje mladih brez pretiranega pedagoškega nadzora;
- mlade pojmuje kot samostojne subjekte, kar pomeni, da delo z mladino ustvarja možnosti za učenje in prakticiranje samodeterminacije.

Delo z mladino naj bi torej ustvarjalo pogoje in pospeševalo razvoj osebnosti mladih in njihovo konstruktivno družbeno vlogo z oblikovanjem odnosov in odpiranjem prostorov za sodelovalno oblikovanje življenja; z zaupanjem v možnosti samoodločanja mladih; z oblikovanjem družbenih situacij, ki spodbujajo k odgovornosti do samega sebe; z omogočanjem samospoštovanja, družbenega priznanja in spoštovanja slehernega posameznika (Mesec 2002, 28).

Mrgole (2003) sicer pojem mladinsko delo enači s pojmom delo z mladino, uporablja ju kot sinonim. Mladinsko delo razume kot resen in potreben projekt sodobnega časa, ki se mora najprej ločiti od zgodovinske obremenjenosti predstave »dela z mladimi« kot ideološko-vzgojno-družbenega projekta s konca 19. stoletja.

Ugotavljamo, da sta koncepta delo z mladino in mladinsko delo zelo podobna in se medsebojno prepletata. Zlasti v praksi ni zaznati bistvenih razlik med njima. Kot pravi Vavpotič (2007, 41), je razliko moč zaznati pri teoretičnem ozadju, iz katerega pojma izhajata. Tako se mladinsko delo bolj veže na pojme (neformalnega) izobraževanja, vzgoje, učenja, torej na področje neinstitucionalne pedagogike. Medtem ko pa pri delu z mladino naletimo na termine, ki izhajajo iz socialnega dela kot so: preventiva, pomoč, mentorstvo, integracija. Mladinsko delo je širše zastavljeno in vključuje mlade od 15 do 29 leta starosti, medtem ko je delo z mladimi zastavljeno ožje in vključuje mlade od 13 do 20 leta starosti. Mladinsko delo je s svojo razvejano dejavnostjo namenjeno vsej populaciji in vsebinsko pokriva več različnih področji, saj je bolj ali manj usmerjeno v primarno preventivo, medtem ko je delo z mladino bolj usmerjeno na specifično populacijo in aplicira v svojem delu koncepte sekundarne preventive.

Mrgole (2003, 66) govori, da za navezovanje stika z mladimi veljajo naslednja načela:

1. za udeležbo v programih se mladi odločajo sami (tudi zgolj zaradi sprostitve, zabave ali druženja),
2. mladinsko delo mora izhajati iz razvojnih značilnosti, nazorov, motivov, izkušenj, čustvovanj, predsodkov, ovir, konkretnih mladih v konkretnem prostoru,
3. delo z mladimi je namenjeno mladim, ker so mladi (in ne, ker bi bili posebej etiketirani, npr, socialno izključeni, zasvojeni, družbeno odklonski...),
4. upoštevati je potrebno celovit psihološki, sociološki in družbeni kontekst mladih.

Mrgole (2003, 108-109) še natančneje definira nekatera splošna načela za delo z mladimi in še posebej izpostavlja, da mladi dejavnosti prepoznajo kot usklajene z njihovimi potrebami, če izvajalci poznajo širšo problematiko mladine, nadalje morajo biti mentorji dovolj

ustvarjalni in izjemno pomemben je način vodenja pri neposrednem delu. Poleg tega pa so izjemnega pomena še:

- komunikacija z mladimi, ki mora upoštevati kod, ki jim je blizu,
- načrtovanje dela, kar pomeni prevajanje široke palete motivov mladih in iskanje skupnega kompromisa, kar povečuje homogenost in povezanost med mladimi.
- povezanost mladinske skupne, ki je garant bodoče neformalne povezanosti med ljudmi v lokalnem okolju. Vodenje dela z mladimi lahko poteka na izključno demokratični ravni, na način, ki nudi podporo in ustvarja občutek pripadnosti organizaciji,
- organizacija dela, ki temelji na jasni delitvi dela, funkcij in odgovornosti,
- izvajanje programa, ki temelji na načelu aktivne participacije mladih, kar ohranja njihovo motiviranost in razvija odgovornost do skupnih izdelkov in lastnine,
- temeljna skupina, ki deluje po načelih nediskriminatornosti v vseh pogledih, medsebojne strpnosti ter povezovanja med različnimi starostnimi skupinami.

Programe dela z mladimi, ki jih ponujajo državne ustanove (npr. strokovne službe in instance, ki so specializirane za reševanje težav mladih, kamor spadajo svetovalne službe na šolah, na centrih za socialno delo, na zavodu za zaposlovanje...), lahko mladi dojamejo in prepoznavajo kot del formalnega sistema, ki jim ni naklonjen, je kdaj celo represiven in mu predvsem ne zaupajo (Mrgole 2003, 40). Zato so načela, ki jih uporablja mladinsko delo, za mlade bolj sprejemljiva in zato tudi bolj učinkovita.

4.2.2 Cilji in učinki mladinskega dela

Po Mesecu (1998, 25) je osnovni oziroma splošni cilj dela z »mladimi pomoč pri orientaciji«. To pomeni, da mladim pomagamo razviti vpogled nad svojim položajem in možnostmi, da bi lažje ter odgovorneje izbrali tisto pot, ki bo pomenila korak naprej v uresničevanju lastne eksistence. Pri uresničevanju tega cilja je pomembno, da se upošteva:

- da izhajamo iz mladostnikovega položaja v sedanjosti, vendar poudarjamo pogled v prihodnost,
- da mlade privzgajamo v duhu kritičnega odnosa do družbene danosti, spoznavanja mehanizmov utapljanja v množico in odvrčanja od individualizacije,
- da mlade spodbujamo v skrbi za drugega, v vztrajanju v drugačnosti oziroma v samolastnosti.

Mesec povzema Hubweberja (Hubweber v Mesec 1998, 26), ki navaja tri temeljne cilje področja dela z mladimi:

- personalizacija, ki pomeni razvoj mladega človeka v samostojno osebnost, ki je odgovorna do življenja in sposobna obvladovati življenjske naloge,
- socializacija, ki pomeni učenje in prevzemanje družbenih vrednot, norm in vlog,
- inkulturacija, ki pomeni prevzemanje obrazcev dane kulture, jezika, navad itd predvsem s strani priseljencev iz drugih kultur ali mladih z družbenega obrobja.

V okviru teh treh temeljnih ciljnih področij ima tako delo z mladino naslednjih pet funkcij (Mesec 1998, 26):

1. Preventivno funkcijo:

- preprečevanje odklonskega vedenja z večanjem sposobnosti za obvladovanje razvojnih nalog in vsakdanjih težav,
- omogočanje ugodnih pogojev in usposabljanj za mirno obvladovanje vsakdanjih konfliktov.

2. Funkcijo pomoč pri urejanju vsakdanjega življenja:

- nakazovanje možnih rešitev problemov v družini, šoli, v poklicnem življenju, med vrstniki, v prostem času in na drugih področjih, preko pogovora, posamične osebne pomoči, svetovanja in skupinskega dela.

3. Funkcijo izobraževanja in usposabljanja:

- posredovanje informacij o življenjsko pomembnih stvareh (droge, spolnost)
- usposabljanje in urjenje v socialnih in drugih spretnostih,
- pomoč in podpora pri razvijanju lastnih kulturnih, političnih, družbenih in religioznih vrednot ter predstav.

4. Funkcijo organiziranja prostega časa:

- pospeševanje socialnih, emocionalnih, kognitivnih, kreativnih, rokodelskih, športnih, poklicnih spretnosti kot pogojev za ustvarjalno preživljanje prostega časa.

5. Funkcijo omogočanja identifikacije z vzori:

- omogočanje stikov, družabnosti, skupinskih doživetij, mladinske kulture, pri čemer pride do soočenja z vrednotami in ideali, ki delujejo kot motivatorji ustvarjalnosti in samoizpolnjevanja.

4.2.3 Podoba mladinskega delavca

Kljub nekaterim poskusom, da bi podobo mladinskega delavca natančno opredelili in določili terminološke razlike med mladinskim delavcem, mladinskih aktivistom, mladinskim voditeljem in mladinskim animatorjem, je bolj pomembno, da ugotovimo, da brez strokovnega vodenja mladinske dejavnosti v zelo kratkem času izzvenijo in zastanejo. Mrgole

(2003, 81) ugotavlja, da neformalno delo z mladimi potrebuje v prvi vrsti zagotovilo kontinuitete, varnost rednega srečevanja in osebo, ki zastopa funkcijo osrednje figure, nosilca odgovornosti in nosilca poteka dejavnosti. Mrgole ugotavlja, da je delo z mladimi izjemno zahtevno, saj zahteva vodenje, posredovanje, razumevanje, omogočanje svobodnega izražanja, svetovanje in vzpodbujanje. Hkrati pa zahteva sproščenost, smisel za humor, nekonvencionalnost, pa hkrati trdnost in vztrajnost. Ob enem pa iznajdljivost v vsaki situaciji. Cepin (2003) v Priročniku za trenerje mladinskih vodij ugotavlja, da strokovni delavec pri delu z mladimi nastopa v različnih vlogah; je torej voditelj programa usposabljanj, mentor in spremljevalec, organizator srečanj mladinskih voditeljev oz. prostovoljcev, svetovalec, strateg, avtor gradiv, trener veščin, demonstrator... Pomembno je, da strokovni delavec izoblikuje svoj osebni stil, da je humanistično naravnan, da ga delo z mladimi veseli, da sprejema različnosti, zaupa v druge in njihove sposobnost in ima dobro samopodobo, osebnostno trdnost in pozitivno naravnost do ljudi ter situacij.

Delo z mladimi je tako izjemno zahtevno, saj poleg različnih strokovnih znanj zahteva še kopico osebnostnih značilnosti, organizacijskih znanj in veščin. Zato je pomembno, da se zaposleni na tem področju redno izobražujejo in pridobivajo nova znanja, kar je seveda dodaten strokovni in osebnostni izziv.

4.2.4 Mladinski centri v Sloveniji

Osnovni namen mladinskih centrov je neformalna socializacija in vključevanje organizirane in neorganizirane mladine v lokalnih, regionalnih in mednarodnih okoljih v preventivne, neformalno-izobraževalne, prostovoljne, kulturne, socializacijske, prostočasne in druge animacijske aktivnosti, kot tudi omogočanje raznovrstnih mladinskih iniciativ. Cilji delovanja mladinskih centrov so spodbujanje participacije mladih, omogočanje aktivnega državljanstva, uveljavljanje večkulturne vzgoje, predvsem pa integracija mladih skozi boljše poznavanja položaja in vloge mladih v družbi.

Mladinski centri poleg programov in projektov, ki se pri njih izvajajo, nudijo svetovalno, strokovno, organizacijsko, finančno, tehnično ipd. pomoč prostovoljnim združenjem, avtonomnim mladinskim skupinam in tudi posameznikom. V tem smislu imajo MC več različnih funkcij: preventivno, asociativno, servisno, informativno, izobraževalno, razvojno.

Doslej se je mladinski center pojmoval in konkretnije definiral v okviru javnih razpisov Urada RS za mladino. Med osnovnimi pogoji, ki so opredeljevali, kaj je in kaj ni mladinski center, so rednost delovanja, pluralnost programa z več različnimi dejavnostmi, ustrezna infrastruktura in lokacija, kompetentnost in strokovnost vodstva in zunanjih sodelavcev,

demokratični organizacijski princip vodenja in podpora sorodnim mladinskim organizacijam. Število MC se je v relativno kratkem času povečalo hitreje od planiranega, kar kaže na izreden interes za tovrsten način organiziranega delovanja. Zadovoljiva je tudi prostorska pokritost, z nekaj izjemami. V zadnjem obdobju nekateri centri širijo svojo dejavnost preko občinskih meja in se povezujejo s širšim okoljem. V letu 2006 je Urad sofinanciral dejavnost in programe 47 centrom, v letu 2007 49 centrom in v letu 2008 pa 50 centrom. Za obdobje 2009 do 2012 je status za delo na področju mladinskega dela pridobilo 56 mladinskih centrov. V letu 2013 URSM sofinancira dejavnost in programe 51 centrom.

4.2.5 Preventivni programi za otroke in mladostnike na področju socialnega varstva

Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti podpira **centre za kratkotrajno dnevno ali celodnevno obravnavo in oskrbo otrok in mladoletnikov**, prikrajšanih za normalno družinsko življenje, ter specializirane preventivne programe, namenjene otrokom in mladostnikom s težavami v odraščanju, ki zagotavlja regijsko pokritost po statističnih regijah. Gre za t.i. **eksperimentalne in razvojne programe socialnega varstva**, ki vključujejo programe centrov za kratkotrajno ali celodnevno obravnavo ter oskrbo otrok in mladostnikov, prikrajšanih za normalno družinsko življenje, specializirane preventivne programe, namenjene otrokom z že zaznanimi težavami, programe svetovanja prek telefona otrokom in mladostnikom, programe medgeneracijskih in drugih skupin za samopomoč, programe sprejemališč ali zavetišč za brezdomce ter druge programe, namenjene odpravljanju socialnih stisk.

Zakon o socialnem varstvu (Uradni list RS, št. 54/1992) določa več vrst socialno varstvenih storitev, ki morajo biti dostopne zaradi pomoči posamezniku, družini in skupini pri reševanju osebnih stisk, pri nujenju oskrbe, varstva, vzgoje in usposabljanja. Centri za socialno delo so tako izjemnega pomena, ker so vladni javni zavodi in kot taki delujejo v lokalnem okolju, kar pomeni, da bo vsak človek – torej tudi otrok, mladostnik ali družina, imel možnost uporabe te pomoči. Mreža Centrov za socialno delo, ki opravljajo programe dnevnih centrov, so:

1. Center za socialno delo Ilirska Bistrica - Dnevni center Sonček,
2. Center za socialno delo Kranj - Škrlovec - dnevni center za mlade in družine,
3. Center za socialno delo Ljubljana Moste - Polje - Skupni programi za mlade CSD Ljubljana Moste - Polje - Program učno-vzgojne pomoči,
4. Center za socialno delo Ljubljana Vič – Rudnik - Mladinsko središče VIČ - integracija socialno izključenih otrok in mladostnikov,
5. Center za socialno delo Nova Gorica, Žarek,

6. Center za socialno delo Koper, Dnevni center za otroke in mladostnike,
7. Center za socialno delo Ruše, Dnevni center za otroke in mladostnike,
8. Center za socialno delo Trebnje, Dnevni center za otroke in mladostnike Kher šu beši,
9. Center za socialno delo Tržič, Mladinski center Tržič,
10. Center za socialno delo Škofja Loka, Dnevni center za otroke in mladostnike.

Ciljna skupina uporabnikov v programih za kratkotrajno dnevno ali celodnevno obravnavo in oskrbo otrok in mladoletnikov prikrajšanih za normalno družinsko življenje ter specializiranih preventivnih programov, namenjenih otrokom in mladostnikom s težavami v odraščanju, so predvsem:

- otroci in mladostniki, prikrajšani za normalno družinsko življenje;
- otroci iz socialno ogroženih družin, rejniških družin;
- otroci in mladostniki iz migrantskih družin;
- otroci in mladostniki s težavami v odraščanju;
- otroci in mladostniki z vedenjskimi težavami;
- otroci in mladostniki, ki se soočajo z različnimi stiskami;
- otroci s posebnimi potrebami.

4.3 Preplet mladinske in socialne politike na področju dela z mladimi

Že iz vsega povedanega sledi, da sta mladinski in socialni politiki (v delu, ki se tiče mladih) izrazito povezani. Včasih težko potegnemo ločnico med enim in drugim ukrepom. Mladinska politika je izrazito široko zastavljena, saj zajema vse pore življenja mladih in z njo država lajša prehod mladih v odraslost. Sistem socialnega varstva pa zajema politike socialnega varstva in usklajuje vse politike, ki vplivajo na socialni položaj ljudi.

Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti preko programov socialnega varstva vskoči v polje dela z mladimi ali socialnega dela z mladimi, saj je delo v centrih za kratkotrajno dnevno ali celodnevno obravnavo in oskrbo otrok in mladoletnikov, prikrajšanih za normalno družinsko življenje, v osnovi mladinsko delo, tako glede ciljne populacije, metod dela, kot tudi učinkov.

V tabeli št. 4.1. predstavljam primerjavo med mladinskimi centri in dnevnimi centri za mlade, ki se odvijajo pod okriljem Centrov za socialno delo v Sloveniji.

Tabela 4.1.: Primerjava med mladinskimi centri in dnevnimi centri za mlade

	MLADINSKI CENTRI	DNEVNI CENTRI ZA MLADE
Ustanovitelj	Občina, zveza društev, mladi	Centri za socialno delo
Oblika organizacije	Nevladne, vladne	Vladne
Financiranje	Občina, lastna dejavnost, razpisi, donatorji	Država (preko razpisa – 80 %), lokalna skupnost (preko razpisa 20 %), donatorji
Izvajalci programa	Koordinatorji za mladinske dejavnosti – strokovni delavci, pogodbeni delavci, osebe zaposlene preko programa javnih del, študentsko delo, mladi, prostovoljci	Strokovni delavci, pogodbeni delavci, osebe, zaposlene preko programa javnih del, prostovoljci, študentske prakse
Ciljna populacija	Mladi od 15. do 29. leta starosti	Otroci in mladostniki od 10. do 20. leta starosti s težavami v odraščanju oziroma tisti, ki so prikrajšani za normalno družinsko življenje, zaželeno je vključitev staršev oz. skrbnikov
Področje dela	Neformalno izobraževanje, druženje, mednarodno sodelovanje, primarna preventiva	Socialno varstvo, neformalno izobraževanje in vzgoja, druženje
Način vključevanja uporabnikov	Mladi se samoiniciativno vključujejo v programe, v nekaterih primerih v sodelovanju s šolami	Mladi se vključujejo na predlog šole, CSD-ja, staršev, samoiniciativno
Namen	Osnovni namen mladinskih centrov je neformalna socializacija in vključevanje organizirane in neorganizirane mladine v lokalnih, regionalnih in mednarodnih okoljih v preventivne, neformalno-izobraževalne, prostovoljne, kulturne, socializacijske, prostočasne in druge animacijske aktivnosti, kot tudi omogočanje raznovrstnih mladinskih iniciativ	Nudenje psihosocialne oziroma druge oblike pomoči otrokom, mladostnikom in njihovim staršem
Načela dela	Osredotočenost na mlade – omogočanje raznovrstnih priložnosti mladim z namenom pospeševanja osebnega, socialnega, izobraževalnega in družbenega razvoja mladih, poudarjanje prostovoljne participacije, spodbujanje in dopuščanje različnosti, različnih antidiskriminatornih praks in spodbujanje strpnosti, omogočanje enakosti, odgovornosti, avtonomnosti, integracije, pluralnosti in solidarnosti	Osredotočenost na mlade – omogočanje raznovrstnih priložnosti mladim z namenom pospeševanja osebnega, socialnega, izobraževalnega in družbenega razvoja mladih, poudarjanje prostovoljne participacije, spodbujanje in dopuščanje različnosti, različnih antidiskriminatornih praks in spodbujanje strpnosti, omogočanje

		enakosti, odgovornosti, avtonomnosti, integracije, pluralnosti in solidarnosti
Metode dela	Izkustveno učenje, učenje z delom, medkulturno učenje, dialoško učenje, vrstniško učenje; individualne in skupinske metode	Izkustveno učenje, učenje z delom, medkulturno učenje, dialoško učenje, vrstniško učenje; individualne in skupinske metode
Cilji	Cilji delovanja mladinskih centrov so vzpodbujanje participacije mladih, omogočanje aktivnega državljanstva, uveljavljanje večkulturne vzgoje, predvsem pa integracija mladih skozi boljše poznavanja položaja in vloge mladih v družbi. Osnovne funkcije so: preventivna, asociativna, servisna, informativna in izobraževalna funkcija	Cilji delovanja dnevnih centrov so informiranje, svetovanje, zagovorništvo, opolnomočenje, pomoč pri vsakdanjem življenju, preventiva na vseh nivojih, organiziranje prostega časa, neformalno izobraževanje in usposabljanje, socialna integracija

Vir: Vavpotič (2007, 63)

Iz tabele lahko torej izluščimo nekatere razlike in podobnosti v delovanju mladinskih centrov in dnevnih centrov, ki delujejo v okviru Centrov za socialno delo. Glavne razlike se kažejo v ciljni populaciji, saj so v osnovi mladinski centri namenjeni vsej populaciji od 13 do 29 let. Dnevni centri za mlade, ki delujejo pod okriljem Centrov za socialno delo, pa izključno mladim s težavami v odraščanju oziroma tistim, ki so prikrajšani za normalno družinsko življenje, poleg tega je pri njih zaželen vključitev staršev oz. skrbnikov. Tudi pri področju dela se razlika kaže v paleti različnih tem, ki jih programa pokrivata. Tako so področja dela mladinskih centrov izredno široko zastavljena, medtem ko je glavni fokus delovanja dnevnih centrov socialno opolnomočenje in psihosocialna pomoč mladim. So pa metode dela z mladimi zelo podobne ali celo enake, saj se eni in drugi poslužujejo izkustvenega učenja, učenja z delom, medkulturnega učenja, dialoškega učenja, vrstniškega učenja, individualnih in skupinskih metod dela z mladimi.

EMPIRIČNI DEL

5 VLOGA MLADINSKIH CENTROV IN DNEVNIH CENTROV KOT NOSILCEV NEFORMALNEGA DELA S SOCIALNO IZKLJUČENIMI MLADIMI

5.1 Opredelitev raziskovalnega problema

Družbene spremembe so povzročile, da so prehodi iz mladosti v odraslost postali usodni. V kolikor mladi izberejo napačne poti, padejo po družbeni lestvici. Mladi, ki nimajo končane šole, ne najdejo zaposlitve, nimajo ekonomske in socialne podpore pri svojih družinah in nimajo ustreznih socialnih mrež, ki bi jim ponujale solidarno pomoč in podporo, so obsojeni na socialno izključenost, iz katere težko izstopijo. **Predvidevam, da je socialno izključevanje mladih večdimenzionalno.** Mladi, ki redno prihajajo v prostore Mladinskega centra Nova Gorica, zlasti v programe, ki so namenjeni socialno izključeni mladini, in mladi, ki zahajajo v Dnevni center Žarek, so mladi, ki se v svojem življenju soočajo z večdimenzionalno socialno izključenostjo. Nekateri imajo težavne družine, drugi prihajajo iz drugih držav in imajo težave pri vključevanju v novo družbeno okolje, tretji imajo učne težave, nekateri so osipniki, nekateri pa bolj ali manj neuspešno zaključujejo šolo po izpitihi. Zlasti individualizacija je spremenila odnose med šolo, družino in vrstniškimi mrežami. **Predpostavljam, da so se v procesu individualizacije vrstniške mreže razbile,** postale so potrošniško blago, izgubile pa so prvotni namen oporne in solidarne mreže, ki so blažile neuspehe in nudile medsebojno pomoč. **Predpostavljam tudi, da postajajo mladinski centri in dnevni centri v okviru Centrov za socialno delo vedno bolj pomembni pri oblikovanju opore za socialno izključene mlade.** Mladinski delavci jim predstavljajo »pomembne druge« osebe in s tem dopolnjujejo njihove šibke socialne mreže.

Raziskovalni del naloge je razdeljen na tri poglavja, in sicer sem v prvem delu raziskave analizirala programa Mladinskega centra Nova Gorica in Dnevnega centra Žarek Nova Gorica. Zlasti želim ugotoviti različnosti oziroma podobnosti programskega delovanja obeh centrov, določiti vlogo in uspešnost mladinskega centra kot nosilca neformalnega dela z mladimi pri zmanjševanju socialne izključenosti, raziskati prilagodljivost in občutljivost mladinskih centrov na problematiko socialne izključenosti mladih, ugotoviti težave, s katerimi se soočajo mladinski centri in dnevni centri pri oblikovanju in izvajanju programov za socialno izključeno mladino in raziskati možnosti tesnejšega sodelovanja – sinergij obeh institucij.

Drugi del raziskave je namenjen mladim, ki se soočajo z različnimi težavami in so večdimenzionalno izključni. Cilj opravljenih intervjujev je bil pridobiti globlji vpogled v

njihov vsakdan in zlasti začutiti njihov pogled na odraščanje. Zanimal me je tudi njihov odnos do programov, namenjenih izključeni mladini.

V tretjem poglavju raziskovalnega dela sem hotela preveriti poznavanje mladinske dejavnosti in dela z mladimi s strani strokovnih delavcev in mladinskih delavcev, ki delajo na osnovnih in srednjih šolah v Novi Gorici, na Centru za socialno delo Nova Gorica, v Mladinskem centru Nova Gorica in v Dnevnom centru Žarek Nova Gorica. Če sem v prvem delu empirične analize vso pozornost namenila primerjavi standardiziranih poročil, sem se v drugem delu posvetila uporabnikom mladinskim programom, v zadnjem delu pa sem želela vse predpostavke preveriti in dopolniti z znanjem, gledanjem in razmišljanjem ljudi, ki se dnevno srečujejo z mladimi s težavami v odraščanju oziroma socialno ranljivimi mladimi. Hkrati me je zanimal tudi širši družbeni kontekst vsakdanjega življenja mladostnikov, kot ga vidijo svetovalne delavke, strokovne delavke in mladinske delavke v lokalnem okolju.

5.2 Raziskovalna vprašanja

Raziskovalna vprašanja sem razdelila v dva sklopa in sicer na tista vprašanja namenjena sistemskim ureditvam na področju mladinskih in socialnih politik. Drugi sklop raziskovalnih vprašanj pa je namenjen mladim – njihovim življenjem, pogledom, aspiracijam, bojaznim, življenjskim ciljem.

1. **Raziskovalna vprašanja, vezana na delovanje Mladinskega centra Nova Gorica in Dnevnega centra Žarek.** V Novi Gorici delujeta Mladinski center Nova Gorica in Dnevni center Žarek, ki se med seboj vsebinsko prepletata in dopolnjujeta. Predvidevam, da je program Mladinskega centra Nova Gorica širše zastavljen in pokriva širšo paleto vsebin in aktivnosti za celotno populacijo mladih, medtem ko je Dnevni center Žarek ožje usmerjen v preventivne dejavnosti za izključeno mladino. Prav tako predpostavljam, da imata oba programa vrsto sistemskih težav - to so težave s financiranjem in s pridobivanjem ustreznega kadra, kar pomeni težave pri zagotavljanju kontinuitete programov. Nova družbena realnost je prinesla nove izzive, s katerimi se soočajo strokovni sodelavci pri delu z mladimi. Predvidevam, da je za kvalitetno in učinkovito delo z mladimi najpomembnejši pristni stik in spontan odnos strokovnega ali mladinskega delavca. Dnevni centri in mladinski centri nujno potrebujejo kontinuiteto dela, ker sicer mladinske dejavnosti brez strokovnega vodenja izzvenijo.

2. **Raziskovalna vprašanja vezana na socialno izključne mlade.** Mladi, ki zahajajo v programe Dnevnega centra Žarek in del mladih, ki zahaja na MCNG ima več nakopičenih težav. Le te se v največji meri kažejo pri šolskem delu in v družinskem življenju. Ti mladi imajo manj kakovostne opore od njihovih sovrstnikov. Socialno izključeni mladi se soočajo z osamljenostjo in nimajo močnih emocionalnih opor v družini. Prav tako predpostavljam, da postaja revščina vedno večja težava v družinah, ki bistveno vpliva na kakovost odnosov znotraj družine. Glede na to, da so se v procesu individualizacije vrstniške mreže razbile in da so postala prijateljstva manj pristna, doumevam, da se ti mladostniki še težje spopadajo z vsakdanjimi težavami in težko zmorejo najti motiv in energijo za skok po socialni lestvici navzgor. V njihovih prijateljskih mrežah si v glavnem potrjujejo in utrjujejo že pridobljene vzorce obnašanja in življenja. Otroci in mladi, ki zahajajo v Dnevni center Žarek in Mladinski center Nova Gorica preživijo prosti čas manj organizirano kot njihovi sovrstniki in se večkrat soočajo z dolgočasjem. Razvijejo občutke manjvrednosti, imajo nizko samopodobo, soočajo se s strahovi in bojaznimi, ki jih prevečkrat kažejo z destruktivnim vedenjem. Radi zahajajo v prostore namenjene mladim, zlasti zato, ker lažje vzpostavijo pristne odnose z mladinskimi delavci v neformalnih oblikah dela, kot s svetovalnimi službami v formalnih institucijah.

5.3 Metode za potrditev ali zavrnitev raziskovalnih vprašanj

Za potrditev oziroma zavrnitev postavljenih raziskovalnih vprašanj sem se posluževala treh različnih metodoloških pristopov.

1. S pomočjo analize besedil standardiziranih končnih letnih poročil, ki jih zbirajo na Uradu RS za mladino, sem opravila temeljito analizo in preučila delovanje Mladinskega centra Nova Gorica v obdobju od leta 2005 do 2012. Z analizo standardiziranih letnih končnih poročil, ki jih zbira Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, za razpise Socialne varnosti (program A in programi B) pa sem opravila analizo in preučila delovanje Dnevnega centra Žarek Nova Gorica v obdobju od leta 2005 do 2012. S tem sem na eni strani ugotovila, koliko in katere podprograme, projekte in druge oblike dela z in za mlade je izvedel Mladinski center Nova Gorica, ter katere programe je Mladinski center Nova Gorica vpeljal z namenom zmanjševanja socialne izključenosti mladih v Novi Gorici. Po drugi strani sem enako analizo opravila tudi za aktivnosti Dnevnega centra Žarek. S pomočjo te analize sem tako lahko primerjala osnovne značilnosti obeh

centrov. Analizo poročil sem dopolnila z metodo analize dokumentov, ki jih hranita Mladinski center Nova Gorica in Dnevni center Žarek Nova Gorica. Analizirala sem mesečna in letna poročila, osebne liste uporabnikov, prijave na različne razpise in drugo interno gradivo.

2. Raziskovalna vprašanja sem v drugem delu preverila s pomočjo narativno-biografske metode. Kvalitativno študijo sem izvedla v obliki polstrukturiranih intervjujev za obiskovalce programov Mladinskega centra Nova Gorica in dnevnega centra Žarek. Z intervjuvanci sem tako opravila pogovor o njihovi življenjski zgodbi, o njihovih izkušnjah, o njihovih izbirah in ranljivih dogodkih. Pogovore sem snemala z diktafonom. Z njimi sem se pogovarjala od pol ure do ure in pol. Pogovor sem opravila s petimi mladimi, starimi od 13 do 20 let, ki so ali so bili vključeni Dnevni center Žarek, ali so oziroma obiskujejo Mladinski center Nova Gorica. Mladi so bili vsi pripravljeni opraviti intervju, vendar sem opazila, da so starejši intervjuvanci bolj vzpostavili stik in bolj sproščeno odgovarjali na zastavljena vprašanja. Mlajši udeleženci so bili z odgovori bolj skopi oziroma niso podajali poglobljenih odgovorov. To je seveda razumljivo, saj sem k njim prišla od zunaj in me niso poznali, zato smo tudi težje vzpostavili pristen stik.
3. Analizo poročil in ostalih dokumentov sem v tretjem delu empiričnega dela primerjala s kvalitativno študijo, ki sem jo izvedla v obliki fokusne skupine. Fokusno skupin sem opravila s strokovnimi in mladinskimi delavkami, zaposlenimi v obeh institucijah. S pomočjo fokusne skupine sem posameznice še bolj spodbudila k poglobljenemu razmišljanju o prepričanjih in mnenjih, ki jih imajo v zvezi z skupino mladih, ki se sooča z različnimi težavami v odraščanju. S tem sem tudi nadgradila informacije, ki sem jih dobila z individualnimi intervjuji z mladimi. Fokusna skupina, ki sem jo izpeljala 15. maja 2013, je potekala v prostorih Centra za socialno delo Nova Gorica od 9:30 do 12:00 ure. Pogovor med udeleženkami sem snemala. Potek pogovora sem delno standardizirala, saj sem vnaprej zastavila glavne sklope vprašanj, skozi katere sem vodila udeleženke pri njihovi razpravi. Udeleženke so najprej skušale definirati skupino mladih, ki se sooča s težavami v odraščanju, konkretno z mladimi, ki zahaja v Dnevni center Žarek in v Mladinski center Nova Gorica. V drugem sklopu vprašanj so udeleženke razpravljale in razmišljale o socialnih mrežah, ki jih imajo socialno izključeni mladi, v tem delu so se dotaknile družine, prijateljev in drugih socialnih mrež, ki mladim nudijo oporo. Tretji sklop pa sem namenila socialnim in mladinskim politikam v lokalnem okolju, ki zmanjšujejo socialno ranljivost mladih. Posebej so udeleženke razpravljale o ciljih in rezultatih teh programov ter razmišljale o vseh težavah, s katerimi se soočajo pri svojem

delu z mladimi. Za fokusno skupino sem izbrala osebe, ki strokovno poznajo področje dela z mladimi s težavami v odraščanju, zato so v skupini sodelovale tri svetovalne delavke iz treh različnih osnovnih šol v lokalnem okolju, sodelovala je svetovalna delavka iz srednje šole, dve strokovni delavki Centra za socialno delo Nova Gorica, ki skrbita za področje mladoletnikov, ter vodja Dnevnega centra Žarek in mladinska koordinatorica iz Mladinskega centra Nova Gorica. Tako so na fokusni skupini sodelovale: Simona Planinc Kerševan, univerzitetno diplomirana pedagoginja, OŠ Solkan; Manca Pušnar, univerzitetno diplomirana socialna delavka, Žarek – dnevni center za otroke in mladostnike pri CSD Nova Gorica; Vanja Kotar, univerzitetno diplomirana pedagoginja, OŠ Frana Erjavca; Andreja Koglot, univerzitetno diplomirana socialna delavka, Center za socialno delo Nova Gorica; Vanessa Frančeškin, univerzitetno diplomirana sociologinja, Tehniški šolski center Nova Gorica; Gabrijela Prinčič, diplomirana socialna delavka, Center za socialno delo Nova Gorica; Liljana Sulič, diplomirana socialna delavka, Osnovna šola Milojke Štrukelj Nova Gorica in Romina Kerševan, univerzitetno diplomirana italijanistka, Mladinski center Nova Gorica.

6 ANALIZA PODATKOV

6.1 ŠTUDIJA PRIMERA MLADINSKI CENTER NOVA GORICA IN DNEVNI CENTER ŽAREK NOVA GORICA

Na podlagi analize standardiziranih končnih letnih poročil, v obdobju 2005 do 2012, ki jih pripravljata Mladinski center Nova Gorica in Dnevni center Žarek Nova Gorica za Uradu RS za mladino in Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, (razpis socialne varnosti - program A in programi B), sem opravila temeljito analizo delovanja obeh programov. S pomočjo te analize sem tako lahko primerjala osnovne značilnosti obeh centrov.

6.1.1 Razvoj in pomen Mladinskega centra Nova Gorica in Dnevnega centra Žarek

Mladinski center Nova Gorica je svoje delovanje začel v začetku leta 1999. Takrat je deloval pod okriljem Mestne občine Nova Gorica. Razmah vsebinskih dejavnosti in potreba po večji preglednosti pa sta pripomogla k temu, da je oktobra leta 2004 Mladinski center Nova Gorica postal samostojen pravni subjekt. Zavod naj bi na enem mestu združeval dejavnosti, ki zagotavljajo: aktivno preživljanje prostega časa in razvoj kreativnosti mladih; svetovanje pri reševanju problemov, s katerimi se mladi najpogosteje srečujejo (osebnostne stiske, droge, izobraževanje, zaposlovanje....), možnosti pridobivanja informacij in nasvetov za mlade in sodelovanje in usklajevanje aktivnosti za mlade na lokalnem in državnem nivoju. Dnevni center Žarek Nova Gorica je eden od dodatnih preventivnih programov, ki jih izvaja Center za socialno delo Nova Gorica izven svoje redne dejavnosti. Današnji dnevni center je začel delovati leta 2003 kot program, kar pomeni, da je deloval dvakrat tedensko, ni imel zaposlenega kadra, imel pa je tudi bistveno nižji proračun za opravljanje dejavnosti. Program se je sofinanciral s strani Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti ter s strani Mestne občine Nova Gorica. Leta 2011 se je program po dolgoletnih prizadevanjih preoblikoval v dnevni center, kar pomeni, da delo trenutno poteka vsak delovni dan, da ima zaposlenega vodjo programa in višji proračun. Kot tak je umeščen med t.i. eksperimentalne in razvojne programe socialnega varstva, ki vključujejo programe centrov za kratkotrajno ali celodnevno obravnavo ter oskrbo otrok in mladostnikov, prikrajšanih za normalno družinsko življenje.

6.1.2 Osnovni cilji programov

Mladinski center je po definiciji Mladinskega sveta Slovenije redno organizirano funkcionalno središče za mlade, čigar temeljna dejavnost je upravljanje z infrastrukturo, namenjeno mladim do 29. leta starosti. Poleg tega zagotavlja prostorske pogoje in opremo za izvajanje mladinskega dela ter ustrezno usposobljene kadre za podporo mladinskemu delu (Beočanin in drugi 2001, 64). Naloge, ki jih ima Mladinski center Nova Gorica so obsežnejše od zgoraj zapisane definicije, saj se dejavnosti, v skladu z Odlokom o ustanovitvi javnega zavoda Mladinski center Nova Gorica (UR.l. št. 72/04), pomikajo od zelo splošnih organizacijskih dejavnosti za vse mlade, pa do specializiranih svetovalnih dejavnosti, namenjenih samo določenim skupinam mladih. Za razliko od Mladinskega centra Nova Gorica je glavni cilj Dnevnega centra Žarek spodbujanje otrok in mladih, da prevzamejo odgovornost za svoje vedenje in odločitve. Poleg tega jim vključitev v program omogoča zadovoljitev potrebe po druženju, izboljšanje komunikacijskih spretnosti, pridobitev občutka varnosti in sprejetosti, izboljšanje samopodobe, pridobivanje učnih navad in s tem izboljšanje učnega uspeha, pridobivanje različnih spretnosti in delovnih navad ter skrb za red in čistočo, primarna preventiva (preprečevanje vzrokov psihosocialnih motenj in odpravljanje dejavnikov tveganja), preventivno delo na področju različnih oblik odvisnosti, varovanje otrokovih pravic, koristno preživljanje prostega časa.

6.1.3 Ciljna skupina uporabnikov

Mladinski center izvaja svojo dejavnost v Mestni občini Nova Gorica. Dnevno prihajajo v center mladi, ki živijo v Novi Gorici, mladi, ki dnevno prihajajo iz krajevnih skupnosti mestne občine in drugih bližnjih občin iz regije.

S svojimi dejavnostmi Mladinski center Nova Gorica zaobjame različne populacije mladih:

- veliko dejavnosti opravi v sodelovanju s šolami (mladinske delavnice, natečaji...), s tem zajame velik delež dijakov in učencev, ki se redno šolajo;
- v organizirane dejavnosti, kot so različni tečaji, se vključujejo mladi, ki so visoko motivirani za dodatna izobraževanja. Edina izjema je tečaj slovenskega jezika, ki bi ga lahko uvrstili med programe za socialno izključeno mladino, saj se otroci in mladi v veliki meri udeležujejo te aktivnosti na predlog ali spodbudo šol;
- v najrazličnejše dejavnosti, ki sodijo v okvir mednarodnega sodelovanja, se vključujejo visoko motivirani dijaki in študentje. V primeru, da zaposleni v

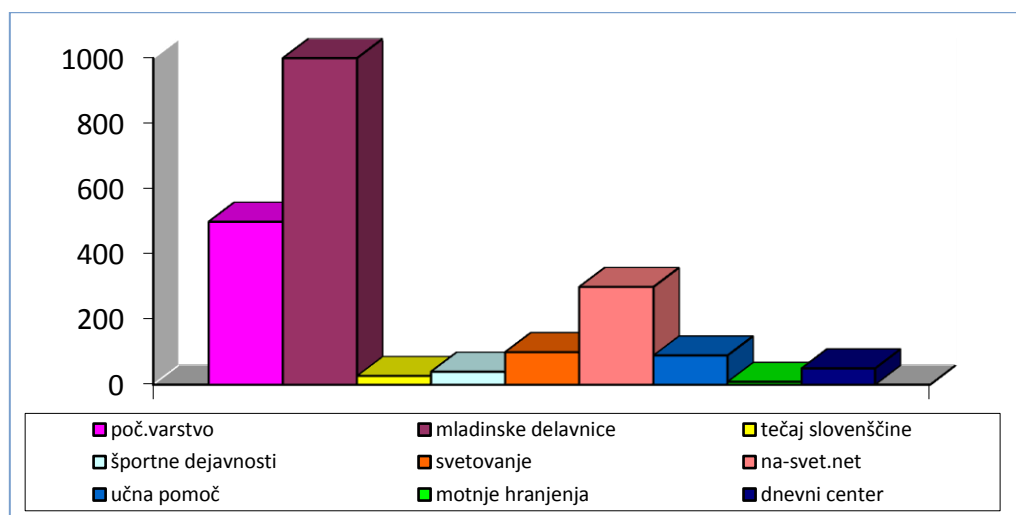
Mladinskem centru Nova Gorica organizirajo te oblike dejavnosti, se z veliko truda in spodbude vanje vključujejo tudi socialno izključeni mladi;

- ✚ na predstave in druge prireditve, ki so namenjene splošni javnosti, se v veliki meri odzovejo mladi, ki so družbeno aktivni;
- ✚ socialno izključeni mladi ali mladi z manj priložnostmi zahajajo v prostore Mladinskega centra NG redno - dnevno. Ti mladi niso vključeni v projekte ali druge organizirane dejavnosti. Čas preživljajo v prostorih mladinskega centra in pred prostori MC-ja. Značilnosti socialno izključenih mladih so predvsem nizka samopodoba in nizka raven samospoštovanja, potreba po sprejetosti v skupini, slabša socialna zrelost, vedenjske težave, težave v družinskem okolju, težave v šoli, nekateri imajo težave s prekrški ali kriminalnimi dejanji. Kljub temu, da jih je večina še vedno vpisanih v šole, pogosto izostajajo od pouka ali imajo negativne ocene v več predmetih. Pogosto so mladi obravnavani v drugih institucijah kot so Center za socialno delo, sodišča, Ambulanta za motnje v razvoju, pod ukrepom strožjega nadzora na CSD Nova Gorica, nekaj mladostnikov je bilo obravnavanih tudi v prevzgojnih zavodih. Na Mladinskem centru jih skušajo čim bolj vključevati v dejavnosti oz. sprejemati njihove predloge za različne aktivnosti. Mladi tako sprejemajo Mladinski center kot varen prostor, v katerem se počutijo prijetno. Mlade se motivira za šolanje, nudi se jim pomoč pri urejanju različnih birokratskih postopkov, veliko se svetuje in informira.

Starostna struktura uporabnikov storitev Mladinskega centra Nova Gorica se giblje od 13. do 29. let. Spolna struktura uporabnikov je v povprečju uravnotežena. Število udeležениh mladih v programih Mladinskega centra Nova Gorica prikazujem z grafom številka 6.3., s katerim sem skušala zajeti udeležbo mladih v programih, ki vključujejo tudi socialno izključene mlade. Nekateri programi, kot so mladinske delavnice, sicer zajemajo šolajočo se populacijo v Mestni občini Nova Gorica, zato je tudi povprečno število vključenih mladih v letih od 2005 do 2012 zelo visoko. Delavnice so v osnovi preventivne, saj mladim pomagajo v obdobju odraščanja pri dilemah, s katerimi se soočajo. Zelo veliko otrok in mladih je vključenih v počitniško varstvo. Iz grafa je tudi razvidno, da si je precej mladih izbralo internetno svetovanje preko anonimnega foruma, ki ga je moderiral Mladinski center Nova Gorica. Povprečno se na leto obrne sto mladih na Mladinski center s konkretnim vprašanjem ali želi osebno svetovanje. Tudi učna pomoč je storitev, po kateri mladi številčno povprašujejo. Dnevni center za mlade, program prav za socialno izključene, pa dnevno obišče v povprečju 50 mladih. Specializirani programi, kot je tečaj slovenščine in skupina za motnje hranjenja, ki

so namenjeni točno določenim skupinam mladih, zajamejo manjše število vključenih. Tako se je tečaja slovenščine letno udeležilo povprečno 27 mladostnikov, na skupino za motnje hranjenja je prihajalo 9 uporabnic.

Grafikon 6.3: Število udeležencev v programih Mladinskega centra Nova Gorica – programi namenjeni socialni izključenosti mladih (povprečno število udeležencev v letih od 2005 – 2012).

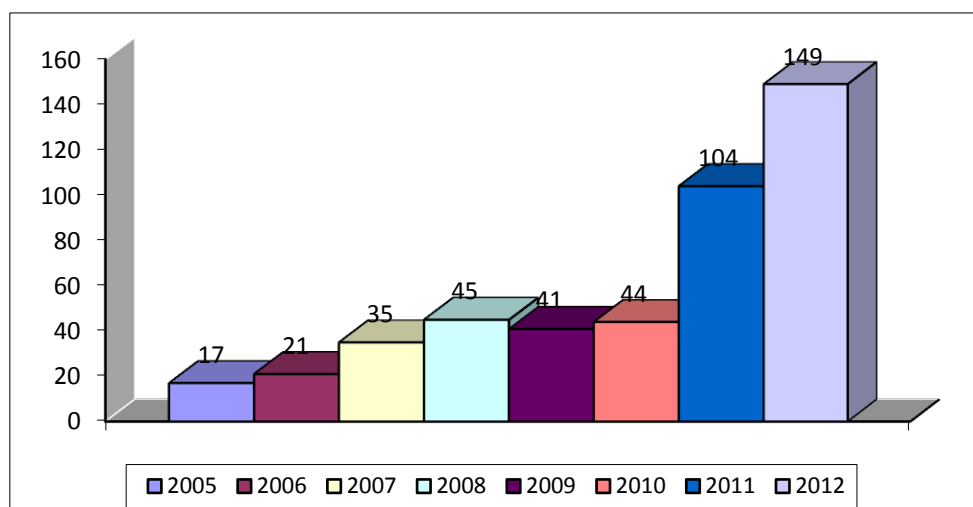

Vir: Letna poročila Mladinski center Nova Gorica 2005 - 2012

Uporabniki Dnevnega centra Žarek so osnovnošolski otroci, mladostniki in mlajši polnoletni, ki se redno šolajo in se srečujejo s težavami doma, v šoli, s težavami pri socialni integraciji ter ostali otroci in mladi, ki želijo aktivno preživeti prosti čas. Program je namenjen tudi mladim in otrokom s posebnimi potrebami. Mladi in otroci pogosto izhajajo iz neurejenih in revnih družin, družin, v katerih je prisoten alkoholizem ali druga oblika zasvojenosti, iz družin, kjer ni ustrezne komunikacije, in večkrat so to mladi ali otroci razvezanih staršev. Zanje je značilno, da imajo psihosocialne težave, so materialno ogroženi, so učno manj uspešni in jim zato grozi socialna izključenost. Zaradi svojih posebnosti imajo več težav v razvoju in so pogosto prikrajšani za urejeno družinsko življenje. Zaradi tega je življenje teh otrok težje od življenja njihovih vrstnikov. Omejen in moten je njihov zdrav osebostni razvoj, ogroženo je oblikovanje pozitivne samopodobe oziroma identitete in zlorabljen je njihova nemoč in odvisnost. Negativni socialni pojavi tako negativno učinkujejo in rušijo njihovo emocionalno ravnovesje, kar se neposredno odraža na učnem področju oziroma pri integraciji v širše socialno okolje, zaradi česar pri njih obstaja tveganje različnih oblik odvisnosti. V skupino uvrščajo tudi otroke s kulturno pogojenimi težavami, katerih starši izhajajo iz drugih okolij.

Z grafom števila 6.4. prikazujem število mladih, vključenih v Dnevni center Žarek od leta 2005 do leta 2012. Podatke sem pridobila iz končnih poročil, ki jih Dnevni center Žarek pošilja na Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti ob zaključku tekočega leta. Iz tabele je razvidno, da se število vključenih mladih iz leta v leto veča. Program so tako začeli z 19 mladimi v letu 2005, v letu 2012 je Dnevni center Žarek obiskovalo že 149 mladih.

Grafikon 6. 4: Število mladih vključenih v Dnevni center Žarek od leta 2005 do leta 2012

Vir: Letna poročila Dnevni center Žarek, CSD Nova Gorica 2005 - 2012

6.1.4 Aktivnosti namenjene socialno izključeni mladini v okviru obeh programov v obdobju 2005 do 2012

Na podlagi analize poročil lahko ugotovim, da sta si programa obeh izvajalcev dokaj podobna. Nekatere dejavnosti so identične oziroma se podvajajo. Tako lahko ugotovim, da oba program opravljata dejavnosti »dnevnega centra za socialno izključne mlade«: pomoč pri šolskih obveznostih, psihosocialne in kreativne delavnice, športne aktivnosti, osebno svetovanje in informiranje, pomoč mladim, da zaključijo šolanje, pomoč pri iskanju zaposlitve, svetovanje, razvijanje podporne mreže, sodelovanje z drugimi institucijami. Program Mladinskega centra Nova Gorica je poleg tega še nekoliko širše zastavljen, saj opravlja dejavnosti, ki vključujejo tudi druge populacije otrok in mladih. Najpomembnejši dejavnosti, ki vključujeta, tudi številčno, veliko otrok in mladih sta počitniško varstvo med poletnimi počitnicami, ki je sicer namenjeno vsem osnovnošolcem, vendar se tega program poslužujejo predvsem družine, ki so v finančnih stiskah, saj je tovrstno varstvo brezplačno in pa mladinske delavnice, ki so namenjene vsem osnovnošolcem in srednješolcem z namenom

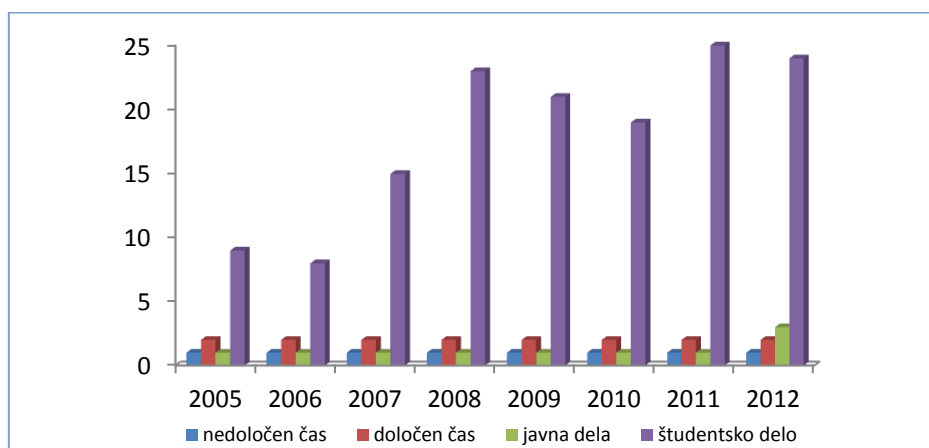
preko vrstniškega izobraževanja vsem mladim pomagati odgovoriti na vprašanja, ki si jih zastavljajo v obdobju odraščanja. Poseben poudarek je Mladinski center Nova Gorica namenil tudi mladim, ki so se mladi, ki so se preselili iz drugih držav in ne obvladajo slovenskega jezika, zanje se že vrsto let organizira tečaj slovenščine. Za mlade, ki se soočajo z različnimi motnjami hranjenja: anoreksija, bulimija, kompulzivno prenehanje, je v letih 2005 – 2007 organiziral skupino za samopomoč pri motnjah hranjenja. Socialno izključene mlade vključuje tudi v programe mednarodnega sodelovanja, preko anonimnega foruma pa odgovarja na pereča vprašanja mladostnikov.

Oba programa redno sodelujeta s šolami in drugimi institucijam. Za razliko od Mladinskega centra Nova Gorica pa Dnevni center Žarek kot nujen del dela z mladimi izvaja redno sodelovanje s starši oziroma tudi njih spodbuja k aktivnemu vključevanju v proces dogajanja. S pomočjo slednjega želijo predvsem starše ozavešiti o načinu in strategijah uspešne komunikacije ter jim pomagati pri razreševanju konfliktov.

6.1.5 Kadrovska struktura

V javnem zavodu Mladinski center Nova Gorica ostaja kadrovska struktura od leta 2005 do danes nespremenjena. Gibanje zaposlenih prikazujem z grafom 6.5., kjer lahko vidimo, da so v zavodu od ustanovitve dalje redno zaposlene tri osebe. Glede na naziv so to direktor/ica in dva mladinska koordinatorja/ki. Poleg rednih zaposlitev so v redni proces dela vključeni še izvajalci javnih del in študenti. Število javnih delavcev je bilo od leta 2005 do leta 2011 konstantno, kar pomeni, da je Zavod RS za zaposlovanje sofinanciral enega javnega delavca na leto. V letu 2012 je zaradi povečane brezposelnosti v Mestni občini Nova Gorica, Zavod RS za zaposlovanje odobril tri zaposlitve preko javnih del. Število opravljenega dela preko študentskih napotnic je od leta 2005 nekoliko narastlo. Tako se število vključenih študentov giblje okoli številke 20. Študentsko delo se seveda povečuje z obsegom povečanja različnih programskih vsebin.

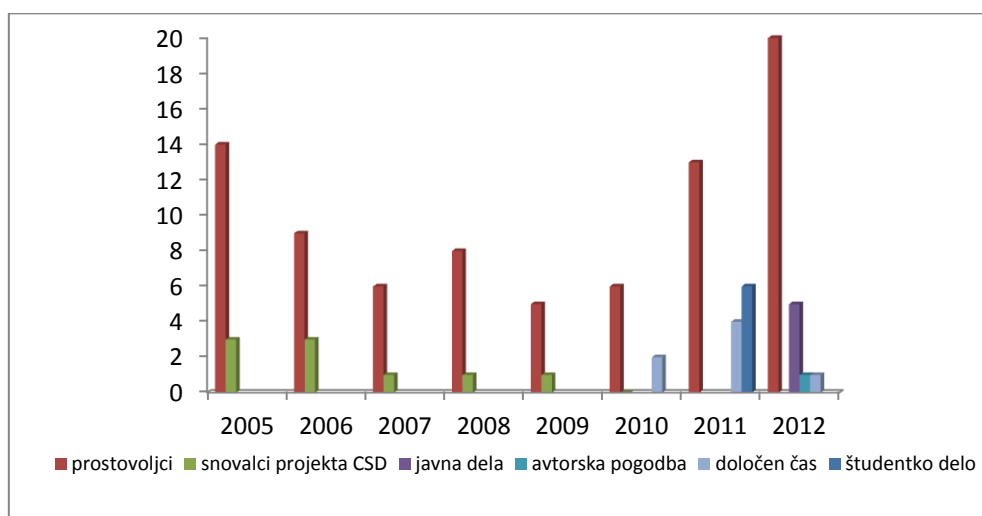
Grafikon 6. 5: Kadrovska struktura zaposlenih v Mladinskem centru Nova Gorica od 2005 do 2012

Vir: Letna poročila Mladinski center Nova Gorica 2005 - 2012

V nadaljevanju predstavljam kadrovsko strukturo v Dnevnem centru Žarek. Iz grafa št. 6.6. je razvidno, da so v letih od 2005 do 2009 program vodili snovalci projekta. Projekt je nastal na Centru za socialno delo Nova Gorica, kjer so najprej trije, nato pa samo en zaposleni strokovni delavec, poleg svojih rednih delovnih obveznosti, opravljali vse naloge, povezane z delovanjem programa Žarek. Pri tem so jim pomagali prostovoljci. Prostovoljci ostajajo tudi danes izredno pomemben vir kadrovskega suporta Dnevnega centra Žarek. Od leta 2010 se je stanje nekoliko izboljšalo, saj imajo v dnevnem centru zaposlenega vodjo centra, vsaj za določen čas. V letih 2011 in 2012 so pri delovanju pomagali tudi študentje in javni delavci.

Grafikon 6.6: Število zaposlenih, prostovoljcev in drugih oblik dela v programu Dnevni center Žarek od leta 2005 do leta 2012

Vir: Letna poročila Dnevni center Žarek, CSD Nova Gorica 2005 - 2012

6.1.6 Ovire pri izvajanju programov

Največja težava pri izvajanju zastavljenih ciljev programa Mladinskega centra Nova Gorica in zlasti učinkovitega dela z mladimi z manj priložnosti je visoka stopnja fluktuacije kadra. Tako lahko ugotovim, da se je od leta 2005 do danes na treh sistematiziranih delovnih mestih zamenjalo že 13 ljudi. Poleg tega se vsako leto zamenjajo tudi javni delavci, v letu 2012 so bile to tri nove osebe. Študentsko delo ostaja številčno skozi leta enako zastopano in sicer se giblje med 15. in 25 oseb. Delo, ki poteka preko študentskega servisa, ne more zagotoviti kontinuiranega in strokovno kvalitetnega dela. Ob tem je potrebno opozoriti, da prihajajo študentje brez delovnih izkušenj, ter jih je potrebno pred delom ustrezno izobraziti. To zlasti velja, ko govorimo o delu s socialno izključeno mladino. Študentje ostajajo v procesu mladinskega dela kratek čas, torej največ do zaključka študija. Študentje opravljajo animacijska dela med počitniškim varstvom, poučujejo različne tečaje, izvajajo mladinske delavnice in opravljajo druga priložnostna dela v centru. Vse te kadrovske menjave povzročajo obilo težav, saj je potrebno ljudi vedno na novo uvajati v mladinsko delo oziroma delo z mladimi. Največjo težavo predstavlja sposobnost ali zmožnost posameznega zaposlenega, da vzpostavi »pravi« ali »pristni« stik z mladostnikom in seveda mladi morajo vsakega novega zaposlenega tudi sprejeti. Za to pa je zlasti potreben čas. Kljub temu, da je mladinsko delo oziroma delo z mladimi zanimivo in kreativno, pa veliko kadra ne zdrži tempa dela, ker je le-to izredno naporno, saj izvaja Mladinski center Nova Gorica preko 25 različnih programov za različne populacije mladih, kar mnogokrat presega »navadni, 8 urni delovnik«. Delo z različnimi populacijami dodatno zahteva različne spretnosti, ki pa jih zaposleni v kratkem času ne uspejo pridobiti. Delo z rizičnimi skupinami je posebej naporno, saj zahteva obilo strokovnega znanja in zlasti željo po delu s to populacijo. Veliko zaposlenih ne vidi dolgoročnega strokovnega izziva v mladinskem delu, zato si poiščejo zaposlitev na drugih področjih. Ustanovitelj, torej Mestno občino Nova Gorica, je Mladinski center Nova Gorica že od vsega začetka opozarjal na ta problem in poudarjal, da potrebuje za razvoj mladinske dejavnosti usposobljene in redno zaposlene poznavalce mladinskega dela in dela z mladimi, ki razumejo vizijo zavoda in ne bodo delovnega mesta zapustili ob prvi ponujeni priliki.

Največja ovira pri izvajanju programa Dnevnega centra Žarek pa je nedvomno zagotovitev rednega financiranja, kar pomeni možnost rednih zaposlitev in možnost kontinuiranosti programa. Program Žarek se je v začetku svojega delovanja srečaval s prostorskimi omejitvami, saj ni imel lastnih prostorov. Program je na začetku gostoval v prostorih Centra za pomoč na domu, kasneje pa se je preselil na novo lokacijo, kjer svojo dejavnost opravlja še

danes. Tako je program na začetku dobesedno deloval na osnovi prostovoljnega dela in intuziazma nekaterih strokovnih delavcev Centra za socialno delo Nova Gorica. Tudi danes, ko je program že prerastel v vsakodnevno dejavnost dnevnega centra, se sooča s težavami, vezanimi na finančne vire, predvsem za zagotovitev stalne kadrovske strukture, ki bi mladim nudila kvalitetne in strokovne storitve. Trenutno je vodja dnevnega centra zaposlena za določen čas, vendar je njena zaposlitev vezana na uspeh pri pridobivanju sredstev iz vsakoletnega razpisa. V letu 2012 je bilo v Dnevnom centru Žarek zaposlenih 5 javnih delavcev, ki pa so bili v letu 2013 prisiljeni prekiniti zaposlitev.

6.2 ANALIZA INTERVJUJEV Z MLADIMI

6.2.1 Predstavitev vzorca

Kvalitativno študijo v obliki polstrukturiranih intervjujev sem izvedla z obiskovalci programa Dnevnega centra Žarek in Mladinskega centra Nova Gorica. Pogovarjala sem se s petimi mladimi. Intervjuji so potekali v Novi Gorici, 28. in 29. maja 2013. Sodelujoči so se z veseljem odzvali na pogovor, vendar sem med pogovorom začutila, da mi mladi ne zaupajo najbolj, saj so glede nekaterih tem odgovarjali zelo skopo, s kratkimi stavki, kot bi iskali »pravilne odgovore« na moja vprašanja. Ob temah, ki so jih zbolele so pogledali v tla ali pa se na pol resno in na pol sramežljivo izmaknili odgovoru. Vsi mladi so želeli, da uporabim njihova imena in predstavim vse podatke, ki so mi jih posredovali, vendar sem imena in nekatere podatke nekoliko spremenila, ker sem želela bolj natančno opisati njihove življenjske zgodbe. Skozi mikro analizo življenjskih zgodb posameznikov sem ugotavljala, kako preživijo dan, kako se počutijo v šoli, kakšni so njihovi interesi izven šolskega okolja, kakšno je njihovo družinsko življenje, zakaj obiskujejo dnevni center oziroma mladinski center, kako se počutijo v centrih, kaj jim je všeč, raziskala sem razloge za socialno izključenost, potrebe po vključitvi v programe neformalnega dela z mladimi in skušala ugotoviti, kakšne so posledice vključevanja v procese neformalnega dela v Mladinskem centru Nova Gorica in Dnevnom centru Žarek.

Zaradi lažjega opis, predvsem družinske situacije in opor, ki jih imajo mladi v družini, sem se obrnila še na vodjo Dnevnega centra Žarek, ki mi je podala širšo sliko in vpogled do posameznega mladega.

Oseba A, stara 14 let, živi na vasi skupaj s sestro in očetom. Obiskuje 9. razred osnovne šole. Mama je umrla v prometni nesreči pred tremi leti. Avto je takrat vozil oče. Oče je po smrti mame z novo partnerko dobil otroka, ki je star 2 leti. Partnerka in mlajši otrok ne živita skupaj z osebo A. Oseba A o tem sploh ne govori. Oseba A je zelo občutljiva. Ob problemih se zapre vase in noče govoriti o njih. V Dnevni center Žarek je oseba A prišla pred pol leta, ker je bila njegova družina obravnavana na CSD-ju in je strokovna sodelavka opozorila na to, da ima v šoli pri vseh predmetih negativne ocene. Na Dnevni center Žarek je oseba A prišla s sorojencem, otroka sta bila do vključitve v program Žarek doma sama, saj je oče, glede na naravo dela, vsak dan odsoten do 18. ure. Oče je sicer skrben, vendar časovno ne zmore biti več časa s svojima otrokoma. Oba otroka kažeta stisko, ki jo doživljata na svoj način. Oseba A, s tem, da odklanja šolo in učenje, njena sorojenka, pa s tem, da išče pozornost, zlasti tako, da tarna, da jo kaj boli.

Oseba B, stara 16 let, živi skupaj z mamo, očimom in polsestro (staro 2 leti) v stanovanju v Novi Gorici. Obiskuje srednjo poklicno šolo. Mama ima še eno starejšo hčerko in ne živi z njimi. Z očetom skoraj nima stikov. Mama je delala v gostinstvu in je trenutno brezposelna. Nekaj časa je oseba B živela tudi z babico, saj so bile doma razmere nevzdržne. Na Žarek je oseba B prišla ob zaključku šolskega leta, ko je bila v 9. razredu in je imela skoraj vse šolske predmete ocenjene negativno. Potem je vse šolske obveznosti opravila in se vpisala v prvi letnik srednje šole. Letos je ponovno imela kopico težav v šoli, hotela se je že prepisati na drugo šolo, ampak so jo na Žarku spodbujali, da je vztrajala na vpisani srednji šoli. Njene poklicne želje so dobro razvite in je zato uspešno popravila ocene pri večini predmetov.

Oseba C, stara 17 let, živi z mamo in očetom ter polbratom v stanovanju v Novi Gorici. Obiskuje srednjo poklicno šolo. Težave v družini so se začele pojavljati zaradi nesoglasja med polbratom in očetom, ob katerih je bila mama nemočna. Polbratu so se v obdobju odraščanja razvile številne vedenjske težave, tako da je bila družina velikokrat obravnavana na CSD-ju. Oseba C je kot mlajši sorojenec vse to spremljal. Program Žarek obiskuje že vrsto let.

Oseba D, stara 14 let, živi s starši v ruralnem okolju in obiskuje osmi razred osnovne šole. Ima izrazito prijateljski odnos z mamo. Oče je trenutno brez službe. Ima vrsto učnih težave.

Oseba E, stara 20 let, živi v predmestnem okolju, v stanovanju skupaj z očetom. Formalne izobrazbe še nima zaključene. Šolske obveznosti opravlja po izpitih. Mati je umrla, ko je bila oseba E stara 14 let. Pred časom je živela z babico in bratom, po tem, ko se je oče vrnil iz zdravljenja, sta se preselila v skupno stanovanje. Ukvarja se s plesom.

6.2.2 Šolsko okolje in šolska (ne)uspešnost

Izobrazba je v postmoderni izjemnega pomena, saj je to kapital, ki omogoča, da imamo odprtih čim več možnosti v življenju. Metka Mencin Čeplak (Ule in drugi 2000, 124) pravi, da šolskemu uspehu velik pomen pripisujejo tako starši kot otroci, ker gojijo »iluzijo«, da je izobrazba tista, ki nam zagotavlja večjo varnost. Iz tega tudi izhaja predpostavka, da šolska neuspešnost pomeni tudi splošen neuspeh v življenju. Šola se tako večini staršev zdi način, kako si zagotoviti »potni list v drugačno prihodnost«, kot pravi Jackson (Jackson v Ule in drugi 2000, 125). Posledica tega je, da se otroci, mladi in starši bojijo neuspeha. Raziskava Centra za socialno psihologijo pri IDV-FDV iz oktobra 1998 je pokazala še eno zanimivo povezavo in sicer, kako je šolski (ne)uspeh pomemben element družinskih odnosov. Metka Mencin Čeplak tako ugotavlja, da se z nižanjem uspeha zvišuje delež otrok, ki čutijo pomanjkanje zaupanja staršev in so pod hudimi pritiski s strani staršev; povečuje se tudi delež tistih, ki se doma slabo počutijo; viša se delež tistih, katerim starši ne zaupajo v njihove intelektualne sposobnosti (Mencin-Čeplak v Ule in drugi 2000, 127).

Omenjena raziskava je podala še nekaj zanimivih iztočnic, zlasti se zdi pomembno dejstvo, da slabši učenci nimajo razvitih vrstniških mrež, ki bi jih vzpodbujale pri šolskem delu v razredu, druga ugotovitev pa govori, da so učenci in učenke s slabšim uspehom bolj anksiozni.

Vsi mladi, ki so sodelovali v intervjujih, obiskujejo šolo, en fant opravlja izpite za dokončanje šole. Šolsko delo ter s tem šolske obveznosti predstavljajo za večino intervjuvancev znaten napor. Res so intervjuji potekali ob koncu šolskega leta in je večina mladih reševala popravne izpite ter se ukvarjala s popravo ocen, vendar so mladi na splošno povedali, da jim šola in šolsko delo vzame ogromno časa.

Sicer pa se mladi, ki obiskujejo Dnevni center Žarek, kljub temu, da imajo vsi šolske težave, v šoli počutijo dobro. Mladi, ki obiskujejo Dnevni center Žarek, so bili tja v večini primerov napoteni ravno s strani šolskih svetovalnih služb, ker se jim je učni uspeh znatno poslabšal.

» V šoli mi gre tako, tako...se pa počutim uredi.«

»Ne morem reči, da sem prav uspešen v šoli, lahko bi bilo boljše...drugače mi je pa šola ok.«

»Šola je super, profesorji so super, sošolci so super. V šoli sem sicer po uspehu dobra, ma sem lena za se učiti, se mi noče. Sej glede na to, da se ne učim, sem še kar dobra v šoli.«

»Zdaj imam zaključne, v šoli, mi je tako, no, kr cool.«

Fant, ki sem ga spoznala na Mladinskem centru Nova Gorica, pa šolanja ni redno zaključil, ampak ima še nekatere obveznosti, je pa odločen, da mora šolo končati.

»Nisem še zaključil, zaključujem tretji letnik avtomehanika, dejansko imam še nekaj za popraviti in narediti zaključne.

Prvi letnik sem opravljal trikrat. Po osnovni šoli so me kr vpisali za mizarja, ker jaz nisem imel nobene ambicije na tem področju. Ma sem vseeno pristal na to, hitro sem ugotovil, da to ni zame in sem nato se naslednje leto prepisal na avtomehaniko. Potem sem tisto leto bluzil in nič kaj naredu. Tako da mi niso priznali letnika. Potem pa sem drugi naredu in zdaj zaključujem tretji. Moram pa priznat, da neki volje za šolo nisem mel nikoli.«

Metka Mencin – Čeplak se v svojem prispevku »Šola ter zgodbe o (pre)velikih pričakovanjih in izgubljenih iluzijah dotakne tudi vprašanja, kaj vpliva na šolski neuspeh in od kod izvirajo razlike za šolsko neuspešnost. Tako ugotavlja, da se umestitvi med t.i. deprivilegirane skoraj ne morejo izogniti otroci nižje izobraženih staršev – zlasti mater, otroci iz materialno šibkih družin, iz družin, ki otrokom ne nudijo dovolj emocionalne podpore, otroci s posebnimi potrebami, otroci priseljenk in priseljencev (Menci-Čeplak v Ule in drugi 2000, 136). Tu opozori na nevarnost t.i. »samoizpolnjujoče se napovedi«, ko so otroci teh skupin že vnaprej označeni kot manj uspešni, manj motivirani, bolj problematični...

6.2.3 Vloga prijateljev

Renerjeva pravi, da mladi še vedno zelo cenijo prijateljstvo in ga postavljajo med najpomembnejše stvari v življenju, vendar sporočajo, da imajo težave pri vzpostavljanju »pristnih prijateljstev« kot močnih odnosov (Rener v Ule in drugi 2000, 113). To je posledica vedno večjih šolskih obremenitev in drugih pritiskov, kar mlade sili v »odnosne minimalizme«, kot ugotavlja Renerjeva (Rener v Ule in drugi 2000, 113).

Intervjuvanca, ki obiskujeta osnovno šolo, poudarjata, da imata precej prijateljev, dekle tako pravi, da si med prijateljicami pomagajo pri šolskih težavah in so si v oporo.

»Imam ogromno prijateljev...bolj sicer zaupam puncam....se družimo med seboj, če kaj ne razumem v šoli, mi razložijo in če me do zafrkava, me branijo oziroma jaz branim njih.«

Fant, ki prihaja iz ruralnega okolja ima tudi po mnenju vodje Dnevnega centra Žarek bolj pristna prijateljstva z mladimi, s katerimi je skupaj odraščal v vasi.

»Imam jih dosti...no, s peti prijatelji se ful družimo in jim tudi vse zaupam...držimo se skupaj.«

Intervjuvanci, ki hodijo v srednjo šolo in mlajši polnoletni fant, pa povedo, da imajo manj prijateljev, da so ostalo le znanci. Zlasti imajo malo prijateljev, ki bi jim zaupali oziroma nimajo nikogar, ki bi mu vse zaupali.

»Prijateljev, ki jim zaupam, jih imam tri ali štiri, drugo so znanci, ker jim ne toliko zaupam.

Na tiste, ki jim bolj zaupam, se obrnem, če imam kakšno težavo, ampak tudi to ne vedno, odvisno od težave, ki jo imam, v bistvu sam presodim, če mu povem ali ne.«

»Nimam dosti prijateljev, ki bi jim zaupal, mogoče dva, s temi se veliko pogovarjam, ampak zaupam jim ne prav vse.«

»Drugače pa imam par dobrih prijateljev še iz otroštva in smo na vezi. Prijateljstvo mi je najpomembnejše, predvsem cenim vsa prizadevanja mojih prijateljev, ko sem to najbolj potreboval.«

Kar zadeva prijatelje, s katerimi nimajo »pristnih prijateljstev«, bi lahko govorili o t.i. »klapi«, kjer mladi ne dobijo emocionalnih opor, temveč se mladi družijo zaradi podobnih usod, brezdelja in največkrat s pomočjo opojnih in nelegalnih substanc. Podobno sem opazala pri svojem delu v Mladinskem centru v Novi Gorici, zlasti fantje, ki so živeli v podobnih socialnih razmerah, so se združevali v klape ter ure in ure preživeli v apatičnem brezdelju in tarnanju. Na ostale mlade so navidezno gledali »z viška« ter do njih gojili zaviranje in sovraštvo. Ob tem so vedno poudarjali, da so oni »pač neumni« in zato »iz njih ne bo nikoli nič«. O sebi so govorili kot o »luzerjih«.

Druga skupina mladih, zlasti v ruralnih področjih, kjer se mladi poznajo že od ranega otroštva, so prijateljstva bolj pristna in omogočajo emocionalno oporo med mladimi.

Mladi živijo z dejstvom, da je vsa računalniška tehnologija in vsa druga napredna tehnologija naš vsakdanjik. Sami zato izkoriščajo vse možnosti, ki jim jih ta orodja ponujajo. V to pa sodi tudi redno komuniciranje z drugimi mladimi in ostalimi osebami. Mladi so v intervjujih povedali, da največ uporabljajo internetna orodja kot sredstvo za komuniciranje, v največji meri facebook. Izpostavili so dejstvo, da imajo sicer evidentiranih veliko »prijateljev«, ki pa so v večji meri zgolj znanci. Prek teh orodij pa so v stikih z mladimi, prijatelji ali sošolci, s katerimi so tako ali drugače že najpogostejše v stikih »v živo«.

»Facebook imam več kot 1000 prijateljev.«

»Na fbju imam pa čez 1500 frendov, oziroma bolj so znanci, sicer sem na fbju 10-15 min, največkrat pogledam, če je kaj novega in to je to, tako ali drugače itak največ komuniciram s prijatelji, s katerimi sem že največ časa čez dan.«

»Na fbju imam 510 prijateljev, niso vsi moji prijatelji ene polovica jih je, drugi so bolj tako poznani. Na fbju sem zvečer kar dolgo, čez dan niti ne.«

6.2.4 Vloga družinskih opor

Družina je osnovna institucija zasebnega življenja, v kateri vsi njeni člani, tako starši kot otroci, iščejo prostor za vsakdanje obnavljanje svojih fizičnih in duševnih sposobnosti (Ule 2008, 81). Uletova pravi, da je družina nujen stabilizacijski dejavnik osebnosti, saj vse duševne obremenitve, ki jih prinašajo izzivi družbenega okolja, nujno potrebujejo obstoj nekega »proti-okolja«, ki nadomešča izgube in obremenitve okolja (Ule 2008, 81). Uletova zato, upravičeno, družino poimenuje »miniaturni laični terapevtski center (Ule 2008, 82)«.

V prvem delu smo ugotovili, kako pomembno vlogo imajo starši pri odraščanju svojih otrok. Starši ostajajo, do odraslosti svojih otrok, najpomembnejše osebe mladih. Ugotovili smo tudi, da so zlasti dejavniki družinskih procesov tisti, ki zadržujejo nastanek deviantnih vedenj pri mladih. Zlasti sta pomembna močna čustvena povezanost in intenzivne interakcije med starši in otroci. Nekateri avtorji so dokazali, da je kakovost starševstva glavni indikator prestopništva otrok.

Družinska situacija je pomembna tudi pri aspiracijah, ki jih imajo starši do svojih otrok za izobraževanje. Tako Božičeva (Božič v Ule in drugi 2003, 68) pravi, da velja, da so bolj izobraženi starši bolj motivirajo svojega otroka za izobraževanje. S svojimi stališči in vzgojo usmerjajo svoje otroke in mladostnike k bolj oddaljenim ciljem, ki zahtevajo več učenja in daljše šolanje. Ravno nasprotno pa manj izobraženi starši usmerjajo svoje otroke k bližnjim ciljem, ki jih otrok hitreje doseže in pride prej do zaslužka.

Sama sem se z mladostniki pogovarjala o njihovih družinah, ampak ker se z njimi nisem poznala, so bili z informacijami v zvezi z družinami bolj skopi. Zato sem nekoliko več informacij pridobila pri vodji Dnevnega centra Žarek.

Oseba A živi na vasi skupaj s sestro in očetom. Mama je umrla v prometni nesreči pred tremi leti. Avto je takrat vozil oče. Oče je po smrti mame z novo partnerko dobil otroka, ki je star 2 leti. Partnerka in mlajši otrok ne živita skupaj z osebo A. Oseba A o tem sploh ne govori. Oseba A in njen sorojenec. Otroka sta bila do vključitve v program Žarek doma sama, saj je oče, glede na naravo dela vsak dan odsoten do 18. ure. Oče je sicer skrben, vendar časovno ne zmore biti več časa s svojima otrokoma.

Oseba B živi skupaj z mamo, očimom in polsestro v stanovanju v Novi Gorici. Mama ima še eno starejšo hčerko, ki ne živi z njimi. Z očetom skoraj nima stikov. Mama je delala v gostinstvu in je trenutno brezposelna. Nekaj časa je oseba B živela tudi z babico, saj so bile doma razmere nevzdržne.

Oseba C živi z mamo in očetom ter polbratom v stanovanju v Novi Gorici. Težave v družini so se začele pojavljati zaradi nesoglasja med polbratom in očetom, ob katerih je bila mama nemočna. Polbratu so se v obdobju odraščanja razvile številne vedenjske težave, tako da je bila družina velikokrat obravnavana na CSD-ju. Oseba C, je kot mlajši brat vse to spremljal.

Oseba D živi s starši v ruralnem okolju, obiskuje osmi razred osnovne šole. Ima izrazito prijateljski odnos z mamo. Oče je trenutno brez službe. Ima izrazite učne težave.

Oseba E živi v predmestnem okolju, v stanovanju skupaj z očetom. Mati je umrla, ko je bila oseba E stara 14 let. Pred časom je živela z babico in bratom, ko pa se je oče vrnil iz zdravljenja, sta se z njim preselila v skupno stanovanje.

Družina je postala v postmoderni ključna za premagovanje vsakdanjih težav mladih, saj je odraščanje zaradi vseh izzivov, ki jih prinaša okolje, postalo izjemno obremenjujoča naloga. Uvodoma smo ugotovili, da so družinske emotivne podpore in družinske socialne mreže bistvenega pomena. Kot ugotavljajo raziskovalci, je za mlade najbolj pomembno, da imajo vsaj eno referenčno osebo, ki bi ji zaupali, to še posebej velja za »nevarne« družine (Rener v Ule in drugi 2000). V največji meri opravljajo to vlogo matere, ki mladim pomagajo pri različnih težavah, s katerimi se mladi soočajo. Raziskave kažejo, da so najbolj ranljivi tisti mladi, ki živijo izven družinskega okolja in tisti, ki živijo v t.i. »slabih« domovih (Rener v Ule in drugi 2000).

»Doma se razumem uredi, včasih kaj težijo...«

»Ja doma pač zaupam mami, zdaj imam še očima in majhno polsestrico, samo jim ne zaupam prav vsega, raje bolj povem prijateljem.«

»Živim z mamo in tatom in se imamo fajn. Jima zaupam.«

»Doma se razumemo, no, zlasti se ful dobro razumeva s polbratom.«

»Oče je imel probleme z alkoholom, mama mi je umrla, ko sem bil star 13 let.«

Po izjavah naših anketirancev se večina mladih v družinskem okolju sicer počuti dobro, opaža pa se razliko med družinami, kjer mladi svojima staršema zaupajo, oziroma kjer jima ne-

zaupajo. Tako ima dekleta zelo dobro podporo v svoji mami, saj imata tako rekoč prijateljski odnos. Dekle se sicer sooča z učnimi težavami, vendar ima ob sebi stabilno emocionalno podporo staršev oziroma matere, ki opravlja vlogo glavne referenčne osebe. Za razliko od dekleta, imajo intervjuvani fantje večje težave v svojih družinah. Razlika se kaže v tem, ali imajo mladi nekoga, ki bi jim predstavljal dobro oporo. Tako ima oseba A doma kar zapleteno situacijo, vendar mu oče nudi precej opore, osebe B, C in E, pa se doma zaradi družinskega stanja ne počutijo preveč dobro oziroma se niso počutili dobro. Zlasti povedo, da svojim staršem v največji meri ne zaupajo.

Oseba E celo pove, da je sam poskrbel za očeta, ko je bila situacija doma izjemno huda.

»Jaz pa sem rekel, da bi očetu rad pomagal, ker se mi ne zdi slaba oseba, ki ni znal nehati z alkoholom. Potem sem mu postavil ultimat, da mu pomagam, če tudi on naredi kaj s sabo in potem se je tako odločil, da gre na zdravljenje. Tam je bil 3 mesece, ko se je vrnil, sem se preselil k njemu v stanovanje in od takrat živiva skupaj. Tudi jaz nekaterih stvari ne morem oprostiti, samo se mi zdi, da je tako prav, da mu pomagam«.

6.2.5 Prosti čas ali dolgčas?

Kot smo že v prvem delu naloge ugotovili, je prosti čas izjemnega pomena tudi za otroke in mladostnike, saj tudi oni potrebujejo čas za sprostitev, regeneracijo, neobvezno druženje in vzdrževanje socialnih mrež.

Intervjuvanci tako prosti čas porabijo za različne prostočasne dejavnosti, v katerih preizkušajo svoje spretnosti in sposobnosti. Vendar pa sem v intervjujih ugotovila, da nihče ni vključen v organizirane prostočasne dejavnosti, temveč to počno v neorganiziranih skupinah ali sami.

»Skačem s kolesom, imamo skakalnico skupaj s prijatelji in potem tam preživljam prosti čas, aja pa vozim se z motorjem. Imam skuterja in šestko, ma nimam izpita...«

»Ukvarjam se malo z break dancom in to je to...«

»Prej sem trenirala odbojko, ma zdaj ne več...sicer pa kolesarim in tečem. Pomagam mami doma pri hiši.«

Sicer pa opažam, da imajo osnovnošolci bolj strukturiran prosti čas, saj so bili pred kratkim vključeni v organizirane dejavnosti. Srednješolci pa prosti čas bolj izkoristijo za počitek oziroma zabavo. Prosti čas preživijo bolj pasivno. Prosti čas je zlasti namenjen druženju med

vikendi. Mladi povedo, da se za mlade v Novi Gorici ne dogaja veliko in se zato zgolj družijo zunaj v barih ali pač preprosto na ulici.

»S prijatelji se družimo, žuramo. Skupaj gremo kam, v petkih gremo do kakega bara in to je to, ker v Gorici itak nimaš kam it. Če je kak rap dogodek, grem na Mostovno, drugače pa niti ne.«

»Pa v sobotah grem ven s prijatelji, ma saj itak nimamo kam it, tako da smo v kakem baru, itak se za mlade nič ne dogaja zvečer, pa potem nimamo kam it, po stanovanjih se ne zadržujemo, tako da smo zuni pač.«

Mladi tudi poročajo, da jim je na splošno dolgčas, da nimajo kaj početi in da je zanje dejansko večino dneva prosti čas. Na tem mestu bi uporabila ugotovitev Uletove, (Ule 2000), ko pravi, da ne gre zgolj za subjektivno občutenje posameznikov, temveč za izkušnjo »praznega časa«. Torej ne gre za to, da se nič ne zgodi, temveč za to, da, kar se že zgodi, nima pravega smisla in je zapravljanje časa.

»Prosti čas je zame to, da grem kam ven, ali ma v bistvu je zame vse prosti čas... Ga imam zelo zelo dosti. Cel dan nimam kaj počet, gledam televizijo, sem na računalniku... V bistvu mi je ful dolgčas. Nimam hobijev, ne ukvarjam se z nobeno stvarjo posebej. Sicer rad športam, nogomet, plezam včasih, ma tako občasno.«

6.2.6 Vključitev v dnevni center Žarek in Mladinski center Nova Gorica

Udeleženci, ki so vključeni v Dnevni center Žarek, povedo, da prihajajo v program predvsem zaradi šolskih obveznosti (učenje, popravljanje ocen, priprava na popravne izpite). Intervjuvanci so tudi povedali, da so jih v program usmerile šole. Mladi se po večini vključujejo v Dnevni center Žarek, ko so v osnovi šoli in nato le tega redno obiskujejo, tudi ko gredo na srednjo šolo. Vsi poudarjajo, da jim je izjemnega pomena druženje z drugimi mladimi. Ravno tako je intervjuvanec, ki je obiskoval Mladinski center, izpostavil, da je tja zahajal, ker so se tam družili in pogovarjali.

»Sem sem prišel decembra 2012, zaradi težav, ki sem jih imel v šoli. V bistvu sem imel vse negativno. Sedaj prihajam sem vsak dan, da se učim, da popravim vse ocene. Ma tle mi ful pomaga, ker sem že skoraj vse ocene popravu. Zdaj imam samo še dva predmeta, ma bom tudi to popravu. Potem rad prihajam sem, da se družim s prijatelji, gremo na igrišče ali na kakšen izlet.«

»Na Žarek sem pršel zaradi učne pomoči, že v osnovni so mi rekli, da naj pač pridem sem, k mi je šlo slabo. Na začetku nisem hotel priti sem, ker nisem poznal nobenega tuki. Ma potem

so prišli še eni moji prijatelji in zato sem začel prihajat še jaz sem. Najraje pridem sem zaradi družbe. Potem pa zaradi šole in učenja. Tukaj mi ful pomagajo.»

»Na Žarek hodim že od 7. razreda. Na začetku nisem rada hodila, si nisem predstavljala, kaj je to, pa bala sem se, da me bodo zafrkavali, me je bilo strah. Potem pa sem spoznala eno punco, ki je sem prišla za mano, in zdaj je super. Sem sem prišla prau zaradi šole. So mi na šoli svetovali, naj pridem sem, da popravim ocene.«

»Na Žarek hodim že od 6. razreda, ker je sem hodil moj brat in potem sem se navadil, da stalno hodim sem, in hodim še sedaj. Doma mi je ful dolgčas, nimam kaj počet doma. Starši sicer pridejo domov ob 15, samo se nimam kaj pogovarjat z njimi. Zato pridem sem, da se družim, da klepetam z Manco (vodjo), včasih, če kaj rabim za šolo, ampak niti ne rabim. Včasih tudi jaz pomagam tem tamalim iz osnovne, če znam.«

»Na Mladinski center sem rad hodil zaradi klape in zaradi pogovorov. Na Žarek nisem hodil, rad sem šel na mladinski center, ker so mi prijatelji rekli, pridi z nami.«

Po nekaterih raziskavah (Dremelj in Nagode v ur. Črnak-Meglič 2005, 291) se mladi po oporo ali pomoč obračajo na formalne institucije ali druge organizirane vrste pomoči v zelo nizki meri. Še največ se obračajo na formalne vire v primeru, ko potrebujejo materialno oporo ali pomoč. Zelo malo mladih se na formalno oporo obrne v primeru, ko potrebuje emocionalno oporo (svetovanje, pomoč v stiski, pogovor...). V primerjavi z ostalo slovensko populacijo se kaže, da mladi manj pogosto uporabljajo formalne vire pomoči (Dremelj in Nagode v ur. Črnak-Meglič 2005, 295).

Z mladimi na Mladinskem centru Nova Gorica in v Dnevnem centru Žarek največ delajo na emocionalni podpori (pogovori, razumevanje, individualna obravnava, posebna pozornost za posameznika...), kajti zdi se, da mladi v največji meri iščejo prav to. Renerjeva v svojem prispevku »Novi trendi v zasebnih razmerjih« (Rener v ur. Mihelj 2002, 95) opozarja, da mladi ljudje ne zaupajo poklicnim svetovalcem, saj se nanje ne obračajo. Poudarja tudi, da pri nas, v nasprotju z različnimi zahodnoevropskimi državami, ostajajo svetovalne službe na obrobju mladinskega sveta. Podobno opažajo tudi mladinski delavci, saj mladi ne iščejo opor in pomoči pri drugih formalnih strukturah predvsem zato, ker ne čutijo resnične emocionalne opore s strani strokovnega kadra.

Kot smo že ugotovili, se v nekaterih evropskih državah strokovno delo z mladimi zelo približa mladim, tako s prostorskega vidika kot tudi z načinom dela.

Pri nas pa imamo le nekaj dobro zasnovanih programov, ki nudijo mladim res tisto, kar mladi, zlasti tisti, ki ostajajo v tej družbi izločeni, potrebujejo.

Gabi Čačinovič Vogrinčič v svojem prispevku »Socialno delo z otroki in mladoletniki med pomočjo in prisilo« (Gabi Čačinovič Vogrinčič v ur. Šelih 2000, 83-83) pravi, da je potrebno otroke in mlade predvsem »napolniti z več moči«, iz angleške besede »empowerment«, kar pomeni, da ima človek čim več izkušenj, da je kompetenten za svoje življenje, da ima izkušnjo o spoštovanju in dostojanstvu.

Zato me je pri intervjujih zanimalo, kaj menijo mladi, ki obiskujejo Dnevni center Žarek in Mladinski center Nova Gorica o programih, ki so namenjeni njim. Mladi, ki sem jih intervjuvala, tako povedo, da zaupajo mladinskim delavcem, ki delajo v Dnevnem centru Žarek in tudi v Mladinskem centru Nova Gorica. Izpostavijo pa težavo, ki jo imajo oboji in sicer je to stalna fluktuacija kadra.

»Tukaj zaupam vsem, ki tu delajo. Če imam kaj takega, da bi jim zaupal, jim kar povem.«

»Tukaj mi je fajn, k isto lahko zaupam tem, ki tukaj delajo, največ vodji tega. Moti me, ker se vedno zamenjujejo ti k tuki delajo, boljš bi blo, če bi bili tukaj več časa. Se jih ravno navadim in potem grejo, sej so vsi ful prijazni. Lani sem tukaj imel še prijatelje iz osnovne šole, eni so zdaj šli v Koper, tako da ne hodijo več sem, nekaj sem si dobil tudi novih prijateljev tukaj.«

»Če imam kakšne težave, tukaj povem vodji Žarka, ker je ona šefica. Ostalim ne upam tako vse povedat. Zdaj so tudi kar neki novi, ma sej pridejo tudi uni od lani kaj mimo...ma najbolj zaupam Mancu (vodji).«

»Tle zaupam vsem, ker so najboljši, vsi so ful fajn.«

6.2.7 Kaj prinaša prihodnost?

V naslednjem sklopu me je zlasti zanimal odnos mladih udeležencev intervjujev do zaposlitve, dela in denarja. Prehod iz relativno varnega sveta k avtonomnosti in odgovornosti si ne moremo več zamisliti kot preprosto prevzemanje vnaprej določenih in tradicionalno nespremenljivih vlog. Globalna ekonomija, konkurenčnost, razvoj novih informacijskih in komunikacijskih tehnologij zahtevajo večjo angažiranost, mobilnost in fleksibilnost posameznikov ter spremenljive delovne ure. Anketa Mladi, družina, starševstvo, izvedena leta 2003 med študenti in študentkami različnih fakultet ljubljanske univerze, je pokazala, da študentje in visoko izobraženi poudarjajo pomembnost požrtvovalnosti in kompetitivnosti na delovnem mestu. Kaj pa mladi, ki spadajo v t.i. skupino socialno ranljivih mladih? Zanje večkrat velja, da nimajo realne percepcije o delu in zaposlovanju, da so manj motivirani za izobraževanje, da neustrezno načrtujejo poklicne kariere in da imajo pomanjkljive izkušnje

funkcionalnih socialnih spretnosti, ki so danes potrebne za uspešno komunikacijo in vključevanje v širšo družbeno skupnost.

Mladi intervjuvanci vedo, kaj bi radi počeli, ampak jih je kar nekaj izrazilo dvom o tem, ali jim bo to uspelo. Sploh so mladi obremenjeni s šolo in šolskim delom, skrbi jih tudi, če bodo kos izzivom, ki jih postavlja šolanje.

»Rad bi bil mehanik.«

»Rad bi postal reševalec, je pa zame to kr težko, ker bi mogel končati še višjo šolo.«

»Sicer sem razmišljala, da bi se vpisala v vzgojiteljsko šolo, ker rada delam z otroci, otroci me imajo radi, ma pravijo tudi, da vzgojiteljska šola ni težka. Sicer razmišljam tudi o frizerski šoli, ampak tam je ful kemije, kemije pa ne znam in je ne niti razumem. Ker sem ful visoka, bi lahko bila tudi manekenka...Problem angleščina, ne znam...«

Uletova (Ule in Kuhar 2003, 38) v knjigi »Mladi, družina starševstvo – Spremembe življenjskih potekov v pozni moderni« ugotavlja, da je pred nekaj desetletji življenjski potek sledil splošno sprejetemu linearnemu vzorcu odraščanja; otroštvo je bilo umeščeno v predšolsko in zgodnje šolsko obdobje, obdobje poklicnega šolanja je ustrezalo mladosti, obdobje dela je bilo značilno za odraslost, obdobje umika in odsotnosti s trga dela pa je ustrezalo starosti in upokojitvi. Od osemdesetih let pa se je ta jasno prepoznavna shema začela rušiti. Tako lahko govorimo, da prihaja danes do zameglitve meje med mladostjo in odraslostjo, med pripravo na aktivno življenje in samo aktivno življenje.

Kaj so o odraščanju menili naši sogovorniki? Kdaj po njihovem mnenju odrastemo?

»V teh časih je to ful hard, da me to vprašaš, ne vem, ker se vse tako spreminja in sploh ne razmišljam, kaj bo naprej.«

»Ma ne želim planirat vnaprej, mam take široke cilje, zaposlitev, ples, se ustalit, dobit eno osebo, s katero bom živel in si znal delit dobre in slabe trenutke, drugače pa uživat, kolikor se le da.«

»O prihodnosti niti ne razmišljam, mogoče včasih.«

Odločitev, kdaj imeti otroke, je odvisna od številnih dejavnikov. Kuharjeva (Ule in Kuhar 2003, 118) ugotavlja, da mladi najpogosteje pripisujejo največji pomen stabilnosti poklica ali kariere in finančnega položaja ter stabilnosti partnerskega odnosa. Dejstvo pa je, da traja vse dlje časa, da si mladi pridobijo zeleno stopnjo izobrazbe in si najdejo zanesljivo službo, to pa prispeva k odlašanju z ustvarjanjem družine. Kuharjeva (Ule in Kuhar 2003, 38) opozarja, da

negotovost vpliva na zaskrbljenost mladih glede zmožnosti usklajevanja obojega – dela in družinskega življenja v prihodnosti. Otroke dojemajo kot veliko odgovornost in kot zelo zahteven projekt, zato raje prelagajo odločitev za starševstvo. Predvsem višje izobraženi in v kariero usmerjeni mladi so pod pritiskom grobega kapitalizma – primanjkuje jim časa in energije za stvari, ki niso povezane s službo, še dodaja Kuharjeva. Nekateri mladi hočejo čim dlje podaljševati svojo mladost, neodvisnost in ohraniti odprto prihodnost, zato nočejo sprejeti odgovornosti, kot so otroci.

»Družino bi imel, ko se nažuram, tam po 25., 26. letu.«

»Otroke in družino bi imela tam po 20 letu, bolj se vidim kot slavno. Rada bi bila slavna.«

»Pri tridesetih....Pri starših bi živel čim manj časa kar se da, tako, da če bi šel študirat v Ljubljano, bi blo super.«

»Rad bi živel izven Nove Gorice, tukaj ni prihodnosti, je ne vidim. Ma ne samo iz Gorice, ven iz Slovenije, tuki ni prihodnosti. Šel bi ali v Švico, Avstrijo, Nemčijo...Tam bi boljše živel....Jezika bi se že naučil, to me ne skrbi.«

»Malo sem razmišljal, da bi mogoče šel tudi iz Nove Gorice,.... če bi pa dobil kakšno povabilo za tujino, bi izbral na hitro to možnost.«

6.2.8 Ugotovitve

Iz informacij, ki sem jih pridobila iz intervjujev, po pogovoru z vodjo Dnevnega centra Žarek in lastnih opažanj pri delu z mladostniki v Mladinskem centru Nova Gorica lahko potrdim, da imajo mladi, ki se vključujejo v omenjene programe, večje težave v šoli, kot njihovi sovrstniki. Tisti, ki so vključeni v Dnevni center Žarek, so vpisani v šolo in rešujejo svoje učne težave dnevno, skupaj z zaposlenimi, javnimi delavci in prostovoljci. Mladi, ki dnevno zahajajo v Mladinski center Nova Gorica in sodijo v tako imenovano skupino socialno izključenih, so po večini osipniki, opravljajo šolske obveznosti preko izpitov, oziroma občasno delajo. Mladi sami sebe v večini primerov vidijo kot manj sposobne in imajo manjša pričakovanja zase osebno in za prihodnost.

Mladi imajo zelo malo pristnih prijateljev, katerim bi se zaupali v hudih težavah. Mlajši intervjuvanci sicer povedo, da imajo veliko prijateljev, ampak iz pogovorov lahko predvidevam, da gre tu za površinske odnose, ki se šele dobro vzpostavljajo. Mladi, ki živijo na vaseh oblikujejo trdnejša prijateljstva, saj se poznajo od zgodnjega otroštva, poznajo se tudi starši in stari starši. Otroci na vaseh preživljajo skupaj otroštvo in mladost, zato so vezi

med njimi pristnejše. Ugotovitve kažejo, da se mladi socializirajo tudi preko spleta in tako vzpostavljajo komunikacijske poti s svojimi prijatelji in znanci. Res pa je, da so tudi v virtualnem svetu največ v stiku s prijatelji, s katerimi tako ali drugače preživijo večino dneva, bodisi v šoli ali doma. Ostalo so zgolj znanci in ta prijateljstva so zgolj navidezna.

Pogovori z mladimi so tudi pokazali, da se mladi, ki zahajajo v Dnevni center Žarek bolj soočajo s problematičnimi družinskimi ozadji od svojih sovrstnikov. Mladi sicer neradi govorijo o svojih družinah z osebami, ki jih ne poznajo, vendar pa je opis družinske situacije sam po sebi dovolj zgovoren. Za mlade, ki zahajajo v Mladinski center Nova Gorica, ne bi mogla trditi, da vsi ali večina mladi prihajajo iz nefunkcionalnih družin. Intervjuvala sem le enega fanta, ki je zahajal v prostore centra. Dejstvo je, da Mladinski center Nova Gorica opravlja vrsto različnih dejavnosti, namenjenih različnim skupinam mladih. Iz lastnih izkušenj pri delu v Mladinskem centru Nova Gorica lahko rečem, da le del mladih, ki zahaja v njegove prostore, izhaja iz neugodnih družinskih situacij.

Analiza mikro zgodb je razkrila, da so socialno ranljivi mladi izključeni iz organiziranih oblik preživljanja prostega časa. Srednješolci preživijo vikende z družbo v lokalih ali kar zunaj na ulici. Iz lastnih opažanj mladih ugotavljam, da je mladim velikokrat izredno dolgčas, da ne vedo, kaj bi sami s seboj. Nimajo razvitih nobenih prostočasnih aspiracij, in ker ne hodijo v šolo in nimajo šolskih obveznosti, se še bolj pogrezajo v brezčasnost. Svoj dan tako preživijo izredno pasivno, zlasti ob gledanju televizije in uporabe računalnika.

Ugotovila, sem da so mladi v veliki meri napoteni v Dnevni center Žarek s strani šolskih svetovalnih služb. Nekatere mlade povabijo v program drugi mladi, ki tja že zahajajo. Mladi sicer ob začetku občutijo nelagodje, vendar pa se nato v program lepo vključijo in vanj radi zahajajo. Vsi mladi so zelo navezani na zaposlene v Dnevnom centru Žarek. Za razliko od Dnevnega centra Žarek je Mladinski center Nova Gorica odprt za vse mlade in za obisk centra ni potrebna nobena vpisnica, soglasje staršev ali napotitev s strani šol. Mladi radi zahajajo v Mladinski center, ker imajo občutek, da je to njihov prostor, kjer se počutijo domače.

Pogovor o prihodnosti z mladimi je pokazal, da imajo intervjuvanci razvite poklicne aspiracije, torej jasno jim je, kaj bi počeli v življenju oziroma s čim bi se preživljali. Se pa mladi soočajo s pomisleki ali bodo to sploh zmogli. Zlasti jih skrbijo šolske obveznosti in njihove sposobnosti. Drugače pa o prihodnosti ne razmišljajo, imajo splošno sprejete cilje, ki bi jih v življenju radi dosegli, vendar se s tem še ne obremenjujejo. Prehod v odraslost označujejo s svojo družino oziroma z rojstvom svojih otrok, to pa pomikajo v drugo polovico dvajsetih let. Mladi tudi resno razmišljajo, da bi zapustili Novo Gorico in tudi Slovenijo, saj jim ta ne nudi dovolj možnosti.

6.3 ANALIZA FOKUSNE SKUPINE

6.3.1 Predstavitev fokusne skupine

Fokusno skupino sem izvedla 15. maja 2013 v prostorih Centra za socialno delo Nova Gorica. K pogovoru sem povabila osebe, ki strokovno dobro poznajo področje dela z mladimi s težavami v odraščanju. Tako so v skupini sodelovale tri svetovalne delavke iz treh različnih osnovnih šol v lokalnem okolju, svetovalna delavka iz srednje šole, dve strokovni delavki Centra za socialno delo Nova Gorica, ki skrbita za področje mladoletnikov, ter vodja Dnevnega centra Žarek in mladinska koordinatorka iz Mladinskega centra Nova Gorica. Vzdušje med pogovorom je bilo zelo sproščeno in dinamično, udeleženke so najprej ugotavljale, kdo so mladi, ki se soočajo s težavami v odraščanju in kakšni so danes problemi mladih, nato so razmišljale o njihovih socialnih mrežah ter se ob koncu pogovora preusmerile k socialnim in mladinskih politikam v lokalnem okolju, ki naj bi pripomogle k zmanjševanju socialne ranljivosti mladih.

6.3.2 Kdo so socialno izključeni mladi?

Bistvo socialne ranljivosti je ravno stopnjevanje težav in kopičenje nerešenih problemov, ki izhajajo eden iz drugega pravi Uletova (Ule 2000, 43).

»Najbolj ogroženi so otroci in mladostniki, ki se jim kopičijo problemi, eden na drugega in ne vidijo izhoda.«

»To so mladi, ki so k nam napoteni s strani šol ali sodišča, razlogi pa so različni: največ šolski neuspeh, različne vedenjske težave, zloraba drog, kriminalna dejanja, družinske težave oziroma odnosi, bodisi je tu prisotno nasilje v družini, ločitve ali drugi vzroki. Šolski neuspeh je največkrat posledica več različnih dejavnikov.«

Udeleženke fokusne skupine so zlasti izpostavile velik problem revščine in priseljencev. Revščina je po Becku (Back 1998) postala individualizirana, osebna usoda, kar je s trenutno gospodarsko krizo vedno bolj vidno. Paulu (Paulu v Ule in drugi 2003, 50) celo trdi, da je revščina ključni demografski napovednik osipa: dijaki iz spodnje tretjine družin po velikosti družinskega dohodka so pod večjim rizikom, da bodo zapustili šolo, kot dijaki iz srednjerazrednih ali bogatih družin. Paulu je prepričan, da je za dijake iz revnih družin, ne glede na njihovo etnično pripadnost, verjetnost osipa tri ali štiri krat višja.

»Vedno več revščine.«

»Drugi večji problem je vedno večja revščina in družine, ki se soočajo z izgubami služb.«

»Nimajo finančnih sredstev.«

Renerjeva ravno tako ugotavlja (Rener 2002, 207), da so socialna tveganja bolj skoncentrirana pri mladih iz neugodnih družinskih ozadij in iz manjšinskih skupin.

Dejstvo je, da se je v lokalnem okolju v zadnjih letih močno dvignil delež priseljencev iz bivših jugoslovanskih republik, iz Albanije, iz republik bivše Sovjetske zveze (zlasti Ukrajine, Latvije in Litve), nekaj priseljencev, pa prihaja tudi iz Kitajske. Priseljenci ne poznajo slovenskega jezika, njihove navade se razlikujejo od navad lokalnega prebivalstva in tudi njihov odnos do šole je v marsičem drugačen od pričakovanj, ki jih goji zlasti šolski sistem v Sloveniji. Hkrati slovenski šolski sistem ni pripravljen na vse te izzive, ki jih nosi globalizacija in hitri premiki ljudi iz enega v drugo okolje. Zato so šole v glavnem prepuščene svoji lastni iznajdljivosti pri sprejemanju priseljenih otrok in mladostnikov v naš šolski sistem. Ti otroci in mladostniki imajo težave z razumevanjem jezika in posledično tudi z učnim uspehom.

»Imamo v šoli trenutno čez 80 priseljencev.«

»Izpostavila bi tujce, ki se k nam priseljujejo in prihajajo v naše okolje, ti imajo velike težave in pričakovanja njihovih staršev so bistveno nižja od pričakovanj, ki jih imamo mi.«

»Vedno več je priseljencev.«

»Imamo pa družine iz Albanije, kjer enostavno ne znamo vzpostaviti stika z družino in imamo celo primer, ko je začel urejati stvari, vezane na šolanje otrok, njihov najemodajalec, ker se drugače nismo mogli dogovoriti okoli nekaterih težav, povezanih s šolskim delom.«

Udeleženke fokusne skupine so kot dejavnik socialne izključenosti mladih izpostavile tudi družine. Zlasti ločene družine, kjer starša ne znata ali nočeta vzpostaviti zdravega odnosa, družine, kjer je prisotno nasilje, in pa družine, ki se soočajo s smrtjo enega ali obeh staršev. Poudariti je potrebno, da je, kot smo ugotovili, emocionalna nepovezanost med starši in otroki najpomembnejši napovedovalec deviantnosti otrok.

»Imajo težave v družini – najpogosteje lahko govorimo o razvezanih starših, ko se starši med seboj ne morejo dogovoriti o stikih in preživninah ter postavljajo otroke za »talce« njihovih odnosov.«

»Družinske težave oziroma odnosi, bodisi je tu prisotno nasilje v družini, ločitve ali drugi vzroki.«

»Mladih, ki se soočajo s smrtjo svojih enega oziroma vedno več je tudi takih, ki se soočajo s smrtjo obeh staršev, bodisi zaradi bolezni ali drugih vzrokov.«

»mladi, ki izhajajo iz razbitih družin.«

Po mnenju intervjuvank je bistveni kazalec socialne ranljivosti pri mladih tudi mladinski kriminal, medvrstniško nasilje, nasilje in z njim povezane težave ter eksperimentiranje z drogami.

»Mladi, katerim se kazniva dejanja kopičijo, torej ne prenehajo po prvem ukrepu, ampak nadaljujejo s kriminalnimi dejanji.«

»16, 17 letniki, ...večkrat nasilni do staršev.«

»Zlasti opažamo, da v šolah, ker je več punc, le te večkrat potožijo nad nasiljem v družinah.«

»Lahko pa vidimo, kako se vzorci nasilnega vedenje prenašajo na vrstniške skupine.«

Izrednega pomena je tudi šolska uspešnost oziroma neuspešnost, saj mladi, ki ne zaključijo šole, ostanejo brez izobrazbe in s tem z majhnimi možnostmi za zaposlitev. Mikuž Kos tako pravi, da je šolski uspeh dosežek, ki odpira možnosti, domnevna podstat dobrega življenja v odrasli dobi (Mikuž-Kos 1991, 46). O šolski neuspešnosti govorimo takrat, ko šolar ne izpolnjuje osnovnih nalog šolanja do te mere, da ne more vstopati v naslednje zahtevnostne stopnje izobraževanja, ko šolanje prekinja na stopnji, ki je prenizka glede na njegove sposobnosti in objektivne možnosti, in ko izstopa iz procesa šolanje prej, kot bi bilo optimalno glede na njegove subjektivne in objektivne potrebe (Tomori v Bergant in Musek-Lešnik 2002, 17). Mencin Čeplak še posebej opozori na osipništvo, ko pravi, da mladim, ki predčasno izstopijo iz šole, grozi, da bodo namesto v fazo eksperimentiranja prešli v fazo izgnanstva, nedoločenosti in včasih trajne izključitve (Mencin-Čeplak v Bergant in Musek-Lešnik 2002, 19).

»To so v glavnem otroci, s katerimi se srečamo, ko jim pade učni uspeh....[...], torej to so otroci in mladi s primanjkljaji - učnimi primanjkljaji, nizka zainteresiranost.«

»Izstopajo tisti, ki res zelo vztrajno nabirajo neopravičene ure.«

»Niso uspešni v šoli, ki ponavljajo letnik, pa ponovno ponavljajo letnik, nekateri se izpišejo iz šolskega sistema oziroma rečemo, da prehajajo iz enega šolskega programa ali šole v drug šolski program.«

Slab šolski uspeh ali celo osip najbolj grozi tistim mladim, katerih starši imajo nižje šolske kvalifikacije in zato je tudi motivacija za šolanje njihovih otrok nižja. Raziskave kažejo, da je

za učenčev uspeh bistvena zmožnost družine, da ustvari okolje, ki spodbuja učenje, in kako družina vzpostavi razumna pričakovanja glede otrokovih dosežkov ter kako se vključuje v izobraževanje svojih otrok v šoli.

»Zlasti se mi zdi pomembno, kakšna pričakovanja imajo starši, v prvi vrsti do sebe, in nato do svojih otrok. Če so pričakovanja staršev nizka, potem so tudi pričakovanja mladostnikov bistveno nižja.«

6.3.3 Socialne mreže socialno izključenih mladih

6.3.3.1 Socialna opora družin

Družina je danes prostor pobega in zavetja pred zahtevami sveta, ki v tekoči moderni niso majhne. Družina postaja socialno-emotivna skupnost. Raziskave kažejo, da je ožja družina zelo pomemben vir opore in pomoči posameznikov.

Udeleženke fokusne skupine, ki delajo na šolah, ugotavljajo, da se »nekaj dogaja v družini«, ko začne otroku ali mladostniku padati učni uspeh. Poudarjajo, da prepoznajo spremembo v obnašajo otroka, ne poznajo pa vzrokov.

»V šoli opažamo na otroku, da nekaj »ne štima«, učni uspeh pade, vedenje se spremeni, nemotiviranost in mi smo enostavno nemočni, ker ne ugotovimo vzroka, potem pa ugotovimo, da je v družini alkohol, je zdravljenje...«

Nadalje udeleženke izpostavijo enostarševske družine, ker le te ne zmorejo nuditi dovolj materialne podpore otrokom. Povedo, da v enostarševskih družinah v večini primerov živijo mame z enim ali večimi otroki. Te mame so podvržene večjim obremenitvam in včasih same ne zmorejo vseh obveznosti opraviti same.

»Opažamo, da imajo večje težave enostarševske družine, kajti navadno so to same mame, težko zmorejo vse obveznosti opraviti same.«

Gospodarska kriza je prinesla povišanje stopnje brezposelnosti v lokalnem okolju, saj se je ta po podatkih Zavoda RS za zaposlovanje, OS Nova Gorica dvignila iz 4,3 v letu 2008 na 11.9 v letu 2013. Ljudje se bojijo za svoje službe, veliko družin je ostalo brez zaposlitve. Posledice tega se kažejo na večih področjih. Otroci ostajajo več časa sami, tudi v popoldanskih in

večernih urah. V Mladinskem centru Nova Gorica in Dnevnom centru Žarek tako zaradi potreb okolja večkrat opravljajo varstvo za mlajše otroke, torej nudijo prostor, kjer se otroci družijo pod nadzorom.

Udeleženke opažajo, da so starši zaradi sprememb na trgu dela in finančne krize pod izjemnimi pritiski. Bojijo se za svoje službe, tako da so pripravljeni zoperstaviti otroka, raje kot bi prosili za služeni izhod, v primeru, ko je potrebno npr. v dopoldanskem času nekaj urediti v šoli ali na Centru za socialno delo.

»V zadnjem času pa opažam predvsem težavo v tem, da so starši izjemno obremenjeni s službo in enostavno si ne morejo privoščiti, da bi pustili službe, ter se tako prilagajajo urnikom, ki so nemogoči. Otroci, mladostniki pa ostajajo doma sami.«

»So starši, ki imajo sicer službe, ampak imajo takšne urnike, da je to nemogoče za družinsko življenje. Tako da sta oba starša odsotna cele dneve. Otroci so dejansko prepuščeni sami sebi.«

»Veliko je otrok, ki so sami in nimajo kje biti, in potem jim mi nudimo praktično varstvo do zaprtja dnevnega centra – torej do 18:00 zvečer. Verjamem, če bi imeli odprto do 21 ure, bi otroci bili tam do zaprtja, ker dejansko nimajo kam, razen v prazno stanovanje in so prepuščeni sami sebi.«

»Starši se tako bojijo za svoje službe, da niso pripravljeni prositi za službeni izhod, da bi uredili zadeve, vezane na šolsko delo v dopoldanskem času.«

Starši, ki ostanejo brez službe, so soočeni s pomanjkanjem finančnih sredstev. Udeleženke fokusne skupine se največkrat soočajo s sramom pri teh družinah. Zlasti je hudo pri družinah, ki so še pred časom živele povprečno življenje s povprečnimi dohodki, sedaj pa ostajajo brez vseh prihodkov in so prisiljene prositi za socialno pomoč, za regresirano prehrano...

»Še enkrat pa izpostavljam sram, ki ga imajo starši, ko morajo npr. dati vlogo za regresirano malico, regresirano letovanje...Zlasti ko se to zgodi staršem, ki izgubijo službo, torej družinam, ki so veljale, da so delavne, marljive...In to, da se ostanejo brez prihodka, je grozljivo in skrivajo to do onemoglosti.«

V družinah priseljencev se mladi velikokrat počutijo osamljene, ker pride v Slovenijo samo del družine. Posledica tega je, da se mladi družijo s predstavniki iste etnične skupine, ker čutijo večjo oporo pri mladih, ki s seboj nosijo podobne zgodbe kot oni sami.

»Pri priseljencih je še večja težava, kajti navadno očetje pripeljejo samo del družine v Slovenijo. Mama in mlajši bratje ostanejo v domovini, navadno pa očetje zaradi šolskega

sistema pripeljejo v Slovenijo najstarejšega sina. Očetje cel dan navadno delajo, ker so to v glavnem gradbeni delavci, mladostniki pa so sami.«

»Mislim, da so otroci, ki prihajajo iz drugih kulturnih okolij, še bolj osamljeni kot domačini, saj k nam vedno pridejo sami.«

»Zlasti se mladi grupirajo po etnični pripadnosti.«

Renerjeva (Rener v Ule in drugi 2000) poudarja, kako pomembna je družinska emotivna podpora, kjer zlasti izpostavlja matere, ki nastopajo kot izjemno pomembne »terapevte« in blažilke stisk in konfliktov iz »zunanjega sveta«. Tako je mati najpomembnejša referenčna oseba, ko je potrebna dejavna pomoč pri reševanju težav. Udeleženke pogovora pa ugotavljajo, da so očitno tudi matere pod vse hujšimi stresi, kar se kaže v povečanih psihiatričnih težavah.

»Pa še nekaj bi opozorila, kar se v zadnjem času kar pogosto pojavlja, in sicer psihiatrične težave, ki niso zdravljene. In sicer v največji meri psihiatrične težave pri mamah.«

»Mama je odšla na psihiatrično zdravljenje.«

»Ko je mama zbolela (o.p. psihiatrične težave) in enostavno nismo vedeli kaj je narobe z otrokom, ker punčka ni smela povedati, da je doma nekaj narobe.«

Spreminjajo pa se tudi vloge, ki jih imajo matere v priseljenjskih družinah. Te po eni strani ostajajo aktivne znotraj svojih družin, v javne prostore pa se vključujejo predvsem očetje. Matere tako velikokrat tudi ne znajo slovenskega jezika. Po drugi strani pa je kriza spremenila tudi razmerja v priseljenih družinah, tako da so tradicionalno vlogo prinašalca denarja, prevzele žene. Moški se tako soočajo z izgubo samopodobe.

»V kolikor pa so mame v Sloveniji izrazito pasivne in se ne vključujejo v sisteme izven doma.«

»S to krizo pa se je zgodilo naslednje, in sicer ker so večinoma možje bili zaposleni v gradbenih podjetjih, ki so propadla, sedaj opažamo, da so možje doma in da so vlogo »prinašalca denarja« prevzele žene. Kar je v te družine prineslo obilo težav, saj se očetje soočajo z izgubo samopodobe.«

6.3.3.2 Vloga prijateljev

Pridobivanje prijateljstev je za adolescente velikega pomena, saj mladi v tem obdobju vlagajo v to velik del svojega časa in energije. Poleg družin so prijateljstva pomembna pri dajanju

čustvene gotovosti. Uletova tako pravi, da prijateljske mreže ponujajo nove izkušnje, nove vedenjske vzorce in podporo pri odraščanju in osamosvajanju (Ule 2008, 93), hkrati pa mladi v prijateljskih odnosih pridobijo samopotrditve in razrešujejo čustvene konflikte.

Berndt (Berndt v Ule 2008, 94) tako ugotavlja, da nudijo prijateljstva 4 tipe podpore, in sicer: informacijsko (nasveti pri reševanju osebnih problemov), instrumentalno (pomoč pri nalogah, posojanju stvari...), tovariško (lahko se zanesesh na druge) in podpora v samopodobi (pohvale, ki si jih prijatelji izmenjujejo...).

Udeleženke opažajo, da mladi nimajo tesnih prijateljstev, da je veliko mladih tudi osamljenih, ena od strokovnih delavk je opozorila na dejstvo, da so nekateri mladi izredno storilnostno naravnani in tako enostavno nimajo časa za druženje.

»Je veliko mladih tudi osamljenih, torej brez prijateljev.«

»opažam, da ni tesnih prijateljstev.«

»Pri uspešnih mladostnikih vidim, da so le ti popoldan polno zasedeni z izven šolskimi dejavnostmi in aktivnostmi (glasbena šola, ples, telovadba, jeziki) in enostavno nimajo časa za prave prijateljske odnose.«

»Da prijateljstvo ni neka vrednota....Največkrat samo kaj komentirajo, razpravljajo o površinskih temah, se zbadajo, pretiravajo, vse je tako instant, nekako brez pomena.«

Zlasti pri mladih, ki redno zahajajo v Mladinski center Nova Gorica, bi lahko govorili o t.i. klapah, kjer mladi ne dobijo emocionalnih opor, temveč se zgolj družijo.

»Opozorila bi še, da so priseljenci med seboj izjemno povezani, tudi ko pride kak nov fant iz te države, kar vzpostavijo mrežo in mu določijo mentorja, ki je že dalj časa v Sloveniji. Formulirajo se t.i. klape ali bande. To je za nas na šoli nekaj novega. In opažamo tudi vedno več pretepov.«

Srž prijateljstva je zaupanje, iskrenost, pomoč in skupno preživljanje časa. Vendar pa raziskovalci mladine opažajo, da danes mladi svojim najboljšim prijateljem ne zaupajo v celoti (Ule 2008). Uletova tako pravi, da danes prijateljstva zahtevajo intenzivno čustveno izražanje in samorazkrivanje, zato so tudi bolj zahtevna in postajajo vse redkejša dobrina (Ule 2008, 98).

Svetovalna delavka iz srednje šole pa, nasprotno, opaža, da nekateri dijaki spletejo res dobra prijateljstva in radi prihajajo v šolo ravno zaradi prijateljstev.

»Opažam, da stkejo nekateri prijatelji res dobra prijateljstva tudi v srednji šoli in da ni vse instant.«

Vodja dnevnega centra opaža razlike vezane na urbano in ruralno okolje.

»Vidim, da so prijateljski odnosi veliko bolj pristni v vaseh, mladi so med seboj veliko bolj povezani, med seboj si pomagajo, se skupaj učijo.«

Podobno ugotavlja tudi Renner (Renner v Miheljak 2002), ko govori o mladih iz ruralnega področja. Ker se mladi poznajo že od ranega otroštva, so prijateljstva bolj pristna in omogočajo emocionalno oporo med mladimi.

Poleg prijateljstev so v adolescenci in odrasčanju pomembne tudi prve ljubezni in zaljubljenosti. Govorimo o intimnih odnosih, ki največ prispevajo k občutku osebne sreče. Uletova (Ule 2008, 99) pravi, da je za mladostništvo značilna predvsem vznesena ljubezen, zaljubljenost in zaletava ljubezen. Te ljubezni so navadno povezane z veliko strastjo in manj zaupanja in zavezanosti, zaradi tega niso dolgotrajne in navadno se ne razvijejo v dolgotrajnejše čustvo zaupanja in zavezanosti. Udeleženke fokusne skupine tako povedo, da so fantje zelo ponosni, zlasti, ko si dobijo uspešna dekleta. Poročajo pa o tem, da ko se zveze razdrejo, mladi ob tem preživljajo prave krize.

»Opažamo, ker imamo več fantov, da se zgodi bistvena sprememba pri obnašanju, ko si fantje dobijo punce. Še posebej velik motivacijski faktor je, če so punce iz gimnazije, oni pa iz, recimo, poklicne šole. Drugo je seveda vprašanje, kaj se zgodi, ko se tak odnos razdre, to zna biti tudi zelo hudo.«

6.3.3.3 »On-line« generacija

Kakorkoli gledano, dejstvo je, da mladi preprosto živijo z uporabo tehnologije. Nekateri avtorji tako govorijo o »net-generaciji« (Ule 2008, 203). Ta generacija v celoti odrasča v digitalni dobi, zato se tudi v tem okolju počuti domače.

Mladi tako komunicirajo z različnimi skupinami uporabnikov, lahko celo hkrati, saj uporabljajo različne možnosti, ki jih ponuja internetno komuniciranje. Paleta možnosti je skoraj neskončna in se dnevno razvija ter dopolnjuje. Mladi tako mimogrede preko telefona ali računalnika vstopijo v različne bloge, internetne strani, internetne socialne skupine, programe za integrirano izmenjavo fotografij, videov in sporočil. Vse to omogoča, da so mladi nenehno v povezavi s svojimi vrstniki in drugimi ljudmi, da so vedno seznanjeni z dogodki v realnosti, kot tudi v navidezni realnosti.

Uletova (Ule 2008, 203) tako pravi, da nova net-generacija niti ne pozna sveta, ki ne bi vseboval tudi interneta, zato ta generacija preprosto »živi« s tehnologijo.

»Opažam, da imajo mladi toliko virtualnih prijateljstev preko facebooka, skypa in opažam, da se v živo sploh ne znajo pogovarjati...«

Uletova nadalje povzema Howarda Rheingolda (Rheingold v Ule 2008), ki pravi, da ljudje in mladi potrebujejo srečevanje in druženje v neformalnih skupnostih. Je pa ta oblika komuniciranja postala nadomestek javnega komuniciranja, ker vse več neformalnih javnih prostorov izginja iz vsakdanjega življenja. Tako se prostor javnega komuniciranja seli v virtualni prostor (Ule 2008, 205).

V skupini so udeleženke razpravljale o tem, da so socialna omrežja pač realnost, s katero znajo mladi živeti, medtem ko so strokovni delavci pač v ozadju in ne poznajo vseh možnosti, ki jih nove tehnologije in nova programska orodja nudijo.

»Je današnja realnost, ...[...] danes imamo pač fb, twitter, skype itd, žal pač mi capljamo v ozadju in mladi nas prehitevajo s tehnologijo. So generacija, ki s tem raste in to obvlada«.

Dostop do interneta je danes omogočen vsej generaciji mladih doma, v šoli in drugih prostorih (trgovine, bari, mestna središča). Uletova tako pravi (Ule 2008, 201), da je računalnik in internet standardni pripomoček sodobnih družin v industrijskih družbah. K temu pa lahko prištejemo še vso drugo moderno tehnologijo, ki dnevno preplavlja naš trg in s tem naše življenje (pametni telefoni, tablice,...). Zato, kot smo že v prejšnjih razpravah ugotovili, lahko upravičeno govorimo o net-generaciji, digitalni generaciji ali on- line generaciji.

Udeleženke poročajo, da mladi s facebookom in drugimi internetnimi tehnologijami predvsem komunikacijo in da si izmenjujejo informacije, tudi v zvezi s šolo.

»Opažam, da si preko socialnih omrežij celo pomagajo in s pridom uporabljajo orodja, ki so jim na voljo.«

Arnett (Arnett v Ule 2008, 201) pravi, da mladi najpogosteje uporabljajo medije zaradi zabave, oblikovanja samopodobe, močnih senzacij, za upravljanje s problemi in zaradi ustvarjanja virtualne subkulture.

Facebook nudi mladim svojevrstno anonimnost, ki jo izrabljajo za to, da si nekaj »upajo« povedati.

»Večkrat mi povedo, da si preko fbja upajo več povedat, ker jim omogoča anonimnost.«

Tako ugotavlja tudi Uletova (Ule 2008, 204), ko pravi, da računalniški prostor ponuja vrsto priložnosti za izražanje identitete mladih in eksperimentiranje z njo. Ravno anonimnost

interneta spodbuja mlade k bolj odprtim razpravam o njih samih, kot bi si to privoščili v realnem življenju.

Strokovna delavka iz ene izmed osnovnih šol pa je poročala, da so imeli na šoli kar nekaj težav ravno zaradi tega, ker si preko facebooka »upajo mladi več povedati«.

»Mi smo na šoli imeli kar nekaj težav s temi socialnimi omrežji, ko so naredili lažne profile in lahko govorimo o pravem nasilju nad učenko, v tem primeru je bilo zelo hudo in je stvar končala na sodišču.«

Dejstvo pa je, zaključujejo udeleženke, da si mladi želijo preživljati čim več časa za računalnikom in da je potrebno s prepovedmi doseči to, da ga ne uporabljajo.

»Kajti če bi pustili prost dostop do računalnika, bi se najprej med seboj kregali, kdo bo za računalnikom, in bi tam viseli cel popoldan.«

6.3.3.4 Medsebojna pomoč

Udeleženke opažajo, da medvrstniške pomoči skorajda ni. Otroci si ne pomagajo pri šolskem delu, ne sposojajo si zvezkov.

»Ko je kdo od otrok bolan, si otroci med seboj več ne sposojajo zvezkov, imamo celo primere, ko moram kot svetovalna sodelavka posredovati in pridobiti zapiske, da jih nato dam otroku, ki je izostal od pouka.«

»Tudi pri nas se soočamo s tem, enostavno otroci, mladostniki ne posojajo svojih zvezkov drugim otrokom.«

V večini šol, zlasti v osnovnih šolah, učitelji in svetovalni delavci spodbujajo različne oblike medvrstniške pomoči. V eni od šol imajo tako projekt medvrstniške pomoči, kjer otroke učijo tega, že od prve stopnje dalje.

*»Danes jih mi spodbujamo, da bi to (medvrstniško pomoč) ponovno razvijali po pouku«
»Je pa res, da jih k temu spodbujamo že od razredne stopnje dalje.«*

Prav na področju medvrstniške pomoči lahko jasno vidimo posledice individualizacije, ki je značilna za postmoderno družbo. Danes si morajo tako mladi prizadevati dosegati in ohranjati družbeni položaj v konkurenci z drugimi.

Uletova (Ule 2008) tako pravi, da je ključni problem nove individualizacije prav »epistemološka prevara pozne moderne, v kateri se množice posameznikov vsak zase potegujejo za čim boljši življenjski prostor«.

6.3.3.5 Mreže pomoči

Že v prejšnjih poglavjih smo ugotovili, da se mladi v zelo nizki meri obračajo po oporo ali pomoč na formalne institucije. Če že, se potem na formalne vire pomoči obrnejo, ko potrebujejo materialno oporo in pomoč. Zelo malo mladih se po formalno oporo obrne v primeru, ko potrebuje emocionalno oporo (svetovanje, pomoč v stiski, pogovor...). V primerjavi z ostalo slovensko populacijo se kaže, da mladi manj pogosto uporabljajo formalne vire pomoči (Dremelj in Nagode v ur. Črnak-Meglič 2005, 295). Intervjuvanke tako povedo, da se mladi zelo redko obrnejo na šolsko svetovalno službo z res hudim problemom.

»...Pri nas redko pridejo s konkretno težavo v svetovalno službo, če pa že pridejo, pripeljejo koga s sabo, da se počutijo bolj varne...«

»Res se na svetovalne službe obrnejo mladi, ki imajo takšne vsakodnevne težave, ampak ne zgodi se, da bi se k nam obračali z res težkimi stvarmi. Teh ne povedo, o teh temah se ne pogovarjajo z nami.«

Na eni od osnovnih šol pa poročajo, da se mladi obrnejo nanje tudi v bolj resnih primerih.

»Verjetno je res odvisno od več dejavnikov, ampak pri nas smo imeli nekaj kar resnih primerov, ko so se mladi obrnili na svetovalno službo.«

Metka Mencin Čeplak (Mencin-Čepla v Ule in drugi 2000, 128) pravi, da iščejo mladi v šolski svetovalni službi predvsem informacije v zvezi s šolskimi in učnimi problemi ter pomoč pri izbiri možnosti nadaljnjega šolanja. Tako ostajajo možnosti šolskih svetovalnih služb neizkoriščene, kajti mladi se v resnih življenjskih težavah ne obračajo na strokovne službe, predvsem zaradi tega, ker mladi in strokovne službe ne vzpostavijo pravega zaupanja. Predvidevam, da je vzpostavitev pristnega odnosa med svetovalnim delavcem in mladimi izrednega pomena za zaupanje, ki omogoča, da mlad človek pove in govori o svojih težavah, tudi tistih najtežjih in najbolj skritih.

Renerjeva (Rener v ur. Mihelj 2002, 95) opozarja, da mladi ljudje ne zaupajo poklicnim svetovalcem, saj se nanje ne obračajo. Podobno opažajo tudi mladinski delavci, saj mladi ne

iščejo opor in pomoči pri drugih formalnih strukturah predvsem zato, ker ne čutijo resnične emocionalne opore s strani strokovnega kadra.

Mladinsko socialno delo pa na Mladinskem centru Nova Gorica in v Dnevnem centru Žarek omogoča, da se z različnimi metodami dela z mladimi vzpostavi pristen stik in zaupanje. Mladi tako dobijo veliko emocionalne podpore (pogovori, razumevanje, individualna obravnava, posebna pozornost posamezniku...), kajti zdi se, da mladi v največji meri iščejo prav to.

»V dnevnem centru je drugačno okolje, mi nismo šola, pri nas ni sankcij in je vzdušje bolj sproščeno, zato se tudi mladostniki počutijo bolj varne in več zaupajo. Mi se preko različnih dejavnosti kot so: šport, izleti,...z njimi zblizamo in vzpostavimo z mladimi pristne stike.

Navadno zato kar sami pristopijo do nas in rečejo, da bi se radi na samem pogovorili o določeni temi in pogovor kar steče.«

Podobno sem sama opažala pri svojem večletnem delu v programu Projektnega učenja za mlade in v Mladinskem centru Nova Gorica, kako so mladi potrebovali veliko časa, da so vzpostavili zaupanje, potem pa je pogovor o različnih težavah kar sam privrel na dan.

6.3.4 »Kakšna prihodnost nas čaka«?

Pred desetletji je bil življenjski tok posameznikov napovedljiv in je sledil splošno sprejetemu linearnemu vzorcu odraščanja, mladina se je tako šolala, odrasli so delali, starostniki pa so uživali v zasluženi upokojitvi. Danes temu ni več tako. Prehodi postajo vedno bolj zapleteni, individualni, nejasni.

Kako vidijo strokovne delavke mlade, ki odraščajo, in kako dojamejo njihov pogled na prihodnost in odraslost?

»V osnovni šoli opažam, da jih prihodnost niti ne zanima, vse je tako: »Bo že, nekaj bo že – za vse bom že nekako poskrbel.««.

»Najbolj zmedeni so v 9. razredu, ko ne vedo, kaj naj, kam naj se vpišejo, niti ne vedo, kaj jih veseli. Največkrat gledajo, kam bodo šli prijatelji. Takrat se mi zdijo najbolj negotovi. Prej se s prihodnostjo niti ne obremenjujejo.«

»Ko jih mi v 9. razredih sprašujemo, kam se bodo vpisali, je največkrat odgovor: »Ma ne vem, ma sej bom videl, ma verjetno gimnazija«. Problem nastane tam, kjer učenec nima toliko sposobnosti, da bi lahko šel v gimnazijo, ampak bi moral izbrati neko poklicno šolo.«

Osnovnošolcem se zdi prihodnost zelo oddaljena in jih zato tudi ne zanima. Tveganja prenašajo na poznejše obdobje, zato bi se vsi vpisali na gimnazijo, ker pušča odprte možnosti za prihodnost.

Strokovne delavke poročajo tudi o tem, da si vsi mladi želijo biti bogati, kar je seveda popolnoma razumljivo, saj so mladi in že otroci popolnoma obdani s potrošnjo in vanjo vstopajo že zelo zgodaj. Kot pravi Uletova (Ule, 2008 : 239), vse bolj pomembno vlogo v oblikovanju identitete nosi poraba in potrošniško oblikovane smernice, modne zapovedi in stili. Trg je s produkcijo izdelkov za mlade mlade popolnoma prevzel in mladi so to sprejeli.

»Vsi bi bili v prihodnosti bogati. Mislim, da so popolnoma obremenjeni s temi blagovnimi znamkami. Vidim tudi pri nas, da se med seboj primerjajo in ugotavljajo, kakšno znamko obleke imaš, čevljev itd. Vidim tudi, da zafrkavajo tistega, ki nosi ponaredke. Tudi razmišljajo, kaj vse si bodo kupili, ko bodo imeli denar.«

Za manjšino mladih so vse spremembe, ki jih doživljamo, prinesle še več možnosti za uspeh, kariero in življenjski stil, ki presega meje do sedaj možnega. Za večino mladih pa postajajo prehodi v odraslost izjemno težki. Mladi se spopadajo z negotovim delom, z odvisnostjo od svojih družin, povečanjem vseh delovnih zahtev, nižjimi dohodki in visokimi stroški. Kaj pa mladi, ki nimajo možnosti za uspeh, ki nimajo dokončane izobrazbe, ki imajo že težave z zlorabo drog, kriminalnimi dejanji? Udeleženke fokusne skupine, ki delajo s temi mladimi na Centru za socialno delo, poročajo, da imajo ti mladi med seboj zelo podobne zgodbe in zlasti nerealne predstave o življenju.

»Če govorimo o teh mladostnikih, ki prihajajo k nam na CSD opažam, da imajo samo en cilj: »Kdaj bom star 18 let, da lahko grem«. Kam grem, s kom grem, kako grem je pa že drugo vprašanje, na katerega ne znajo odgovoriti.«

»Gledam mlade, ki če se jim zalomi enkrat, imajo še šanso, da nekaj naredijo, če pa se jim to ponavlja večkrat, skoraj nimajo možnosti, da bi v nekem doglednem času prešli prehod iz mladosti v odraslost...[...], velikokrat se pogovarjam z njimi in vedno se soočam z istim mišljenjem: »Kako bi brez izobrazbe dobil najboljšo in najbolj plačano službo.«

Govorimo o mladih, ki so socialno ranljivi, saj se njihove težave in problemi kopičijo in izhajajo eden iz drugega. Tu bi lahko govorili o t.i. podrazredu, to je po Murrayju in nekaterih drugih avtorjih (v Ule; 2008 : 217) družbena skupina, ki se ne more ali se noče vključiti v delo in institucije sodobne družbe in razvijaja »modus parazitskega življenja« na družbenem obrobju. Po drugi strani pa MacDonald (v Ule; 2008 : 218) govori o tem, da so ti mladi

posledica sodobne poindustrijske družbe, prikrite razredne delitve te družbe in prevladujoče neoliberalne ideologije.

» Če se jim ponudi priložnost za neko delo, največkrat zaključijo, da za tistih 400-500 € že ne bodo delali. To bodo raje malo podilali in bo. Tako razmišljajo, da je pač lažji zaslužek tisti, ki ni legalen«

Sem pa zadnjič slišala izjavo, s katero so se vsi tam navzoči strinjali: »Da če ne preprodajaš, ne preživiš, ker služb ni, da je tako ali tako vseeno.«

McDonald (v Ule; 2008 : 218) govori o tem, da ti mladi odraščajo v deprivilegiranem in prikrajšanem okolju ter pogosto od socialno in ekonomsko marginaliziranih staršev.

To nam potrjujejo tudi udeleženke fokusne skupine, saj ugotavljajo, da mladi, ki imajo doma močne družine in s tem močne opore, vidijo življenje veliko bolj pozitivno in imajo tudi realno več možnosti, da bodo brez nekih večjih težav prešli v obdobje odraslosti.

»Jaz se srečujem z različnimi dijaki in opažam, da so tudi fantje, ki so izrazito pozitivno naravnani. Npr. imajo doma veliko kmetijo in vidijo svojo prihodnost v tem, da bodo živeli od tega. To so seveda mladi, ki imajo močne družine, tudi veliko več možnosti in se počutijo varne.«

6.3.5 Učinki programov mladinskega dela

Po Mesecu (Mesec, 1998 : 25) je osnovni oziroma splošni cilj dela z mladimi pomoč pri orientaciji. To pomeni, da se mladim pomaga razviti vpogled nad svojim položajem in možnostmi, da bi lažje ter odgovorneje izbrali tisto pot, ki bo pomenila korak naprej v uresničevanju lastne eksistence. Teoretiki se strinjajo, da je bistvena naloga mladinskega dela ravno preventiva pred odklonskim vedenjem, s tem, da se v različne oblike mladinskega dela vključi družbeno izključna in odklonska mladina. To ugotavljajo tudi udeleženke fokusne skupine, ki opažajo, da je pri mladih, ki zahajajo v Dnevni center Žarek opaziti, manj ali nič kaznivih dejanj.

»Opažam, da je to za nekatere mladostnike postala rutina. Ko zaključijo v šoli, takoj po pouku prihajajo k nam in ostajajo z nami do zaprtja centra, torej do 18:00. V bistvu cel prosti čas preživijo pri nas z drugimi vrstniki, pod nadzorom mentorjev in strokovnih delavcev. Nam tudi zaupajo, ker smo dejansko veliko časa z njimi. Trenutno imamo tako skupino, ki definitivno spada v rizično skupino mladostnikov, vendar opažam, da nimajo kaznivih dejanj. Zato je to zame preventiven program in ga ocenjujem kot pozitivnega. V letošnjem letu imamo 150 mladostnikov, prijavljenih v naš program, kar je ogromno. Nekateri hodijo redno, vsak

dan, in pri nas preživijo večino popoldneva, drugi prihajajo občasno, tretji pa redko, npr. ko potrebujejo inštrukcije ali kakšno drugačno pomoč, torej po potrebi. Veliko mladostnikov prihaja pred izključitvijo iz šolskega sistema, torej ko jim pomagamo, da opravijo vse šolske obveznosti. Nekatere šole celo postavijo pogoj, da prihajajo k nam redno 14 dni in se pripravljajo na teste oz. izpite. Če to uspešno opravijo, jih vključijo v šolski sistem. Imamo tudi nekaj primerov, ko prihajajo fantje iz zelo nefunkcionalnih družin, pa jim z močno oporo uspemo pomagat, da premagajo vsakodnevne težave in ostajajo v šolskem sistemu.»

Druga pomembna funkcija je vsekakor pomoč pri urejanju vsakdanjega življenja, kar predvsem pomeni, da se preko pogovorov, svetovanja in skupinskega dela mladim nakaže možne rešitve problemov v družini, šoli, itd.

Poleg naštetih funkcij mladinskega dela pa mladi tako na Mladinskem centru Nova Gorica, kot v Dnevnem centru Žarek, pridobijo vrsto drugih spretnosti, znanj in veščin.

6.3.6 Težave mladinskega dela pri delu s socialno izključenimi mladimi

Udeleženke fokusne skupine povedo, da imajo največ težav povezanih s financiranjem, oziroma s tem povezanih težav s kadri. Že v analizi letnih končnih poročil sem ugotovila, da se kadrovska struktura v mladinskih programih hitro menja, da je vezana na delo za določen čas, študentsko delo, prostovoljno delo in javno delo.

»Vedno imamo težave s financami...in kadri.«

Udeleženke, ki prihajajo iz šol, tako izpostavijo pomisleke glede usposobljenosti kadra, ki dela z mlado populacijo, zlasti z mladimi, ki so socialno izključeni. Opažajo, da nekateri zaposleni nimajo ustrezne izobrazbe, niti izkušenj pri delu z mladimi.

»Nas s strani šol skrbi kadrovska struktura v teh programih, torej kdo se ukvarja s populacijo, ki je že tako ranljiva. Opažam, da prihajajo k nam javni delavci, ki se pač zaradi narave dela hitro menjajo in zato niti ne poznajo populacije, niti ne poznajo problematike in nimajo izobrazbe niti izkušenj pri delu z mladimi.«

Strokovna delavka, ki vodi dnevni center za mlade, izpostavi, da javni delavci opravljajo predvsem delo, povezano z učno pomočjo, pristočnimi dejavnostmi, sodelujejo z drugimi institucijami, opravljajo razna administrativna dela in različna druga dela. Za delo s socialno izključeno mladino, zlasti z mladimi, ki imajo že izražene specifične težave, je na dnevnem

centru za mlade zaposlena samo vodja centra, na mladinskem centru pa je to odvisno od izobrazbe, ki jo imajo tam zaposleni.

»Pri nas na dnevnem centru sem samo jaz strokovna delavka, vsi ostali so res javni delavci ali prostovoljci. Ko gre za učne težave, navadno nimamo težav, saj se vse javne delavce določi za učno pomoč. Vsi pač nekaj znajo in to ni taka težava. Javni delavci tudi sodelujejo s šolami, pomagajo pridobiti gradivo, se dogovarjajo za izpite in pomagajo mladostniku pri urejanju vseh stvari v zvezi s šolo. Kjer pa gre tudi za socialno problematiko, pa rešujem stvari sama.«

»Na MC-ju si tudi pomagamo z javnimi deli in res pa izbiramo med tistimi kadri, ki nam jih ponuja zavod za zaposlovanje, včasih imamo srečo, včasih pa ne. Skušamo pa vključiti tudi študente družboslovnih fakultet, da sodelujejo z nami.«

Mrgole (Mrgole, 2003 : 81) ugotavlja, da neformalno delo z mladimi potrebuje v prvi vrsti zagotovilo kontinuitete, varnost rednega srečevanja in osebo, ki zastopa funkcijo osrednje figure, nosilca odgovornosti in nosilca poteka dejavnosti. Mrgole ugotavlja, da je delo z mladimi izjemno zahtevno, da zahteva vodenje, posredovanje, razumevanje, omogočanje svobodnega izražanja, svetovanje in vzpodbujanje. Hkrati pa zahteva sproščenost, smisel za humor, nekonvencionalnost, pa hkrati trdnost in vztrajnost. Ob enem pa iznajdljivost v vsaki situaciji.

Delo z mladimi je tako izjemno zahtevno, saj poleg različnih strokovnih znanj zahteva še kopico osebnostnih značilnosti, organizacijskih znanj in veščin. Zato je pomembno, da se zaposleni na tem področju redno izobražujejo in pridobivajo nova znanja, kar je seveda dodaten strokovni in osebnostni izziv.

»Problem je v tem, da se to tako spreminja, ker mladostniki rabijo več časa, da se navežejo in odprejo določeni osebi, in ravno ko vzpostavijo nek pristen stik, se ta človek mora posloviti.

Menim, da je to zelo neodgovorna politika.«

»To je hudo tako za javnega delavca kot za mladostnika. Mladostniki ravno navežejo nek odnos, pa se ta že prekine in pride nek nov človek. Še večji absurd je, da se javni delavci menjajo sredi šolskega leta, ker je pač financiranje javnih del vezano na proračunska leta. Letos so na primer prekinjali pogodbe z mesecem marcem in ravno sedaj ko se bliža konec šolskega leta, ko se pritiski stopnjujejo, se je morala večina javnih delavcev posloviti in prišli so novi. Ampak do konca šolskega leta ne bodo vzpostavili neke pristne vezi.«

»Mi smo imeli točno tak primer, ko je deklica super funkcionirala z javno delavko in so bili vidni veliki napredki, potem se je morala javna delavka posloviti in deklica je ponovno delala z neuspehom, ponovno so se pojavile vedenjske težave.«

»To govorimo že 20 let enako, pa se prav nič ne spremeni. Saj vendar nismo Komunala, kjer je vseeno ali sadi rožice eden ali drugi. Če bi se vsaj ta menjava zgodila med poletnimi počitnicami in bi potem neko ostal z mladim celo šolsko leto.«

»Ampak jaz dobivam počasi občutek, da s to populacijo lahko dela že kdorkoli, da niso potrebna nobena predznanja. Sistemsko to sploh ni urejeno in so ti programi v veliki meri prepuščeni znanju in ambicijam ljudi, ki tam delajo.«

»Zlasti se mi zdi, da ljudje, ki delajo z otroci in mladimi, morajo biti osebno zreli in profesionalno opremljeni z zelo širokim znanjem. Včasih se mi dozdeva, da v delo na tem področju silijo ljudje, ki imajo sami vrsto nerešenih vprašanj sami s sabo.«

Udeleženske zlasti poudarjajo, da je kontinuiteta dela z mladimi izjemnega pomena tako za mlade, kot tudi za zaposlene. Poudarjajo, da morajo biti ljudje, ki delajo z mladimi osebno zreli in profesionalno opremljeni s širokim znanjem. Kot ugotavlja Mrgole (2003) mladinski delavec preko neformalnega dela stopa na mesto pomembnega drugega. Z uspešnim vodenjem se v mentorskem odnosu razvije tudi dinamika, ki jo lahko povežemo s predpostavkami delovanja transfernega odnosa. To je tudi vzporeden učinek dela z mladimi, ki lahko nezavedno prehaja v direktivnost, v izvajanje pomembnih nalog namesto mladih, v zaščitniške in paternalistične modele. Mladi v tem primeru mentorja postavijo na mesto »subjekta, za katerega se predpostavlja, da ve, kaj so potrebe mladih in kako jih zadovoljiti; da razume mlade; da je kompetenten; da bo vselej na mestu, kjer ga mladi potrebujejo. Težavo ali izziv predstavlja (zlasti na Mladinskem centru) dejstvo, da je vsakokratnemu novemu vodji prepuščena lastna izbira programskih vsebin. Tako se lahko več dela na kulturnih, ali pa več na športnih, lahko več na socialnih ali drugih vsebinah odvisno pač od posameznika, ki vodi center.

»Jaz opažam tudi težave v tem, da smo prepuščeni sami sebi in nimam nobenih programskih okvirov, no ti so podani zelo, zelo široko in je v bistvu čisto od vsakega posameznika odvisno, kakšen program se v centrih odvija.«

6.3.7 Kam z mladimi z nakopičenimi problemi?

Udeleženke fokusne skupine poudarjajo, da je v lokalnem okolju še vedno premalo programov, ki bi bili namenjeni socialno izključeni mladini. Dnevni center Žarek in Mladinski center Nova Gorica sicer izvajata program/me za mlade, ki se soočajo s težavami v odraščanju, vendar sta tako Dnevni center Žarek, ki je namenjen mladim s statusom učenca oziroma dijaka, kot Mladinski center Nova Gorica, ki nima ustreznega kadra, premalo »opremljena« za potrebe, ki se kažejo v okolju.

»Jaz vidim, da je težava ravno pri tistih mladostnikih, ki ne najdejo stika ne z nami ne s šolo ne z drugimi inštitucijami, ko pač izstopijo ven in vsega dogajanja.«

»Isto vprašanje se meni zastavlja, recimo da je nek mladostnik star 16 ali 17 let, odklanja vse vrste pomoči, ki mu jih ponujamo, bilo kakšno vključitev kamorkoli, v šoli ne spoštuje pravil, izostaja od pouka, doma uhaja, ne pove, kam gre, kdaj pride. ...Starši so nemočni, kaj lahko naredimo s takim mladostnikom??? Starši me večkrat sprašujejo: Povejte mi kaj naj naredimo?««

»V bistvu poskrbimo za preventivne dejavnosti v neki meri, ampak ko mladostnik zapade v globlje težave, nima socialne pomoči, ki bi mu stala ob strani, zlasti če nima še staršev. Vedno opozarjam, na to, da bi potrebovali nek program, kot je PUM ali Produkcijška šola, da bi s temi mladimi delali na drugačen način. Zlasti zato, ker so ti programi bolj strukturirani, imajo kurikulum in ustrezne zaposlene.«

Špela Razpotnik (Razpotnik v Kuhar in Razpotnik 2011, 176) pravi, da ravno rizične tranzicije mladih kličejo po novih pristopih znotraj socialne politike, mladinske politike in mladinskega dela. Razpotnikova tako povzema Waltherja, ki pravi, da je klasična socialna politika poskušala v različne življenjske situacije vnesti gotovost, nova pa bo morala več pozornosti usmeriti v podporo in razvoj raznovrstnih rizičnih tranzicij.

Williamson (Williamson v Kuhar in Razpotnik 2011, 176) pravi, da vprašanje večdimenzionalne izključenosti mladih potegne za seboj potrebo po novem razmisleku o vključevanju ter o možnih novih integrativnih poljih. Razpotnikova tako nadaljuje s tezo, da ravno polje mladinskega dela tako zbuja upe možnega novega poligona učenja za življenje, relativno neodvisnega od šole, neodvisnega pa tudi od polja plačanega dela, povezanega s prostim časom, ki je po mnenju nekaterih avtorjev še edina preostala arena avtonomije mladih.

»Ja, to je to, če so doma, potem cele dneve bluzijo, imajo čas za razne neumnosti. Mislim, da bi mogli z nekimi programi omogočiti takim mladim, da ohranjajo možnost, da ponovno začnejo s šolanjem.«

»Za to populacijo so njihovi programi neformalnega učenja, na nek način šola, kjer je še vedno neka struktura, in pa pridobivanje znanja iz neformalnega dela.«

Razpotnikova tako (Razpotnik v Kuhar in Razpotnik 2011, 177) ugotavlja, da je naloga mladinskega dela oziroma dela z mladimi ravno to, da razvija alternative za vključevanje, širjenje polja obstoječih možnosti, ustvarjanje novih prostorov delovanja, ko gre za delo z marginaliziranimi, ranljivimi ali stigmatiziranimi skupinami mladih, pa še destigmatizacija in zagovorništvo teh skupin v širši javnosti. Tako pravi, da so principi dela s (še posebej ranljivimi) mladimi naslednji:

- princip vstopanja v življenjsko polje posameznika in delovanje znotraj tega okolja,
- terensko delo – mladim se približati in jih podpreti v njihovem življenjskem prostoru in okolju, ki ju obvladujejo in poznajo,
- poskus ustvarjanja gotovih in trajnih odnosov, kar je posebej pomembno pri tistih posameznikih, ki v svojem primarnem okolju nimajo pomembnih varovalnih socialnih mrež. Razpotnikova tu povzema Rapuš Pavla in druge, ki pravijo, da lahko tako delo poteka le, če je zagotovljen prostor za osebni pristop in pogajanje ter če je na tem področju omogočeno kontinuirano delo (Rapuš Pavl v Kuhar in Razpotnik 2011, 177).

Rapuš Pavel idr. (Rapuš Pavl v Kuhar in Razpotnik 2011, 177) pravi, da je pomembno, da mladinska politika in mladinsko delo dobita vlogo spodbujanja aktivnosti, ki mladim omogočajo izkustva sodelovanja ter participacije, ki naj pomeni delitev moči in vpliva, torej sodelovanja mladih na vseh ravneh odločanja o programih, ki so jim namenjeni, vključno s finančnim vidikom. Tako se mladinski in tudi socialni politiki ponudi možnosti spodbujanja prepoznavnosti več raznovrstnih oblik tranzicij v svet dela in odraslosti sploh.

6.3.8 Ugotovitve

Fokusna skupina je pokazala, da imajo mladi, ki dnevno zahajajo v Mladinski center Nova Gorica, in mladi, ki obiskujejo Dnevni center Žarek več nakopičenih problemov, ki prehajajo eden v drugega. Dejavniki, ki prispevajo k socialni izključenosti mladih so:

1. dejavniki, vezani na družino (dezorganizirane družine, smrt enega ali obeh staršev,...),
2. dejavniki, vezani na šolo (slabši učni uspeh, osip, prehodi iz šolskega sistema v brezposelnost in nazaj v šolski sistem, prepisi iz šole na šolo,...),
3. dejavniki, vezani na spremembo kulturnega in družbenega okolja (veliko število tujcev),
4. dejavniki, vezani na individualne razloge (čustvene in vedenjske motnje, zloraba drog, kriminalna dejanja...),
5. dejavniki, vezani na ekonomske razloge (vedno večja gospodarska kriza in s tem vedno večja revščina).

Pogovor z udeleženkami fokusne skupine je razkril, da so mladi, ki redno zahajajo v Mladinski center Nova Gorica in v Dnevni center Žarek, precej osamljeni, da nimajo močnih emocionalnih opor v svojih družinah in da se vse samo še pogloblja s pojavom krize in povečevanjem revščine. Še težjo vlogo imajo enostarševske družine, ki ne zmorejo nuditi materialne opore svojim otrokom. Družine so v vedno večjem strahu pred izgubo služb, zato otroke prepuščajo institucijam, da opravljajo vlogo »nadomestne družine«.

Prijateljske vezi so manj pristne, mladi so obremenjeni z vrsto drugih dejavnosti in enostavno nimajo časa za tkanje pravih prijateljskih vezi. Prijateljske vezi so postale zahtevne in so zato redkejšje. Nadomeščajo jo sodobne tehnologije, medijska in tehnološka ekspanzija, ki nedvomno pomenijo novo obliko socializacije. Mladostniki tako pridobivajo vse več informacij preko interneta in drugih medijev. Vse to vpliva na odraščanje in ponuja mladim obilico novih možnosti, ki še niso predvidljive. Dejstvo je, da je mlada generacija že od rojstva dalje živi z novimi tehnologijami in je to del njihovega realnega življenja. Strokovni delavci, starši in drugi odrasli pa ostajajo v ozadju razumevanja vseh teh sprememb.

Strokovni mladinski delavci ugotavljajo, da je medvrstniške pomoči in solidarnosti med mladimi manj. Vsak posameznik skuša tako skrbeti zase in stalno tekmuje z drugimi, kar seveda povzroča nizko stopnjo solidarnosti med mladimi.

Ugotovila sem, da se mladi ne obremenjujejo preveč s prihodnostjo, se pa soočajo z dilemami, ko se morajo odločati o nadaljnjih poteh. Torej, ko morajo izbrati srednjo šolo, ko razmišljajo o tem, da bi zapustili okolje, v katerem živijo. Zlasti imajo težave socialno izključeni mladi, ki se večkrat soočajo z nerealnimi cilji. Ker le teh ne morejo doseči, se vrtijo v spirali brezposelnosti, brezdelja in na robu kriminalnih dejanj. Seveda pa so mladi, ki imajo močne opore v družinah, bolj pozitivno naravnani. Življenje vidijo kot prostor mnogoterih priložnosti, ki jih morajo izkoristiti.

Udeleženke fokusne skupine potrjujejo dejstvo, da mladi v manjši meri zaupajo strokovnim delavcem v formalnih institucijah. Mladinsko socialno delo zaradi metod dela, pozitivne naravnosti in neformalnega okolja nudi mladim več možnosti za vzpostavitev pristnega zaupanja. Mladi potrebujejo veliko več interakcij z mladinskimi oziroma socialnimi delavci, potrebujejo občutek, da so razumljeni v njihovem okolju.

Ugotovitve fokusne skupine kažejo, da je osnovni cilj mladinskega dela s socialno izključeno populacijo preventiva pred nadaljnjim odklonskim vedenjem in pomoč pri vsakdanjem življenju.

7 SKLEP

Družba tveganja je mladim prinesla obilo alternativ, a hkrati zahteva od njih veliko večjo preudarnost in odgovornost. Mladi niso več vpeti v zgodovinsko definirane družbene oblike, in so hkrati ostali brez tradicionalne varnosti. Biografija posameznika je sestavljena iz lastnih odločitev in izbir. Vsak posameznik nosi vse zasluge za uspehe in vse tegobe za neuspehe. Zaradi tega se mlada generacija ponovno umika v zasebnost, kjer s starši oblikuje svojevrstno zavezo, ki jim pomaga v »zunanjem svetu«. Lahko govorimo o tem, da so vse družbene spremembe povzročile ravno nasprotno od pričakovanega, in sicer mladi postajajo manj avtonomni in vedno bolj ranljivi. Zaradi logike dobička in tržno usmerjene družbe se razbija solidarnost med mladimi. Odraščajoča mladina je danes razpeta med dve kategoriji, in sicer med zmagovalce in poražence. Prvi so tisti, ki jim modernizacija odpira nove in nove možnosti in izzive, druga pa je tista, ki se v tej tekmi za obstoj ne znajde in je zato potisnjena na družbeni rob. Socialno ranljivi mladi so tiste skupine mladih, ki se ob prehodu v odraslost še posebej soočajo z občutkom nemoči, da bi spremenili lastno situacijo.

Mladi na večja tveganja odgovarjajo s samoodtujitvijo, socialno izolacijo, občutki nesmisla in praznosti. Ravno zato postajajo psihološki dejavniki in opremljenost posameznika vse bolj pomembni za spopadanje s psihološkimi posledicami problemov in negotovosti današnjega sveta. Vsa ta tveganja najbolj občutijo mladi, ki nimajo ustrezne ekonomske in socialne podpore pri svojih družinah, ki nimajo dokončane šole, in brezposelni mladi. Mladi, ki ne dokončajo šolanja, so ena najbolj ogroženih populacij mladih, saj je dobra izobrazba postavljena v vrh želenih vrednot današnje družbe. Ravno zato sem poseben poudarek posvetila osipu, ki je ključni dejavnik socialne izključenosti mladih. Razlogi za opustitev šolanja so kompleksni, posledice pa lahko usodne. Zlasti je zaskrbljujoče dejstvo, da uradne statistike ne beležijo skupine mladih, ki ne iščejo dela in se ne šolajo. Ta skupina mladih je še posebej ranljiva. Drugi ključni dejavnik socialne izključenosti je brezposelnost mladih. Tako ugotavljam, da se mladi danes bolj soočajo s strahom pred brezposelnostjo, kot pa s problemi, ki so bili značilni za prejšnja obdobja. Tudi pri brezposelni mladini se kažejo negativne posledice predvsem v samopodobi in samospoštovanju. Tretji faktor socialne izključenosti je družina, tako so kakovostne družine bistvene za današnje odraščanje, saj nudijo mladim večjo oporo pri izzivih iz okolja, kot nekatere družine. Duševne obremenitve, ki jih prinaša družba, mladi predelajo v družinah, ki imajo spretnosti za obvladovanje stresov, nefunkcionalne družine pa teh sposobnosti nimajo, tako ostanejo mladi brez osnovnih modelov, kako iziti iz težavnih situacij. Poleg družin nudijo mladim oporo tudi druge

neformalne skupine in formalne institucije. Ugotovila sem, da so vrstniške mreže izgubile na pomenu in da imajo mladi težave pri vzpostavljanju pristnih prijateljstev. Raziskovalci mladine pa ugotavljajo, da se mladi ne zatekajo po pomoč k formalnim institucijam.

Ravno zato sem raziskala možnosti, ki jih ponuja mladinsko delo pri delu s socialno izključeno mladino. Ugotovila sem, da se mladinska politika in socialna politika za mlade med seboj prepletata, da pa ostajata vsaka na svojem bregu in ne iščeta skupnih sinergij, ki bi bile dobrodošle pri izzivih, ki jih prinaša prihodnost pri delu z mladimi. Razlika med obema se pojavlja sicer bolj v teoretičnem ozadju kot v praksi. Mladinsko delo naj bi se tako bolj vezalo na pojme neformalnega izobraževanja, vzgoje in učenja, delo z mladino pa naj bi bolj izhajalo iz socialnega dela ter se navezovalo na pojme preventiva, pomoč, mentorstvo. Iz empirične raziskave, ki sem jo opravila na primeru Mladinskega centra Nova Gorica in Dnevnega centra Žarek Nova Gorica tako izhaja, da je mladinsko delo, ki je značilno za delo v mladinskih centrih, širše zastavljeno, tako programsko, kot populacijsko. Mladinski center Nova Gorica tako izvaja številne programe za vse populacije mladih, starih od 13. do 29. let. Iz Odloka o ustanovitvi Mladinskega centra Nova Gorica je razvidno, da opravlja izobraževalne dejavnosti, preventivne programe, informira in svetuje mladim glede najrazličnejših tem vsakdanjega življenja, organizira in koordinira prireditve za mlade, koordinira in izvaja mednarodne projekte, opravlja raziskave s področja mladih v lokalnem okolju itd. V okviru vseh teh dejavnosti pa poseben poudarek namenja socialno izključenim mladim. Dnevni center Žarek pa je izključno namenjen mladim, starim od 10 do 20 let, s težavami v odraščanju. Pomembna razlika, ki sem jo opazila, je tudi prostovoljnost vključevanja, tako se mladi v organizirane in neorganizirane dejavnosti Mladinskega centra Nova Gorica vključujejo prostovoljno oziroma v dogovoru s starši, medtem ko v Dnevni center Žarek prihajajo na pobudo šole ali staršev, in vedno s privoljenjem staršev ali skrbnikov.

Se pa programa Mladinskega centra Nova Gorica in Dnevnega centra Žarek v mnogočem dopolnjujeta in prepletata. Metode dela so tako zelo podobne ali celo enake. Zlasti so metode dela in koncepti enaki pri vseh programih, ki jih Mladinski center Nova Gorica izvaja z rizično populacijo mladih. Tu je zlasti potrebno izpostaviti, da se v obeh programih zaposleni trudijo, da so mladi v ospredju, da so torej osredotočeni na mlade.

Mladinski center Nova Gorica ima več možnosti razvoja in prilagoditve potrebam, ki jih zaznava iz okolja, zlasti pri zmanjševanju socialne izključenosti mladih, saj le-ti prostovoljno prihajajo v njihove prostore. Dnevni center Žarek pa ima prednost v strokovni podkovanosti

pri delu z mladimi z manj priložnostmi, saj je vendar del formalne vladne institucije – Centra za socialno delo Nova Gorica.

V drugem poglavju empiričnega dela so me zanimali mladi, ki prihajajo na Dnevni center Žarek in v Mladinski center Nova Gorica. Z njimi sem opravila pet intervjujev. Predpostavljala sem, da se mladi soočajo z večdimenzionalno izključenostjo, da se njihove težave prepletajo in da se soočajo z občutki, kot je pomanjkanje moči, da bi lahko spremenili svojo situacijo. Cilj intervjujev z mladimi je bil tako, zlasti globlji vpogled v njihovo življenje, zato sem jim zastavljala vprašanja, vezana na šolo, prijateljstva, družino, prosti čas in na njihova razmišljanja o prihodnosti. Kot sem ugotavljala v teoretičnem delu, je pozna moderna prinesla v življenje mladih kopico težav. Zlasti se izpostavlja zahteva po samosocializaciji, kar pomeni, da si morajo mladi samo oblikovati socialna pravila in lastno identiteto. To pa seveda zahteva od mladih visoko stopnjo refleksivnosti in osebne fleksibilnosti. Za mlade, ki izstopijo iz šolskega sistema, ki so nezaposleni, ki imajo izkušnjo dezoragnizirane družine in nimajo kakovostnih socialnih mrež, pa predstavljajo te zahteve velikokrat nepremagljivo oviro za prehod iz mladosti v odraslost. Vse predpostavljene hipoteze sem lahko potrdila in ugotovila, da imajo mladi, ki prihajajo v Dnevni center Žarek, veliko več težav v šoli, kot njihovi sovrstniki. Mladi, ki zahajajo v Mladinski center Nova Gorica neorganizirano, pa so po večini osipniki ali pa imajo v šoli več težav, povezanih z učnim uspehom, vedenjskimi težavami in neopravičenimi izostanki. Zaskrbljujoče je dejstvo, da mladi vidijo sebe kot manj sposobne in imajo manjša pričakovanja zase osebno in za prihodnost.

Raziskava je tudi pokazala, da imajo mladi manj pristna prijateljstva, saj se ob resnih težavah, ne bi obrnili na svoje prijatelje. Prijateljstva so v ruralnih okoljih nekoliko pristnejša, saj se mladi poznajo že od otroštva in razvijejo globlje vezi. Ugotovila sem, da se mladi socializirajo tudi preko spleta in vzpostavljajo nova prijateljstva in komunikacijske poti.

Najbolj občutljiv je bil pogovor o družini. Glede tega se mladi, z izjemo enega fanta, niso razgovorili. Zato sem precej informacij pridobila iz sekundarnih virov, torej preko strokovnih delavcev, ki delajo z mladimi. Lahko zaključim, da mladi, ki prihajajo v Dnevni center Žarek izhajajo iz družin, ki se soočajo z različnimi težavami. Podobno lahko ugotovim tudi, za mlade, ki neorganizirano prihajajo na Mladinski center Nova Gorica.

Zanimal me je tudi prosti čas mladostnikov, iz intervjujev sem ugotovila, da so socialno ranljivi mladi večkrat izključeni iz organiziranih oblik preživljanja prostega časa. Svoj prosti čas tako preživijo bolj pasivno in večkrat se soočajo z dolgčasem.

Glede prihodnosti so mladi intervjuvanci dokaj apatični in nezainteresirani. Glede poklicnega življenja imajo nekatere poklicne ambicije, ampak dvomijo v svoje sposobnosti. Sicer pa se jim prihodnost zdi še daleč. Zanimiva je bila ugotovitev, da mladi razmišljajo tudi o tem, da bi zapustili državo, ker jim ta ne nudi dovolj spodbud.

Ugotovila sem, da se mladi radi vključujejo v programe, ki ponujajo neformalne oblike dela z mladimi. To velja tako za Dnevni center Žarek, kot za Mladinski center Nova Gorica. Mladi navežejo z mladinskimi delavci pristen stik in jim zaupajo svoje težave, kar sovpada s teoretičnimi predstavami o tem, kakšen naj bi bil mladinski delavec.

V zadnjem poglavju sem želela preveriti in dopolniti ugotovitve iz prvega in drugega poglavja empiričnega dela. Tako sem opravila razgovor v obliki fokusne skupine s strokovnimi delavkami, ki se dnevno srečujejo z mladimi s težavami v odrasčanju. Zanimal me je tudi širši družbeni kontekst vsakdanjega življenja mladostnikov, kot ga vidijo svetovalne delavke iz osnovnih in srednjih šol iz lokalnega okolja, strokovne delavke Centra za socialno delo Nova Gorica in Dnevnega Centra Žarek ter mladinska delavka iz Mladinskega centra Nova Gorica. Analiza je pokazala, da se strokovne delavke strinjajo z dejstvom, da so socialno izključeni mladi, tisti mladi, ki se soočajo z večdimenzionalno izključenostjo. Dejavniki, ki prispevajo k socialni izključenosti, so tako vezani na družino (dezorganizirane družine, smrt enega od staršev, alkohol, nasilje v družinah...), na šolo (slabši učni uspeh, osip, prehod v brezposelnost...), na spremembo kulturnega in družbenega okolja, vezni na individualne razloge (čustvene in vedenjske motnje, zloraba drog,...) in na ekonomske razloge (revščina). Udeleženke fokusne skupine so zlasti izpostavile vedno večje težave, vezane na ekonomske razloge, ki zelo vplivajo tudi na družinske odnose. Mladi, ki jih označujemo kot socialno izključene, v svojih družinah nimajo pravih opor in so večkrat prepuščeni drugim institucijam, da opravljajo nalogo »nadomestne družine«. Udeleženke fokusne skupine so potrdile teze o zahtevnejših in šibkejših mrežah prijateljstev. Analiza je tudi pokazala, da sodobne tehnologije, medijska in tehnološka ekspanzija pomenijo novo obliko socializacije mladih. Mladi imajo tako veliko novih možnosti, ki še niso predvidljive.

Zanimale so me tudi mreže pomoči in medsebojna pomoč med mladimi. Analiza je pokazala, da je medvrstniške pomoči in solidarnosti med mladimi vedno manj. Mladi živijo v tekmovalnem svetu in to prenašajo na vse sfere svojega življenja.

Mladi se za nasvete in pomoč ne obračajo na strokovne službe, zato mladinsko delo lahko nudi nove možnosti pri vzpostavljanju pravega stika z mladimi. Osnovni cilj dela z mladimi je ravno pomoč mladim pri orientaciji, torej da mladim pomaga izbrati pot, ki bo pomenila uresničevanje lastne eksistence. Imajo pa mladinski programi kopico sistemskih težav, ki bi

jih bilo potrebno odpraviti, da bi dosegli boljše rezultate pri delu z mladimi. Udeleženke raziskave so potrdile, da se mladi radi vključujejo v programe za mlade, v konkretnem primeru v Dnevni center Žarek in v programe Mladinskega centra Nova Gorica, da pa je predvsem zaradi vseh negotovosti, povezanih s financiranjem programov, močno ogrožena kontinuiranost dela, ki je po Mrgoletu (2003) nujna za uspešen potek dejavnosti. Udeleženke pogovora so tudi poudarile, da je mladih z različnimi težavami veliko, ter da izzivi sodobne družbe dnevno generirajo nove probleme, katerim mladi niso kos. Zato je potreba po zastavljenih mladinskih programih, ki so dinamični, fleksibilni, kooperativni in na voljo mladim, njuna.

Predvsem glede na ugotovitve, da mladi radi zahajajo v obe obliki programov, tako na mladinske centre kot tudi v dnevne centre za mlade, gre zaključiti, da oboji ponujajo možnosti za nadaljnji razvoj mladinske dejavnosti in mladinskega dela. Zlasti pa kažejo na to, da, za razliko od formalnih oblik dela z mladimi, ponujajo ustrezne prakse, ukrepe in pristope pri delu z mladimi, saj očitno bolje razumejo hitro spreminjajoče se potrebe mladih in s tem preHITEVajo ustaljene doktrine in metode dela z mladimi. Analize programov tudi kažejo, da so programi učinkoviti in da mladim pomagajo pri prehodih v odraslost. Zato predlagam naslednje:

- Ministrstvo za šolstvo – Urad za mladino in Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti bi moralo poiskati sistemske rešitve, da bi se obe obliki mladinskega dela bolj povezali in poiskali sinergije delovanja. To bi zlasti v lokalnih skupnostih pomenilo boljšo organiziranost, ustrežnejše financiranje, zlasti pa bi to omogočalo kontinuirano delovanje programov za socialno izključeno mladino.
- Zaradi obsežne in razvejane problematike, s katero se soočajo mladi, bi moralo izobraževanje kadrov, ki delajo z mladimi v neformalnih oblikah, in še posebej s socialno ranljivimi skupinami, potekati usklajeno med različnimi fakultetami.
- V Sloveniji še vedno nimamo registriranega poklica mladinski delavec ali mladinski strokovni delavec, kar bi njuno potrebovali glede na ugotovitve, da se mladinski sektor širi in ima pomembne pozitivne rezultate svojega dela. Kot smo iz raziskave ugotovili, potrebujejo mladinski delavci poleg vrste strokovnih znanj še kopico osebnostnih značilnosti in organizacijskih veščin, da zagotovijo visoko strokovno delo in izpolnijo pričakovanja mladih.
- Za učinkovito delo z mladimi je v lokalnih okoljih bistvenega pomena dobro sodelovanje različnih inštitucij (zavodi za zaposlovanje, šole, zdravstveni domovi in njihove specialistične ambulate, centri za socialno delo, občina...).

8 LITERATURA

1. Bauman, Zygmunt. 2002. *Tekoča moderna*, Ljubljana: *cf.
2. Bauman, Zygmunt. 2003. From Pilgrim to Tourist – or a short history of identity. V *Questions of cultural identity*, ur. Stuart Hall in Paul du Gay, 18 – 36, London. SAGE Publications.
3. Beck, Ulrich. 2001. *Družba tveganja – na poti v neko drugo moderno*. Ljubljana: Krtina.
4. Beck, Ulrich. 2003. *Kaj je globalizacija? Zmote globalizma – odgovori na globalizacijo*. Ljubljana: Krtina.
5. Beočanin, T., Cepin, M., Dogenik, S., Guček, M., Mrak, I., Pucelj in Petra Lukan, ur. 2011. *Mladinsko delo v teoriji in praksi*. Ljubljana: Mladinski svet Slovenije.
6. Bergant, Katra in Kristjan Lešnik, Musek, ur. 2002. *Šolska neuspešnost med otroki in mladostniki*. Ljubljana: Inštitut za psihologijo osebnosti.
7. Berger, Peter in Thomas Luckmann. 1989. *Družbena konstrukcija realnosti*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
8. Brake, Mike. 1983. *Sociologija mladinske kulture in mladinskih subkultur*. Ljubljana: Krt.
9. Bučar, Ručman, Aleš. 2004. *Nasilje in mladi*. Novo Mesto: Klub mladinski kulturni center.
10. Center za socialno delo Nova Gorica. 2005 – 2012. *Končna poročila o izvajanju programa Žarek*. Nova Gorica: interno gradivo.
11. Cepin, Matej in Jože Gornik. 2003. *Priročnik za trenerje mladinskih voditeljev*. Ljubljana: Mladinski svet Slovenije.
12. Croft, T., Crolla, V., Mida-Briot, B., in Tony Geudens, ur. 2005. *T-kit o socialnem vključevanju*. Ljubljana: Urad RS za mladino, Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri NUK.
13. Čepič, Mitja, ur. 2000. *Mladinski kulturni centri – stanje in delovanje 1996 – 1998*. Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo, ICK.
14. Črnak-Meglič, Andreja, ur. 2005. *Otroci in mladina v prehodni družbi*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino.
15. Dekleva, Bojan in Špela Razpotnik. 2002. *Čefurji so bili rojeni tu – življenje mladih priseljencev drugih generacij v Ljubljani*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.

16. Derganc, Sabina. 2004. *Prosti čas mladih*. Ljubljana: Salve, Društvo Mladinski ceh.
17. Deželan, T., Narat, T., Filipovič Hrast, M., Marčič, R., Novoselc, M., Maksuti, A. in Urban Boljka, ur. (2011): *Matrika ukrepov državnih organov na področju mladinske politike*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport – Urad za mladino in Inštitut RS za socialno varnost.
18. Divjak, Tina in Primož Šporar. 2005. *Primerjalno pravna analiza mladinske zakonodaje v Evropi*. Pravno informacijski center nevladnih organizacij PIC, Ljubljana. dostopno prek
http://www.google.si/?gws_rd=cr#output=search&sclient=psyab&q=Primerjalno+pravna+analiza+mladinske+zakonodaje+v+Evropi%2C&oq=Primerjalno+pravna+analiza+mladinske+zakonodaje+v+Evropi%2C&gs_l=hp.3...1547.1547.0.2977.1.1.0.0.0.10.0.100.0j1.1.0....0...1c..23.psyab..1.0.0.9BdhWSMAZPY&pbx=1&bav=on.2,or.r_qf.&bvm=bv.50165853,d.Yms&fp=583dd48d7c02be54&biw=1280&bih=654 (5.8.2013)
19. Dragoš, Srečo in Vesna Leskošek. 2003. *Družbena neenakost in socialni kapital*. Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.
20. Evropska komisija. 2002. *A new impetus for european youth*. Luksemburg: Evropska komisija.
21. Evropska unija. 2001. *Bela knjiga Evropske komisije Nova spodbuda za evropsko mladino*. Dostopno prek: http://www.ursm.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/ (6. 8. 2013).
22. Geržina, Suzana in ur. Mirjana Ule, ur. 1996. *Mladina v devetdesetih : analiza stanja v Sloveniji*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
23. Gillis, R. John. 1999. *Mladina in zgodovina – Tradicije in spremembe v evropskih starostnih odnosih od 1770 do danes*. Maribor: Aristej.
24. Godina, V. Vesna. 2009. *Mladinsko delo in socializacijski stili: kontekstualizacija problema*. Dostopno prek:
http://www.mladinskidelavec.si/index.php?option=com_sobi2&sobi2Task=sobi2Details&catid=9&sobi2Id=24&Itemid=11 (19.9.2013)
25. Gornik, Jože ur. 2004. *Revščina in socialna izključenost oziroma vključenost, Zbornik 1. Posveta*. Ljubljana: Urad RS za mladino, Mladinski svet Slovenije.
26. Gril, Alenka. 2006. *Prosti čas mladih v Ljubljani*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
27. Hendry, B. Leo, Shucksmith, Janet, Love G. John in Anthony Glendinning. 1993. *Young people's leisure and lifestyles*. London, New York: Routledge.

28. Hlebec, Valentina in Tina Kogovšek. 2003. Konceptualizacija socialne opore. *Družboslovne razprave* XIX (43) : 103-125.
29. Hlebec, Valentina. 2001. Meta-analiza zanesljivosti anketnega merjenja socialne opore v popolnih omrežjih. *Teorija in praksa* 38 (1) : 63-76.
30. Hočevar, Franc. 1977. *Prosti čas*. Ljubljana: Zveza kulturno-prosvetnih organizacij Slovenija. Dostopno prek:
<http://www.studentinfo.net/fsd/fgg/bazastudent/uni3/11309/datoteke/prosti-cas.doc>
(14.8.2008).
31. Hurrelmann Klaus in Uwe Engel, ur. 1989. *The Social World of Adolescents: International Perspectives*. Berlin: New York: Walter De Gruyter.
32. Iglič, Hajdeja. 1988. Ego-centrične socialne mreže. *Družboslovne razprave* 5 (6) : 82-93.
33. Kongres socialnega dela in Bogdan Lešnik, ur. 2005. *Tradicije, prelomi, vizije: zbornik abstraktov. 2. kongres socialnega dela Portorož, 21.-23. september 2005*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
34. Kuhar, Metka in Vesna Leskošek. 2008. Mladinsko delo na lokalni ravni: primerjalna analiza petih držav. *Socialna pedagogika* 12 (4) : 325 – 344.
35. Kuhar, Metka in Špela Razpotnik, ur. 2011. *Okviri in izzivi mladinskega dela v Sloveniji*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
36. Lamovec, Tanja. 1993. Motivacija druženja; koncepti, izvori in dejavniki. *Anthropos, časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved* (5-6): 200-213.
37. MacDonald, Robert, ur. 2000. *Youth, the »underclass« and social exclusion*. London, New York: Routledge.
38. Mandič, Srna. 2002. Socialni programi, družbeni problemi in krepitev vpliva javnosti. *Teorija in praksa* 39 (2): 204-219.
39. Mead, George, Herbert. 1997. *Um, sebstvo, družba*. Ljubljana: Krtina.
40. Medvešček, Matjaž. 2003. *Informiranje in svetovanje za mlade v Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport. Urad za mladino.
41. Mesec, Blaž. 1998. *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
42. Mesec, Blaž; Demšar, Simona; Kern, Bojan; Mesec, Marko; Poštrak, Milko in Nino Rode. 2002. *Evalvacija projektov dela z mladino v mestni občini Ljubljana: prvi del*, Ljubljana: Društvo socialnih delavk in delavcev Slovenije.

43. Mesec, Blaž; Demšar, Simona; Kern, Bojan; Mesec, Marko; Postrak, Milko in Nino Rode. 2002. *Evalvacija projektov dela z mladino v mestni občini Ljubljana: drugi del: končno poročilo*. Ljubljana: Društvo socialnih delavk in delavcev Slovenije.
44. Mihelj, Vlado, ur. 2002. *Mladina 2000 – slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*. Maribor: Založba Aristej.
45. Mikuš, Kos, Anica. 1991. *Šola in duševno zdravje*. Murska Sobota: Pomurska založba.
46. Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti Republike Slovenije. 2013. Programi socialnega varstva. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/sociala/programi_socialnega_varstva/ (6. 8. 2013).
47. Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti Republike Slovenije. 2007. Sklep o sofinanciranju programov socialnega varstva. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti_pdf/jr_soc_var07_sklep_a_b.pdf (6. 8. 2013).
48. Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti Republike Slovenije. 2008. Sklep o sofinanciranju programov socialnega varstva. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti_pdf/jr_soc_var08_sklep_a_b.pdf (6. 8. 2013).
49. Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti Republike Slovenije. 2012. Sklep o sofinanciranju programov socialnega varstva. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti_pdf/soc.var.sklep.a_b_080612.pdf (6. 8. 2013).
50. Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti Republike Slovenije. 2011. Sklep o sofinanciranju programov socialnega varstva. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti_pdf/sklep_a-b-soc-var-2011.pdf (6. 8. 2013).
51. Mladinski center Nova Gorica. 2005 – 2012. Finančno in vsebinsko končna poročilo o delu mladinskega centra. Nova Gorica: interno gradivo.
52. Mrgole, Albert. 2003. *Kam z mularijo? Načela kakovosti neformalnega dela z mladimi*. Maribor: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport. Urad RS za mladino. Založba Aristej.
53. Noller, Patricia in Victor Callan. 1991. *The adolescent in the family*. London, New York: Routledge.

54. Odlok o ustanovitvi javnega zavoda Mladinski center Nova Gorica. Ur. l. RS 72/2004.
Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=50053> (6. 8. 2013).
55. Poštrak, Milko. 2004. Kaj posebnega lahko ponudi socialno delo pri delu z mladimi?
Revija Šolsko svetovalni delo VIII (3-4): 26-33.
56. Poštrak, Milko. 2007a. Preventivna funkcija prostega časa. V *Svoboda izbire - moj prosti čas = freedom of choice - my leisure time*, Azra Kristančič, 147-166. Ljubljana : AA Inserco, svetovalna družba.
57. Poštrak, Milko. 2007b. *Nasilje kot sporočilo*. Dostopno prek: <http://www.student-info.net/fsd/fgg/baza-student/uni3/11309/datoteke/mladi-in-nasilje.doc> (14.8.2008).
58. Premru, Katja. 2005. *Osip v poklicnem in strokovnem izobraževanju – primer živilske šole Maribor*, Ljubljana: Univerza v Ljubljani. Fakulteta za družbene vede, magistrsko delo.
59. Razpotnik, Špela. 2004. *Preseki odvečnosti – nevidne identitete mladih priseljenk v družbi tranzicijskih vic*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
60. Rener, T., Čeplak, Mencin, M., Tivadar, B. in Mirjana Ule, ur. 2000. *Socialna ranljivost mladih*. Maribor: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino in Založba Aristej.
61. Rener, Tanja. 2000. Adolescentke. *Družboslovne razprave* XVI (34-35): 207-217.
62. Rener, Tanja. 2002. »Dobimo se na Prešercu«: Prosti čas mladih v Ljubljani. V *Sociološke podobe Ljubljane*, ur. Drago Kos, 97 – 112. Ljubljana: Knjižna zbirka Teorija in praksa.
63. Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2013–2020 (ReNPSV13–20). Ur. l. RS 39/2013. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=113130> (6. 8. 2013).
64. Roche, Jeremy, ur. 2004. *Youth in society: contemporary theory, policy and practice*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
65. Rogelj, T., Ule, Mirjana in Valentina Hlebec. 2004. Socialna opora med dijaki glede na njihovo individualni položaj v strukturi popolnega omrežja v razredu. *Družboslovne razprave* XX (45): 13-32.
66. Samec, Tatjana in Vera Slodnjak, ur. 2001. *Psihične travme v otroštvu in adolescenci*. Ljubljana: Inštitut za psihologijo osebnost.

67. Seminar forenzične psihiatrije in Dušan Žagar, ur. 1997. *Prestopništvo mladih*, 8. *Seminar forenzične psihiatrije*. Ljubljana: Center za mentalno zdravje, Psihiatrične klinike v Ljubljani.
68. Strgar, E., Hafner, A., Stanojevič–Jerkovič, O., in Sonja Valič. 2001. *Evropska raziskava o alkoholu in preostalih drogah med šolsko mladino*. Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije.
69. Strgar, Eva in Vesna Pucelj. 2003. *Evropska raziskava o alkoholu in preostalih drogah med šolsko mladino*, Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije.
70. Stropnik, Nada in Tine Stanovnik. 2004. *Boj proti revščini in socialni izključenosti 2. del primer Slovenije*. Budimpešta: Mednarodna organizacija dela. Skupina za Srednjo in Vzhodno Evropo.
71. Svet Evropske unije. 2008. *Resolucija Sveta in predstavnikov vlad držav članic, ki so se sestali v okviru Sveta z dne 22. maja 2008, o participaciji mladih z manj priložnostmi*. Dostopno prek:
http://www.ursm.gov.si/fileadmin/ursm.gov.si/pageuploads/pdf/Knjiznica_PDF/Resolucija_o_part_mladih_z_manj_priloznostmi.pdf (23. 5. 2013).
72. Terrion, Lennox, Jenepher. 2006. Building social capital in vulnerable families. *Youth & Society* 38 (2): 155-176. Sage Publications. Dostopno prek: <http://yas.sagepub.com> (10. 10. 2011).
73. Tivadar, Blanka in Polona Mrvar, ur. 2002. *Flying over or falling through the cracks? Young people in the risk society*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport RS, Urad za mladino.
74. Tomc, Gregor. 1989. *Druga Slovenija, Zgodovina mladinskih gibanj na Slovenskem v 20. Stoletju*. Ljubljana: Knjižna zbirka KRT.
75. Tomori, Martina in Siniša Stikovič, ur. 1998. *Dejavniki tveganja pri slovenskih srednješolcih*. Ljubljana: Psihiatrična klinika Ljubljana.
76. Ule, Mirjana. 1988. *Mladina in ideologija*. Ljubljana: Delavska enotnost.
77. Ule, Mirjana. 1989. *Mladina za modernizacijo slovenske družbe*. Ljubljana: Marksistični center CK ZKS.
78. Ule, Mirjana in Vlado Miheljak. 1995. *Pri(e)hodnost mladine*. Ljubljana: DZS.
79. Ule, M., Miheljak, V., Renner, T., Mencin Čepelak, M., Kurdijs, S., in Blanka Tivadar, ur. 1996. *Predah za študentsko mladino*. Ljubljana: Urad RS za mladino, Zavod RS za šolstvo.

80. Ule, Mirjana. 2000. *Sodobne identitete - v vrtincu diskurzov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
81. Ule, Mirjana in Tanja Renner. 2002. *Dekonstrukcija mladine, nova tveganja in iskanja varnosti*. 5. Konferenca Lokalno akcijskih skupin, Murska Sobota. Dostopno prek: www.uradzadroge.gov.si/projekti (23. 5. 2008).
82. Ule, Mirjana in Metka Kuhar. 2003. *Mladi, družina, starševstvo: spremembe življenjskih potekov v pozni moderni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Center za socialno psihologijo.
83. Ule, Mirjana, Kuhar, Metka in Slavica Černelič-Kožar. 2003. *Kakovost življenja otrok in mladostnikov v Sloveniji – študija problema osipništva v Sloveniji, zaključno poročilo*, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
84. Ule, Mirjana. 2003. *Kakovost življenja otrok in mladostnikov v Sloveniji, Študija problema osipništva v Sloveniji*. Raziskovalno poročilo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
85. Ule, Mirjana. 2008. *Za vedno mladi? Socialna psihologija odraščanja*. Ljubljana: Založba FDV.
86. Urad RS za mladino. 2005. *Strategija urada RS za mladino na področju mladinske politike do leta 2010*. Dostopno prek: www.ursm.gov.si/fileadmin/ursm.gov.si/.../doc/Strategija_urada.doc (6. 8. 2013).
87. Vavpotič, Vojko. 2007. *Konceptualizacija dnevnih centrov za mlade v okviru centrov za socialno delo*. Magistrsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani. Fakulteta za družbene vede.
88. Zakona o javnem interesu v mladinskem sektorju (ZJIMS). Ur. l. RS 42/2004. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=97951> (26. 5. 2013).
89. Žebovec, Iztok in Mateja Erjavec, ur. 1999. *Sodobne oblike revščine mladih: mladi, ulica, prihodnost, zbornik predavanj*. Ljubljana: Salve.
90. Walther, Andreas. 2005. Individualizacija tranzicije mladih v zaposlitev ter ambivalentnost med participacijo in aktivacijo v Evropi. *Socialna pedagogika* 9 (4): 371-390.
91. Walther, Andreas in Axel Pohl. 2005. *Thematic Study on Policy Measures concerning Disadvantaged Youth*. Final report, volume 1. Tübingen: Institute for Regional Innovation and Social Research (IRIS).

92. Walther, Andreas in Axel Pohl. 2007. Activating the disadvantaged. Variations in addressing youth transitions across Europe. *International Journal of Lifelong Education* 26 (5): 533-553.

PRILOGA A

Fokusna skupina, Nova Gorica, 15. maj 2013. Trajanje med 9.30 – 12:00.

Prisotni:

- Simona Planinc Kerševan, univerzitetno diplomirana pedagoginja, OŠ Solkan
- Manca Pušnar, univerzitetno diplomirana socialna delavka, Žarek – dnevni center za otroke in mladostnike pri CSD Nova Gorica
- Vanja Kotar, univerzitetno diplomirana pedagoginja, OŠ Frana Erjavca
- Andreja Koglot, univerzitetno diplomirana socialna delavka, Center za socialno delo Nova Gorica
- Vanessa Frančeškin, univerzitetno diplomirana sociologinja, Tehniški šolski center Nova Gorica
- Gabrijela Prinčič, diplomirana socialna delavka, Center za socialno delo Nova Gorica
- Liljana Sulič, diplomirana socialna delavka, Osnovna šola Milojke Štrukelj Nova Gorica
- Romina Kerševan, univerzitetno diplomirana italijanistka, Mladinski center Nova Gorica

Kje se srečujete z socialno izključenimi mladimi, kako bi to populacijo opisali?

Simona: »To so v glavnem otroci, s katerimi se srečamo, ko jim pade učni uspeh. Torej to so otroci in mladi s primanjkljaji – učni primanjkljaji, nizka zainteresiranost, nizka stopnja izobrazbe staršev«.

Manca: »Pri nas so napoteni k nam s strani šol in v glavnem lahko govorimo, da so ti mladi socialno ogroženi, bodisi imajo težave v šoli, ali imajo težave v družini – najpogosteje lahko govorimo o razvezanih starših, ko se starši med seboj ne morejo dogovoriti o stikih in preživninah ter postavljajo otroke za »talce« njunih odnosov. V zadnjem času opažamo tudi vedno več revščine in vedno več je priseljencev. Torej to so otroci, ki imajo nek primanjkljaj in so obravnavani pri šolski svetovalni službi, katera jih napoti k nam«.

Vanja: »Jaz bi mogoče najbolj izpostavila tujce, ki se k nam priseljujejo in prihajajo v naše okolje, kaj ti imajo velike težave z jezikom in pričakovanja staršev so bistveno nižja od pričakovanj. Tu bi posebej opozorila odsotnost mame, ki niti ne zna jezika in za vse je ogovoren oče, ki pa navadno dela na gradbiščih, tako da so otroci prepuščeni sami sebi. Je pa res, da so te družine med seboj zelo povezane...npr. makedonske družine se med seboj zelo družijo in imajo celo mrežo medsebojne pomoči, ne vključujejo pa se v naš šolski sistem in zato imajo otroci težave v šoli. Druge družine npr. albanske pa so zelo nepovezane in otroci so zelo izključeni in osamljeni«.

Manca: »Največja težava je, da ne zanjo slovenskega jezika in iz tega izvirajo vse učne težave ter težave s prilagajanjem na novo okolje. Dejstvo je, da ti otroci doma govorijo materni jezik in zato potrebujejo veliko časa, da se navadijo slovenščine«.

Simona: »Res je zelo drugačen odnos do šolskega sistema in do sistema vrednot nasploh, zato jih vključujemo v program Žarek. Predvsem zato, ker jim šolanje ni zelo pomembno, ne govorim za vse ampak kar nekaj primerov imamo takih, ki jim to pač ni pomembno«.

Andreja: »Na CSD-ju dobimo te otroke, ki so največkrat napoteni s strani šol ali sodišča, razlogi pa so različni: največ šolski neuspeh, različne vedenjske težave, zloraba drog, kriminalna dejanja, družinske težave oziroma odnosi, bodisi je tu prisotno nasilje v družini, ločitve ali drugi vzroki. Šolski neuspeh je največkrat posledica več različnih dejavnikov, zato poskušamo reševati težave kompleksno«.

Vanesa: »Naša srednja šola je tehniška šola in zato je večji del populacije fantov, imamo v bistvu samo 4 dekleta in več kot 400 fantov. Imamo tudi več različnih programov, torej od nižje poklicnih do poklicne gimnazije. To je tudi razlog, da se mladi med seboj nekoliko razlikujejo. Kdaj govorimo o težavnem mladostniku oziroma dijaku? Torej kdo pri nas izstopa? Izstopajo tisti, ki res zelo vztrajno nabirajo neopravičene ure, tu govorim o nap. 40 ali več neopravičenih ur, kajti na srednjih šolah pač ne odreagiramo prej, verjamem, da je na osnovnih šolah to bistveno drugače in da je tolerančni prag bistveno nižji. To so fantje, ki niso uspešni v šoli, ki ponavljajo letnik, pa ponovno ponavljajo letnik, nekateri se izpišejo iz šolskega sistema oziroma rečemo, da prehajajo iz enega šolskega programa ali šole v drug šolski program. Seveda se ob tem pojavljajo tudi določene vedenjske težave, ki pa na naši šoli niso tako zelo pogoste, kot si ljudje radi predstavljajo, nimamo dnevno nekih urgentnih primerov, ki bi zahtevali neko posebno obravnavo, to se dogodi redko. Če pa že govorim o mladostnikih, ki imajo določene težave, naj še omenim, da smo v srednjih šolah, bistveno manj seznanjeni z dogajanjem v domačem okolju, bolj postanem pozorna, ko npr. na prijavnicaх dijaki napišejo kontakt samo enega starša. Drugo veliko poglavje predstavljajo tujci, ki se selijo k nam, težave pa se pojavljajo zlasti zaradi jezika. Priseljenci se zavedajo, da morajo šolo dokončati, ker jo to njihova morebitna možnost za boljše življenje. Tako da jih večina prvo leto porabi za učenje jezika in privajanja na novo kulturno okolje, nato pa zaključujejo šolanje. Se pa ti mladi počutijo nesprejete s strani svojih sovrstnikov, največkrat zaradi tega, ker so ti mladi nekoliko starejši, npr. 17 ali 18 let in se pojavi težava, ker jih vpisujemo v prve letnike v katerih so navadno 15 letniki«.

Gabrijela: »Torej lahko bi rekla, da se na Centru v zadnjih letih srečujemo z mladimi, podobno, kot je že povedala kolegica, z različnimi težavami, bi pa ob tem opozorila na dve skupini, ki se vedno bolj izstopata in sicer so to mladi, katerim se kazniva dejanja kopičijo. Torej ne prenehajo po prvem ukrepu, ampak nadaljujejo s kriminalnimi dejanji. In druga skupina mladih, ki se soočajo s smrtjo svojih enega oziroma vedno več je tudi takih, ki se soočajo s smrtjo obeh staršev, bodisi zaradi bolezni, ali drugih vzrokov. Ti mladi so dobesedno jezni na cel svet in se sprašujejo zakaj se je to zgodilo prav meni«.

Romina: »Tudi v mladinskem centru se zbirajo mladi, ki ste jih že predhodno opisali, lahko bi celo rekli, da se v večini zbirajo fantje, ki so se zbrali v neko zaključeno skupino in se med seboj družijo vsak popoldan, med njimi so osnovnošolci in srednješolci, ki so med seboj poznajo. Ker opažam, da če pride nekdo, ki ni v tem njihovem krogu, so zelo nezaupljivi in ga ne sprejmejo medse. Zlasti se mladi grupirajo po etnični pripadnosti, npr. makedonska skupina, albanski druga skupina in so razlike oziroma razhajanja zelo velika. O teh populaciji bi lahko rekla tudi, da je izjemno zaprta, saj sama zelo težko navežem stik, v smislu, da bi mi zaupali. Tudi v smislu iskanja pomoči ali nasveta, lahko rečem, da se ne obračajo name. Mislim, da tiščijo te stvari v sebi. Pri skupinah, ki prihajajo iz drugih kulturnih okoljih opažam tudi, da zelo razlikujejo med moškim in ženskim mladinskim delavcem. Veliko bolj spoštujejo moško avtoriteto. Po drugi strani pa so ti fantje tudi zelo delavni in zelo pridni, če

jih ustrezno zmotiviramo. Zelo težko dosežemo, da bi sami nekaj predlagali, da bi kaj organizirali. Če pa jih vključimo kot pomoč v neko delo, se zelo izkažejo. Npr. ko smo obnavljali medgeneracijski dom v Čepovanu ni bilo nobenega problema in vsi so zelo sodelovali pri različnih manualnih delih. Očitno so se dobro počutili, če so sami nekaj prispevali. Seveda niso bili nič plačani, ampak verjetno so čutili neko povezanost s projektom. Druga skupina mladih, pa so mladi, ki izhajajo iz razbitih družin in imajo velik potencial ali talent (npr. k nam zahaja deklica, ki izjemno lepo riše), pa nima finančnih sredstev, da bi razvijala svoj potencial. Takim seveda lažje pomagamo, ker že sami vedo kaj želijo. Potem imamo tudi skupino mladih, ki se k nam priselijo oz. so se priselili v tem šolskem letu, za te organiziramo tečaje slovenščine. V letošnjem letu me je izjemno presenetilo dejstvo, da se tečaja udeležujejo otroci prve triade in da z njimi na tečaj prihajajo tudi mame. Opažamo, da se nekatere mame izjemno prizadevajo, da bi se tudi same naučile slovenskega jezika in navezujejo stike z drugimi mami ter tako ustvarjajo medsebojno socialno mrežo. Te mame se tudi izjemno trudijo, da otrokom pomagajo tudi doma in se zavedajo pomena čimprejšnje socializacije v novem okolju».

Liljana: »V našo osnovno šolo tudi prihaja več različnih skupin mladih z manj priložnostmi. Če se najprej ustavim pri tujcih, saj imamo v šoli trenutno čez 80 priseljencev, lahko rečem, da se nekateri izjemno hitro naučijo slovenskega jezika in če imajo visoke sposobnosti se zelo hitro vključijo v šolsko okolje in novo kulturno okolje. Ti otroci so tudi šolsko zelo uspešni. Moram reči, da je vidna razlika pri priseljencih, ki prihajajo iz bivših jugoslovanskih republik in priseljencev, ki prihajajo iz baltskih držav (Ukrajina) ali Rusije. Kajti ta druga skupina se težje nauči jezika, zato potrebuje več časa za prilagoditev našemu okolju. Za tečaj slovenščine se seveda obračamo na brezplačne tečaje, ki jih organizira Mladinski center. Drugi večji problem je vedno večja revščina in družine, ki se soočajo z izgubami služb. Tej težavi je vsak dan več. Zlasti je težava v tem, da se ta revščina prikriva. Opažamo težave zlasti tam, kjer se očetje soočajo z brezposelnostjo».

Kaj bi povedale o socialnih mrežah mladih? Družini.

Vanesa: »Težko bom postavila jasno mejo in z gotovostjo trdila, da so nekatere družine bolj obremenjujoče kot druge. Lahko pa ugotovim, da so mladi v družinah, kjer so starši bolj izobraženi, bolj podjetni veliko bolj ambiciozni in bolj pozitivno gledajo na svet. Zlasti se mi zdi, pomembno koliko pričakovanj imajo starši v prvi vrsti do sebe in nato do svojih otrok. Če so pričakovanja staršev nizka, potem so tudi pričakovanja mladostnikov bistveno nižja. Sem kar nekaj časa potrebovala, da sem to dejstvo sprejela, ampak vidim, da tako pač je. Na primer fant obiskuje prvi letnik že drugič in niti njegovim staršem se pač to ne zdi problematično in tudi njemu samemu se to ne zdi problem. Opažamo, da imajo večje težave enostarševske družine, kajti navadno so to same mame, težko zmorejo vse obveznosti opraviti same. V zadnjem času pa opažam predvsem težavo v tem, da so starši izjemno obremenjeni s službo in enostavno si ne morejo privoščiti, da bi pustili službe, ter se tako prilagajajo urnikom, ki so nemogoči. Otroci, mladostniki pa ostajajo doma sami. Pri priseljencih je še večja težava, kajti navadno očetje pripeljejo samo del družine v Slovenijo. Mama in mlajši bratje ostanejo v domovini, navadno pa očetje zaradi šolskega sistema pripeljejo v Slovenijo najstarejšega sina. Očetje cel dan navadno delajo, ker so to v glavnem gradbeni delavci,

mladostniki pa so sami. V kolikor pa so mame v Sloveniji so izrazito pasivne in se ne vključujejo v sisteme izven doma«.

Liljana: »Mi imamo zadnje časa čisto drugačne izkušnje in sicer, da so se mame priseljencev začele vključevati v šolsko delo in z njimi redno komuniciramo. Prihajajo zavite, ovite take in drugačne ampak prihajajo. Je pa res, da je pogled na vzgoja pri teh skupinah drugačen kot pri nas. Ko mi v šoli zagrozimo, da bomo poklicali očeta v šolo, v kolikor ne bo npr. sodeloval pri pouku ali klepetal ali karkoli že, to za otroka pomeni hudo grožnjo in z njim ne bomo imeli več težav. Kar za domačine pač ne morem reči. Še enkrat pa izpostavljam sram, ki ga imajo starši, ko morajo npr. dati vlogo za regresirano malico, regresirano letovanje...zlasti ko se to zgodi staršem, ki izgubijo službo, torej družinam, ki so veljale, da so delavne, marljive...in to, da se ostanejo brez prihodka je grozljivo in skrivajo to do onemoglosti«.

Vanja: »Verjetno je res zelo različno od posameznikov, mi imamo izkušnje, ko k nam prihajajo makedonske družine, ki so zelo dobro izobražene in z njimi nimamo težav, imamo pa družine iz Albanije, kje enostavno ne znamo vzpostaviti stika z družino in imamo celo primer, ko je začel urejati stvari vezane na šolanje otrok njihov najemodajalec, ker se drugače nismo mogli dogovoriti okoli nekaterih težav povezanih s šolskim delom. Potem smo strani šole zahtevali, da pridejo v šolo starši, pa so poslali brata itd. Te otroke nismo smeli vpisati na tečaj slovenščine, staršem je pomembno, da otroci igrajo nogomet in nič drugega. Seveda je potem logično, da niso uspešni v šoli, da se pojavljalo težave s šolskim uspehom. V takih primerih se seveda poslužujemo programa Žarek, da vsaj v popoldanskem času poskrbijo za domače naloge«.

Gabrijela: »Ampak, dejstvo je, da priseljske družine so močne in nudijo močne socialne opore mladostnikom, res je, da mogoče niso prilagojeni našemu okolju, ampak imajo na koga se nasloniti. Bolj bi izpostavila družine, ki ne nudijo opore. Zlasti družine, ki skrivajo svoje težave, ko se ne zaupajo nobenemu«.

Manca: »Jaz bi samo še okoli teh tujcev nekaj dodala in sicer naša izkušnja na dnevnem centru je taka, da starši nikoli ne pokličejo v center in povprašajo kaj počnejo njihovi otroci, ali napredujejo ali opravljajo naloge, vedno mi pokličemo in jim povemo kaj njihovi otroci počnejo pri nas. Mislim, da so otroci, ki prihajajo iz drugih kulturnih okolij še bolj osamljeni kot domačini, saj k nam vedno pridejo sami, brez staršev in vedno jih potem mi kontaktiramo, da jim sporočimo kje so njihovi otroci. Mislim, da starši enostavno prepuščajo otroke v skrb in šolam in drugim institucijam, da se z njimi ukvarjamo mi. Starši enostavno verjamejo v sistem in v to, da bomo mi najboljše poskrbeli za njihove otroke. To je izkušnja, ki jo imamo mi v dnevnem centru«.

Liljana: »Opozorila bi še na en vidik, ki ga je s seboj prinesla gospodarska kriza in sicer, opazamo, da so pri priseljencih prej vedno delali možje in so ženske skrbele za otroke. S to krizo pa se je zgodilo naslednje in sicer, ker so večinoma možje bili zaposleni v gradbenih podjetjih, ki so propadla, sedaj opazamo, da so možje doma in da so vlogo »prinašalca denarja« prevzele žene. Kar je v te družine prineslo obilo težav, saj se očetje soočajo z izgubo samopodobe.

Andreja: »Jaz pa bi okoli družin rekla še naslednje, kar ste že izpostavile in sicer, da so starši, ki imajo sicer službe, ampak imajo takšne urnike, da je to nemogoče za družinsko življenje. Tako da sta oba starša odsotna cele dneve. Otroci so dejansko prepuščeni sami sebi, oziroma starim staršem.

Manca: »To je res, to opažamo tudi mi in sicer veliko je otrok, ki so sami in nimajo kje biti in potem jim mi nudimo praktično varstvo do zaprtja dnevnega centra – torej do 18 zvečer. Verjamem, če bi imeli odprto do 21 ure, bi otroci bili tam do zaprtja, ker dejansko nimajo kam, razen v prazno stanovanje in so prepuščeni sami sebi. Govorim o osnovnošolskih otrocih. Tu ne gre zgolj za učenje in izdelavo domače naloge, gre preprosto za druženje«.

Andreja: »Starši se tako bojijo za svoje službe, da niso pripravljeni prositi za služben izhod, da bi uredili zadeve vezane na šolsko delo v dopoldanskem času. Trenutno imam dva primera, ko se enostavno ne moremo dogovoriti za timski sestanek predstavniki CSD-ja, šole in starši, ker starši trepetajo za službo. Raje kot bi manjkali v službi, raje so otroci prikrajšani njihove pozornosti«.

Simona: »Seveda ne smemo zanemarit poleg priseljenih družin in krize tudi druge težave, kot sta alkoholizem in nasilje, ampak opažam, da so to posledica zlasti te neizhodne situacije v kateri so se ljudje znašli«.

Vanesa: »Na srednjih šolah žal nimamo takega vpogleda v družine in ne moremo z neko gotovostjo reči, da so ene družine bolj disfunkcionalne kot druge, verjetno gre od primera do primera, težko posplošujemo. Pri nas se soočamo z moško populacijo in fantje težko govorijo o svojih družinah. Zlasti opažamo, da v polah, ker je več punc, le te večkrat potožijo nad nasiljem v družinah. Tega pri nas ni, lahko pa vidimo, kako se vzorci nasilnega vedenje prenašajo na vrstniške skupine«.

Gabrijela: »Res je, pri starosti, kot jih imate vi v šoli, torej 16, 17 letniki, se nasilje prej izraža obratno, torej so otroci večkrat nasilni do staršev, kot pa starši do otrok. Lahko rečemo, da so najbolj ogroženi otroci in mladostniki, ki se jim kopičijo problemi, eden na drugega in ne vidijo izhoda. Pa še nekaj bi opozorila, kar se v zadnjem času kar pogosto pojavlja in sicer psihiatrične težave, ki niso zdravljene. In sicer v največji meri psihiatrične težave pri mamah«.

Liljana: »To je res s tem se soočamo tudi v osnovni šoli, ravno smo imeli primer mame, ki nismo vedeli kaj in kako, nato pa so nam sporočili, da je mama odšla na psihiatrično zdravljenje«.

Vanja: »Težava je v tem, da mi v šoli opažamo na otroku, da nekaj ne štima, učni uspeh pade, vedenje se spremeni, nemotiviranost in mi smo enostavno nemočni, ker ne ugotovimo vzroka, potem pa ugotovimo, je alkohol, je zdravljenje...enostavno o teh stvareh ne govorimo dovolj«.

Simona: »Meni res ni jasno, podoben primer smo imeli mi, ko je mama zbolela in enostavno nismo vedeli kaj je narobe z otrokom, ker punčka ni smela povedati, da je doma nekaj narobe«.

Gabrijela: »Ampak si predstavljaš v kakšni stiski je bila ta deklica? Očitno so ljudje v takih stiskah in nočejo o tem govoriti«.

Liljana: »No ravno prejšnji teden smo imeli podobno zgodbo. Gre za fantka, ki so mu zamolčali, da je mama zelo bolna, rekli so mu, da je v bolnišnici. Otroke je verjel, da mama nima nobene posebne težave, na kar sem govorila s sorodniki in ugotovila, da je stanje izjemno hudo. Rekla sem jim, da mu morajo povedati kakšno je zdravstveno stanje njegove mame. Mama je po dveh dneh umrla. Šok za otroka je ogromen in sedaj delamo tri svetovalne sodelavke z njim, da bi omilili šok. Res je, da smo sedaj zelo intenzivno stopili v akcijo in povezali družinsko in šolsko mrežo. Ampak dejstvo je, da se o bolenih ne govori in ko

nastopijo takšne situacije je hudo. Naj ob tem še izpostavim, da se ne govori niti o boleznih otrok, npr. ko imajo otroci redke bolezni, nas starši o tem ne obvestijo, dokler ni že tako hudo, da sami opažamo, da otrok ne funkcionira v šolskem okolju. Enostavno starši ne zaupajo nam oziroma se bojijo izpostavljati. Recimo tudi v primeru, da ima otrok neko alergijo, se praska, je nemiren, ni skoncentriran, če mi ne vemo, da je to posledica nekega bolezenskega stanja, odreagiramo kot bi šlo za vedenjske težave otroka«.

Simona: »Ampak poglej, to so za otroka prave travme«.

Prijatelji.

Manca: »Pri nas se mladostniki zadržujejo v dnevnem centru cel popoldan in opažam, da imajo mladi veliko virtualnih prijateljstev preko facebooka, skypa in opažam, da se v živo sploh ne znajo pogovarjati. Opažam tudi razliko med mestnimi mladostniki in mladostniki iz okolice mesta, tisti, ki živijo v vaseh. Vidim, da so prijateljski odnosi veliko bolj pristni v vaseh, mladi so med seboj veliko bolj povezani, med seboj si pomagajo, se skupaj učijo. V mestnem okolju so ti bolj površinski, mladi se manj poznajo. Opažam tudi, da ko se soočajo s težavami ne sprašujejo za nasvete svoje vrstnike, ampak se obračajo na nas, torej na zaposlene v centru, pa ne zgolj glede učne pomoči ampak tudi druga vprašanja«.

Simona: »V osnovni šoli je to bolj odvisno od starosti otrok, v višjih razredih so prijateljske mreže bolj pomembne. Eni imajo kar nekaj pristnih prijateljev, res pa je, da je veliko mladih tudi osamljenih, torej brez prijateljev. Je pa zanimivo, da tekmujejo med seboj kdo ima več fb prijateljev«.

Gabrijela: »Ja zanimivo je ko rečejo »jaz jih imam 540«. Ko pa se pogovarjaš z njim, ugotoviš, da jih več kot pol niti ne pozna. Opažam, da ni tesnih prijateljev«.

Vanja: »Tudi jaz opažam podobno, zlasti pri uspešnih mladostnikih vidim, da so le ti popoldan polno zasedeni z izven šolskimi dejavnostmi in aktivnostmi (glasbena šola, ples, telovadba, jeziki) in enostavno nimajo časa za prave prijateljske odnose. Tudi to opažam, da je bilo včasih veliko medvrstniške pomoči, ko so si učenci med seboj pomagali pri nalogah ali snovi, ki je niso znali. Danes jih mi spodbujamo, da bi to ponovno razvijali po pouku, vendar je tega zelo malo in moramo jih k temu spodbujati. Ko to enkrat poskusijo so izjemno navdušeni, ampak res poudarjam, da je tega malo. In to ni spontano, ampak jih k temu spodbujamo«.

Liljana: »V naši osnovni šoli je tega več, je pa res, da smo učitelji in drugi strokovni sodelavci več let vlagali v ta projekt medvrstniške pomoči. Tako koristimo za učno pomoč mrežo prostovoljcev in znotraj razredov medrazredne mreže pomoči. Tako se vsak torek dobijo v eni izmed učilnic in se učijo. Pride tisti učenec, ki si to želi in tam se družijo in si pomagajo. Je pa res, da jih k temu spodbujamo že od razredne stopnje dalje, ko so skupaj pri podaljšanemu bivanju«.

Gabrijela: »Ampak, ko sem bila jaz mlada, nas ni bilo potrebno spodbujati in smo sami se organizirali za medsebojno pomoč«.

Vanja: »Res je, ni bilo potrebno mentorske pomoči za vsaka takšno dejavnost«.

Simona: »Mi naj bi poskrbeli za mentorje, recimo za prostovoljno medvrstniško učenje, ko organiziramo učno pomoč, ko je že nujno, ampak, da spodbujamo tudi pomoč med učenci je prešlo že vse meje...«.

Vanja: »Če samo pogledam, ko je kdo od otrok bolan, si otroci med seboj več ne sposojajo zvezkov, imamo celo primere, ko moram kot svetovalna sodelavka posredovati in pridobiti zapiske, da jih nato dam otroku, ki je izostal od pouka«.

Simona: »Tudi pri nas se soočamo s tem, enostavno otroci, mladostniki ne posojajo svojih zvezkov drugim otrokom«.

Romina: »Mislim, da prijateljstvo ni neka vrednota, zdi se da so vse naše vrednote usmerjene v materializem, ne vem, če mladostniki, ki prihajajo na mc razmišljajo o tem, da so prijatelji vrednota, nekaj za kar se je vredno potruditi. Razen tega, seveda, da štejejo kdo jih ima na fbju več. To opažam tudi pri medsebojni komunikaciji, redko zasledim, da bi se med seboj dva mladostnika pogovarjala o neki temi, največkrat samo kaj komentirajo, razpravljajo o površinskih temah, se zbadajo, pretiravajo, vse je tako instant, nekako brez pomena«.

Liljana: »Ma kaj vem, opažam, da recimo na šolskem parlamentu otroci rabijo, da govorijo in povedo kaj jih muči. Mislim, da mladi nimajo priložnosti kdaj kje kaj povedati. Ko jih opazujem skozi šolski dan opažam, da med poukom, ne smejo govoriti oziroma debatirati o snovi, med urami se tako ali drugače selijo iz učilnice v učilnico, popoldan imajo izbirne predmete in to je vsa naša komunikacija z njimi. Ne znamo jim ponuditi možnosti za pravo komunikacijo. In če potem pogledamo še v ozadju starše in dezorganizirane družine, opažamo, da se otroci nimajo kje naučiti pravega načina komuniciranja«.

Vanesa: »Jaz opažam, da tudi dijaki, ki niso uspešni v šoli, radi prihajajo v šolo, ker je pač v šoli zanimivo in se vedno dogaja, pa zaradi prijateljev, ki jih v šoli dobijo. To mi povedo dijaki in tudi njihovi starši. Recimo, če nekdo pade letnik, mu je najbolj hudo to, da ne bo več skupaj s prijateljem, ki ga je imel v razredu. Virtualni stiki so pač realnost, jaz včasih opažam, da si preko socialnih omrežij, celo pomagajo in s pridom uporabljajo orodja, ki so jim na voljo. Včasih me celo presenetijo, ko mogoče koga ni v šoli in hočem jaz skopirati gradivo, oni pa »ah, vi nič ne skrbite, bom že jaz dal vse na fb in bo takoj vse dobil«. Tako da, je to mogoče stvar, ki ni nam tako blizu, ni pa to tako nujno slabo. Večkrat mi povedo, da si preko fbja upajo več povedat, ker jim omogoča anonimnost. Res pa je, da so zato manj spretni v javnem nastopanju, v komunikaciji z drugimi...«.

Liljana: »No, mi smo na šoli imeli kar nekaj težav s temi socialnimi omrežji, ko so naredili lažne profile in lahko govorimo o pravem nasilju nad učenko, v tem primeru je bilo zelo hudo, in je stvar končala na sodišču«.

Simona: »Ampak jaz se tukaj strinjam z Vaneso, pač to je današnja realnost, tudi ko so prišli mobilni telefoni, smo govorili, kaj se bo vse zgodilo z osebnimi stiki, danes imamo pač fb, twitter, skype itd, žal pač mi capljamo v ozadju in mladi nas prehitevajo s tehnologijo. So generacija, ki s tem raste in to obvlada. Mislim pa, da je naša naloga, da imamo vpogled v to kar se dogaja in krepimo osebno komunikacijo«.

Manca: »To je mogoče res dobro, ampak le v določeni meri. Mi v dnevnem centru imamo dva računalnika in na obeh imamo blokirana vsa socialna omrežja, kajti mi bi radi in jih spodbujamo k temu, da se med seboj družijo. Tako opažam, da spletajo nova prijateljstva in se med seboj spoznavajo«.

Vanesa: »Mislim, da je pri vaši populaciji to smiselno«.

Manca: »K temu jih seveda na nek način prisilimo, kajti če bi pustili prost dostop do računalnika, bi se najprej med seboj kregali kdo bo za računalnikom in bi tam viseli cel popoldan«.

Kam se mladi obračajo po pomoč?

Manca: »Jaz opažam, da se v največji meri obračajo na nas, torej na strokovni kader, nas tudi prosijo, naj o teh stvareh ne poročamo staršem oziroma učiteljem, mislim, da nam kar zaupajo. To so v glavnem učenci 8. in 9. Razredov«.

Simona: »Pri nas redko pridejo s konkretno težavo v svetovalno službo, če pa že pridejo, pripeljejo koga s sabo, da se počutijo bolj varne«.

Liljana: »Pri nas imamo tudi nabiralnike, v katere naj bi učenci metali vprašanja in pri tem ostali anonimni, ampak je to popolnoma neuporabljeno, saj v letu in pol nismo imeli nobenega vprašanja. Kar nekaj primerov pa imamo, ko stopijo do svetovalne službe«.

Gabrijela: »Opažam, da je to odvisno tudi od razrednika, če ta prevzame aktivno vlogo pri svetovanju, potem se otroci najprej obrnejo nanj in šele nato vstopi socialna služba in nato če je potrebno ravnatelj«.

Simona: »Res se na svetovalne službe obrnejo mladi, ki imajo takšne vsakodnevne težave, ampak ne zgodi, se, da bi se k nam obračali z res težkimi stvari. Teh ne povedo, o teh temah se ne pogovarjajo z nami«.

Liljana: »Verjetno je res odvisno od več dejavnikov, ampak pri nas smo imeli nekaj kar resnih primerov, ko so se mladi obrnili na svetovalno službo; npr. v letošnjem letu se je na nas obrnila deklica, ki se je rezala, tudi v lanskem letu smo imeli podoben primer«.

Manca: »Res je v dnevnem centru pač drugačno okolje, mi nismo šola, pri nas ni sankcij in je vzdušje bolj sproščeno, zato se tudi mladostniki počutijo bolj varne in več zaupajo. Mi se preko različnih dejavnosti, šport, izleti,...z njimi zblížamo in vzpostavimo z mladimi pristne stike. Navadno zato kar sami pristopijo do nas in rečejo, da bi se radi na samem pogovorili o določeni temi in pogovor kar steče«.

Vanesa: »Pri nas opažamo, ker imamo več fantov, da se zgodi bistvena sprememba pri obnašanju, ko si fantje dobijo punce. Še posebej velik motivacijski faktor je, če so punce iz gimnazije, oni pa iz recimo poklicne šole. Drugo je seveda vprašanje, kaj se zgodi, ko se tak odnos razdre, to zna biti tudi zelo hudo«.

Simona: »To nam pove koliko si vsi želimo biti drugi osebi pomemben, biti ljubljen«.

Vanesa: »Opozorila bi še, da so priseljenci med seboj izjemno povezani, tudi ko pride kak nov fant iz te države, kar vzpostavijo mrežo in mu določijo mentorja, ki je že dalj časa v Sloveniji. Formulirajo se t.i. klope ali bande. To je za nas na šoli nekaj novega. In opažamo tudi vedno več pretepov«.

Kako mladi dojemajo svet, oziroma kako vidijo sami sebe v prihodnosti

Andreja: »Če govorimo o teh mladostnikih, ki prihajajo k nam na CSD opažam, da imajo samo en cilj, kdaj bom star 18 let, da lahko grem. Kam grem, s kom grem kako grem je pa že drugo vprašanje, na katerega ne znajo odgovoriti.

Gabrijela: »Predvsem ne vedo, s čim bodo šli«.

Vanja: »Jaz v osnovni šoli opažam, da jih prihodnost niti ne zanima, vse je tako: bo že, nekaj bo že – za vse bom že nekako poskrbel«.

Manca: »Najbolj zmedeni so v 9. razredu, ko ne vedo kaj naj, kam naj se vpišejo niti ne vedo kaj jih veseli. Največkrat gledajo kam bodo šli prijatelji. Takrat se mi zdijo najbolj negotovi. Prej se s prihodnostjo niti ne obremenjujejo«.

Liljana: »Ko jih mi v 9 razredih sprašujemo kam se bodo vpisali je največkrat odgovor, ma ne vem, ma sej bom videl, ma verjetno gimnazija. Problem nastane tam, kjer učenec nima toliko sposobnosti, da bi lahko šel v gimnazijo, ampak bi moral izbrati neko poklicno šolo«.

Vanesa: »Pri nas v srednji šoli jih skušam bodriti, da so se pravilno odločili, saj da je v tehniki prihodnost in tudi navadno tisti, ki se odločijo da bodo končali tudi končajo. Sem pa zadnjič slišala izjavo s katero so se vsi tam navzoči strinjali: »da če ne preprodajaš, ne preživiš, ker služb ni, je tako ali tako vseeno«. Bojim se tega pesimizma, ki se ga navzemajo od nas odraslih in o katerem je tudi veliko govora doma, v družinah. Veliko mladih živi s tem pesimizmom, zlasti ko so tudi starši doma nezaposleni oziroma njihovi bratje ali sestre«.

Gabrijela: »Jaz gledam mlade, ki če se jim zalomi enkrat imajo še šanso, da nekaj naredijo, če pa se jim to ponavlja večkrat, skoraj nimajo možnosti, da bi v nekem doslednem času prišli prehod iz mladosti v odraslost. Ko izpadejo iz šolskega sistema potem uveljavljalo sicer na zavodu za zaposlovanje oz na csd-ju socialno pomoč. Velikokrat se pogovarjam z njimi vedno se soočam z istim mišljenjem, kako bi brez izobrazbe dobil najboljšo in najbolj plačano službo. Če se jim ponudi priložnost za neko delo, največkrat zaključijo, da za tistih 400-500 €, že ne bodo delali. To bodo raje malo podilali in bo. Tako razmišljajo, da je pač lažji zaslužek tisti, ki ni legalen. Tudi ne opažam razlik med mestno in vaško populacijo. Na obravnavah tudi vidim, da ta mladina ima denar, veš da so ga nekako dobili, pa nimajo služb«.

Vanesa: »No, jaz se srečujem z različnimi dijaki in opažam, da so tudi fantje, ki so izrazito pozitivno naravnani. Npr. imajo doma veliko kmetijo in vidijo svojo prihodnost v tem, da bodo živeli od tega. To so seveda mladi, ki imajo močne družine, tudi veliko več možnosti in se počutijo varne«.

Liljana: »Podobno je tudi pri gledanju na partnerski odnos, zgleda kot da je vse tako zelo preprosto, če se pač ne razumeš s partnerjem, se ločiš in greš naprej. Saj ni nič obvezujoče. Ampak jim rečem, sej pač ne moreš, v kolikor se skregaš kar it na razen. Pa se jim to ne zdi problematično. Vlagat trud je za to populacijo nekaj nepredstavljivega«.

Gabrijela: »Menim, da imajo tak vzorec, ki ga dobijo iz družin«.

Vanesa: »Kaj vem, jaz pa opažam, da stkejo nekateri prijatelji res dobra prijateljstva tudi v srednji šoli in da ni vse instant. Kaj vem, mogoče je srednja šola in starost v njej bolj primerna za oblikovanje trajnega prijateljstva«.

Manca: »Če še nekaj rečem okoli tega, kar smo prej govorile, o tej nerealnosti in o tem kako bi bili v prihodnosti vsi bogat, mislim, da so popolnoma obremenjeni z okolico in temi blagovnimi znamkami. Vidim tudi pri nas, da se med seboj primerjajo in ugotavljajo, kakšno znamko obleke imaš, čevljev itd. Vidim tudi, da zafrkavajo tistega, ki nosi ponaredke. Mislim, da so prisiljeni od sveta v to, da gledajo vse skozi materializem. Tudi razmišljajo, kaj vse si bodo kupili, ko bodo imeli denar«.

Liljana: ampak to so spet vzorci v družini, imam trenutno primer družine, ko v bistvu nimajo niti za kruh in sem zadnjič mam vprašala, kaj ste dobili denarno socialno pomoč, da poravnamo vse obveznosti za otroka v šoli, pa je rekla, ja sej sem dobila, samo sem nujno

potrebovala nov telefon. Pa si je kupila najnovejši model. Zdaj ji pa na Centru več ne bodo dali denarne pomoči, ker denar ni namensko porabila oz. ni prinesla potrjenih računov za tisto, kar so se dogovorili. Tako je sedaj ostala brez vsega.

Kaj bi lahko povedale o mladinskih in socialnih politikah namenjenih mladim v našem okolju?

Liljana: »Če govorimo o ponudbi, ki je za mlade v našem lokalnem okolju za te mlade, ugotavljamo, da nujno potrebujemo te vrste pomoči, ker če tega ne bi bilo, ne bi imeli teh mladih kam usmeriti«.

Manca: »Opažam, da s šolami zelo dobro sodelujemo, vedno več mladih je takih, ki jih k nam umerjajo šole in potem ti mladi s seboj pripeljejo še svoje prijatelje, da se pri nas družijo«.

Vanja: »Meni se zdi najbolj učinkovito to, da pri določenem primeru med seboj sodelujemo CSD in šole, še boljše je, če dobimo prostovoljca, ki potem zelo tesno sodeluje med šolo in otrokom, ker potem on tudi zahaja v njihovo domače okolje in mi pridobimo vrsto informacij, ki nam zelo koristijo pri delu z mladostnikom. Vidim pa, da si veliko staršev želi, da bi otroci tudi popoldneve preživljali bolj strukturirano. Da nekateri ne želijo, da njihovi mladostniki zahajajo v te programe, kjer bi lahko »se navzeli« slabih navad in še drugih težav od drugih mladostnikov in zato jih dnevni center ne prepriča. Želijo si imeti večji nadzor«.

Liljana: »Lahko bi rekla, da si naši starši želijo, da bi njihovi otroci preživeli tam popoldneve, ampak izražajo skrb, ker je tam že toliko mladostnikov in premalo zaposlenega kadra, da se zato ne poslužujejo teh programov. Zato mislim, da bi rabili več takih programov«.

Gabrijela: »Tudi jaz mislim, da je premalo konkurence oziroma ponudbe takih programov, kajti v bistvu nimamo mladostnikov kam usmeriti. Zlasti ko je problematika hujša in ne gre zgolj za učno pomoč, ali pa ko imam posameznike, ki so bolj individualisti in jim oblika dela na dnevnem centru ne ustreza, nimam tem mladim kaj ponuditi. Mislim, da nujno potrebujemo bolj specializirane programe«.

Romina: »Mislim, da bi glede na družbene spremembe njuno potrebovali programe, ki so bolj fleksibilni, dejstvo je, da se potrebe zaradi hitrih sprememb hitro spreminjajo, mi pa ohranjamo modele več let enake oziroma zelo težko se odzivamo na realne potrebe mladih. Tudi sama vidim, da vsak mladostnik išče nekaj posebej zase in programi, ki ponujajo dejavnosti, ki jo dobijo že tako rekoč povsod, niso več zanimivi in zato tudi niso učinkoviti. Inštitucije pa ponujajo standardne programe, prilagojene večini. Ampak večine več ni«.

Liljana: »Jaz pogrešam športne programe, ki niso usmerjeni v profesionalizem, kajti opažam, da vsi klubi ponujajo napredovanje v profesionalni šport, zato veliko dobrih otrok in mladostnikov izpade iz tega sistema že zelo zgodaj, ker mogoče niso res najboljši in tako se kopica mladostnikov ne organizirano ukvarja s športom, ker ji sistem enostavno izvrže«.

Manca: mi na dnevnem centru se sicer trudimo, da bi čim več športnih dejavnosti vključili v naš program, ampak med šolskim letom je enostavno toliko šolskih obveznosti, da ni časa za športne aktivnosti, ki bi bile redno organizirane. Kajti če rečemo npr. gremo ob 16-tih na igrišče bodo vsi pustili šolske obveznosti in šli na igrišče. Sicer pa imamo organizirano tako,

da se do 16.30 učijo in opravljajo šolske obveznosti, po tem času pa imajo prosto in gredo skupaj z javnimi delavci na igrišče ali kam drugam».

Kako ocenjujete učinke mladinskega socialnega dela?

Manca: »Rezultati in analize kažejo, da je število kaznivih dejanj padlo našem okolju. Mislim, da tudi naš program pripomore k temu«.

Gabrijela: »No, na splošno je manj kriminalnih dejanj v Sloveniji, tako da to ne gre kar tako posploševati, in dejstvo je tudi, da pa so tista kriminalna dejanja, ki so storjena, hujša«.

Manca: »Ampak vseeno, jaz opažam, da je to za nekatere mladostnike postala rutina. Ko zaključijo v šoli, takoj po pouku prihajajo k nam in ostajajo z nami do zaprtja centra, torej do 18.00. V bistvu cel prosti čas preživijo pri nas z drugimi vrstniki, pod nadzorom mentorjev in strokovnih delavcev. Nam tudi zaupajo, ker smo dejansko veliko časa z njimi. Trenutno imamo tako skupino, ki definitivno spadajo v rizično skupino mladostnikov, vendar opažam, da nimajo kaznivih dejanj. Zato je to zame preventiven program in ga ocenjujem kot pozitivnega. V letošnjem letu imamo 150 mladostnikov prijavljenih v naš program, kar je ogromno. Nekateri hodijo redno, vsak dan in pri nas preživijo večino popoldneva, drugi prihajajo občasno, tretji pa redko npr. ko potrebujejo inštrukcije ali kakšno drugačno pomoč, torej po potrebi. Veliko mladostnikov prihaja pred izključitvijo iz šolskega sistema, torej ko jim pomagamo, da opravijo vse šolske obveznosti. Nekateri šole celo postavijo pogoj, da prihajajo k nam redno 14 dni in se pripravljajo na teste oz. izpite. Če to uspešno opravijo jih vključijo v šolski sistem. Imamo tudi nekaj primerov, ko prihajajo fantje iz zelo nefunkcionalnih družin, pa jim z močno oporo, uspemo pomagat, da premagajo vsakodnevne težave in ostajajo v šolskem sistemu. Mislim, da bi bili dnevni centri potrebni v vsaki občini, ker mi lahko pokrivamo goriško občino, ampak za ostale sosednje občine enostavno ne zmoremo več in tudi starši jih ne morejo voziti k nam oz. nimajo možnosti kako sploh prihajati k nam. Včasih si pomagamo tako, da pokoristimo javne delavce Centra za socialno delo, ki hodijo k mladostnikom na dom«.

Kako bi povzele težave mladinskih organizacij, kaj opažate od »zunaj« in od »znotraj« organizacij?

Manca: »Vedno imamo težave s financami...in kadri«.

Vanja: »Nas s strani šol skrbi kadrovska struktura v teh programih, torej kdo se ukvarja s populacijo, ki je že tako ranljivo. Opažam, da prihajajo k nam javni delavci, ki se pač zaradi narave dela hitro menjajo in zato niti ne poznajo populacije, niti ne poznajo problematike in nimajo izobrazbe niti izkušenj pri delu z mladimi«.

Romina: »Na MCju si tudi pomagamo z javnimi deli in res, pa izbiramo med tistimi kadri, ki nam jih ponuja zavod za zaposlovanje, včasih imamo srečo, včasih pa ne. Skušamo pa vključiti tudi študente družboslovnih fakultet, da sodelujejo z nami«.

Vanja: »Mislim, da kot prvo moraš bit prava oseba za delo z mladimi, ker če ne te niti ne sprejmejo«.

Manca: »Pri nas na dnevnem centru sem samo jaz strokovna delavka, vsi ostali so res javni delavci ali prostovoljci. Ko gre za učne težave, navadno nimamo težav, saj se vse javne delavce določi za učno pomoč. Vsi pač nekaj znajo in to ni taka težava. Javni delavci tudi

sodelujejo s šolami, pomagajo pridobiti gradivo, se dogovarjajo za izpite in pomagajo mladostniku pri urejanju vse stvari s šolo. Kjer pa gre tudi za socialno problematiko, pa rešujem stvari sama«.

Romina: »Jaz opažam tudi težave v tem, da smo prepuščeni sami sebi in nimam nobenih programskih okvirov, no ti so podani zelo zelo široko in je v bistvu čisto od vsakega posameznika odvisno kakšen program se v centrih odvija«.

Vanesa: »V bistvu vsi opozarjamo, kako pomembno je delo z mladostniki, kako pomembno je, da se dela na primeren način, po drugi strani pa se kader preko javnih del menja po tekočem traku, programi se morajo prijavljati na leten razpise in niti financiranje niti kadrovska struktura nista zagotovljeni«.

Andreja: »Problem je v tem, da se to tako spreminja, ker mladostniki rabijo več časa, da se navežejo in odprejo določeni osebi in ravno, ko vzpostavijo nek pristen stik, se ta človek mora posloviti. Menim, da je to zelo neodgovorna politika«.

Manca: »To je hudo tako za javnega delavca kot za mladostnika. Mladostniki ravno navežejo nek odnos, pa se ta že prekine in pride nek nov človek. Še večji absurd je, da se javni delavci menjajo sredi šolskega leta, ker je pač financiranje javnih del vezano na proračunska leta. Letos so na primer prekinjali pogodbe z mesecem marcem in ravno sedaj ko se bliža konec šolskega leta, ko se pritiski stopnjujejo, se je morala večina javnih delavcev posloviti in prišli so novi. Ampak do konca šolskega leta ne bodo vzpostavili neke pristne vezi«.

Vanja: »Ja mi smo imeli točno tak primer, ko je deklica super funkcionirala z javno delavko in so bili vidni veliki napredki, potem se je morala javna delavka posloviti in deklica je ponovno dala z uspehom, ponovno so se pojavile vedenjske težave...«.

Manca: »Mi bi nujno potrebovali kakšno strokovno zaposlitev, sama dejansko ne zmorem vsega početi sama«.

Gabrijela: »To govorimo že 20 let enako, pa se prav nič ne spremeni. Saj vendar nismo Komunala, kjer je vseeno ali sadi rožice eden ali drugi. Če bi se vsaj ta menjava zgodila med poletnimi počitnicami in bi potem neko ostal z mladim celo šolsko leto«.

Vanja: »Žalostno je, da ti ljudje niti nimajo nobenega izobraževanja, enostavno so kar porinjeni v delo«.

Manca: »Ja, jaz jim pa na hitro razložim in potem pač morajo se znajti. Sicer imamo intervizijo in mesečno supervizijo. To je tudi vse«.

Gabrijela: »Morali bi več pozornosti posvetiti tem stvarem, saj se v bistvu lahko naredi škoda pri otroku ali mladostniku«.

Vanesa: »Zlasti se mi zdi, da ljudje, ki delajo z otroci in mladimi morajo biti osebno zreli in profesionalno opremljeni z zelo širokim znanja. Včasih se mi dozdeva, da v delo na tem področju silijo ljudje, ki imajo sami vrsto nerešenih vprašanj sami s sabo«.

Manca: res se pri nas zelo povežemo z mladostnikom, kajti pri nas je že sama narava dela taka, da nimamo birokratskih postopkov, ampak delujemo čisto sproščeno in domače. Tudi javni delavci, ki so zaključili z delom, prihajajo k nam vsak dan, ker so tudi oni navezani na nas, na mladostnike.

Vanesa: »Ja sej to je to, ker tudi oni pridobivajo. Ampak jaz dobivam počasi občutek, da s to populacijo lahko dela že kdorkoli, da niso potrebna nobena predznanja. Sistemsko to sploh ni urejeno in so ti programi v veliki meri prepuščeni znanju in ambicijam ljudi, ki tam delajo«.

Manca: »Sicer je dobro, da se v naše delo vključujejo tudi laični delavci, ker niso tako obremenjeni s strokovnim znanjem, hkrati tudi doprinesejo nova znanja iz drugih področij, kar je zelo dobrodošlo. Seveda pa pri izboru javnih delavcev pazimo, da izbiramo osebnostno močne osebe. Je pa res, da dokler ne delamo z njimi, težko ocenimo«.

Liljana: »Mi z javnimi delavci nismo imeli težav, ker so se dobro vključili v proces šolanja, je pa res, da so mladostnikom pomagali zgolj pri učnih težavah«.

Gabrijela: »Mi na Centru ne moremo reči, da je bilo vedno dobro. Imeli smo zelo slabo izkušnjo prav z javnimi delavci«.

Liljana: »Ja v bistvu res ne vem, zakaj se v te aktivnosti ne bolj vključi zavod za zaposlovanje, saj bi lahko te ljudi pred vključitvijo v javna dela prekvalificiral vsaj do te mere, da bi dobili osnovna znanja s področja vzgoje, sociale, komunikacije... Dejstvo je, da ti ljudje ne vedo k čim vsem se lahko srečajo na takem delovnem mestu«.

Manca: »Letos smo izvedli le enodnevno izobraževanje za javne delavce o komunikaciji, kjer so se naučili osnove neke osnove, ki jih pri delu potrebujemo. To nam je podarila ena gospa, ki je plačala to izobraževanje. Nekaj znanja so javni delavci pridobili, ampak to je bistveno premalo. Na interviziji nato govorimo o vseh težavah, s katerimi se mladostniki srečujejo in skupaj skušamo razrešiti težave. Je pa to težko, ker sem tudi sama velikokrat v dilemi«.

Andreja: »Nekoliko vse rešujemo z dobrim timskim delom, tam kjer se dobro povežemo CSD, šola, program Žarek in če se le da tudi starši, potem stvari, kar lepo rešimo«.

Vanesa: »Srednješolci so manj vodljivi in bolj odklanjajo pomoč, zlasti odklanjajo pomoč staršev in starši so zelo nemočni. Tako da največkrat rešujemo težave tako mimo grede, v učilnici, pri pouku, na hodniku... sicer smo dobili vaše (od dnevnega centra) evalvacijske vprašalnike, ampak žal z vami bolj malo sodelujemo, ker mladi odklanjajo tovrstno sodelovanje. Predvidevam, da bolj sodelujete z osnovnimi šolami, ker šole tudi napotujejo k vam«.

Manca: »Res je, glede sodelovanja veliko bolj sodelujemo z osnovnimi šolami, s srednjimi veliko manj. Sicer vodimo natančno evidenco mladih, ki prihajajo k nam, zato vstopamo v kontakte s srednjimi šolami, le v kolikor to mladostnik želi oziroma, če je situacija že res huda«.

Gabrijela: »Žal, se dela bolj na osnovnošolcih, čeprav mislim, da je večja težav pri srednješolcih, kajti že iz različnih razprav in opažanj, je prehod iz prvega v drugi letnik bolj problematičen in se dogaja več osipa, kot bilo kdaj prej v poteku šolanja. In ko mladostnik zapusti šolo se prekinejo vsi stiki z njimi in šele nato nastopijo prave težave«.

Manca: »Ugotavljamo, da tisti mladostniki, ki so v osnovni šoli zahajali k nam ohranjajo to navado tudi po tem ko gredo v srednje šole, kajti imajo že navezan stik in njim je veliko lažje. Vidim pa, da k nam prihaja veliko več srednješolcev iz ekonomske in trgovske šole, kot pa iz tehniških šol. Zlasti prihajajo iz prvega in drugega letnika«.

Vanesa: »Jaz opažam, da če je mladostnik pripravljen hoditi v take programe je to super, če pa tega noče potem imamo težavo, ker pač tja ne bo šel«.

Gabrijela: »Jaz vidim razliko v tem, da je osnovna šola obvezna in starši so primorani tako ali drugače ukrepat, srednje šolstvo pač ni obvezno in starši nimajo več vzvodov, da bi mladostnika prisilili oziroma tega niti ne zmorejo, ne znajo. V osnovni šoli gre za neko »mehko prisilo« in to pač otroci potrebujejo«.

Vanesa: »Jaz opažam, da so straši v srednjih šolah, pri populaciji o kateri govorimo, popolnoma nemočni. Jaz jih sicer dobim, da se oglasijo v šolski svetovalni službi, ampak ko pridejo povedo, da so popolnoma nemočni«.

Gabrijela: »Ja saj o tem govorim, da v srednjih šolah, se te populacije mladih, ne da več «prisilit»«.

Manca: »Opažam, da srednješolci k nam prihajajo pač sami, če karkoli potrebujejo se sami oglasijo mimo. Ampak to gre v glavnem za srednješolci, ki že čutijo, da imajo neko težavo, pa v glavnem gre to za učni uspeh oziroma težave povezane z učenjem. Nimamo pa vpogleda, koliko je tistih, ki bi pomoč potrebovali, pa se k nam, žal ne obrnejo. Drugo je, če jih napoti k nam Center za socialno delo z neko odločbo ali sklepom sodišča«.

Vanesa: »Koliko jaz vprašam mlade, nekateri sami povedo, da gredo tam mimo tako iz navade, ker pač tam vedno koga najdejo«.

Manca: »No, saj pravim, recimo lanske devetošolci, ki so k nam redno zahajali, prihajajo k nam tudi letos«.

Gabrijela: »Jaz vidim, da je težava ravno pri tistih mladostnikih, ki ne najdejo stika ne z nami, ne z šolo, ne z drugimi institucijami, ko pač izstopijo ven in vsega dogajanja«.

Vanesa: »Isto vprašanje se meni zastavlja, recimo da je nek mladostnik star 16 ali 17 let, odklanja vse vrste pomoči, ki mu jih ponujamo bilo kakšno vključitev kamorkoli, v šoli ne spoštuje pravil, izostaja od pouka, doma uhaja, ne pove kam gre, kdaj pride, ...starši so nemoči, kaj lahko naredimo s takim mladostnikom??? Starši me večkrat sprašujejo: povejte mi kaj naj naredimo? Zato menim, da je izjemnega pomena, kaj naredi družina od konca osnovne šole, kakšen stik vzpostavi s tem otrokom, kako postavlja meje že v zgodnjem otroštvu, kakšna pričakovanja in ambicije ima družina in otrok. Zlasti je pomembno obdobje do pubertete, do takrat se naredi ogromno potem pa je zelo težko. Če do takrat nisi spletel odnosa, težko bom potem vplival na mladostnika. Mislim, sicer da nikoli ni stvar izgubljena, vedno lahko stvari izboljšamo in nikoli ne smemo obupati. Res pa je, da če se prilepi na to zasvojenost, je to potem čisto druga dimenzija. O tem v šolah, sploh nismo dovolj usposobljeni, da bi se s tem soočali«.

Manca: »Pri nas zasvojenih nimamo, ker naj bi delovali kot preventivni program in pri nas ne smejo kaditi niti cigaret«.

Liljana: »Torej tu spet opažamo, kako naj primanjkuje programov za delo z ulično mladino. Ti zopet izpadejo, tudi iz programov kot jih imajo mladinski centri in dnevni centri«.

Vanesa: »Imamo kar nekaj primerov fantov, ki zabredejo v drogo in zadnjič me je en oče spraševal, kako naj jim pomagamo ali obstoja vsaj nek program, kjer bi te mladostnike vključili in z njimi delali. Vsaj toliko, da bi se v prvi fazi šel vsaj skozi abstinenčno krizo. Ampak žal takih programov v Gorici nimamo«.

Gabrijela: »To je res žalostno, da gorica nima več programov za tovrstne mlade. V bistvu poskrbimo za preventivne dejavnosti v neki meri, ampak, ko mladostnik zapade v globlje težave nima socialne pomoči, ki bi mu stala ob mreži, zlasti če nima še staršev. Vedno opozarjam, na to, da bi potrebovali nek program kot je PUM ali Produkcijška šola, da bi s temi mladimi delali na drugačen način. Zlasti zato, ker so ti programi bolj strukturirani imajo kurikulum in ustrezne zaposlene. Tak program bi moral biti v Gorici, tu imamo več srednjih šol in to, da so programe namestili v Ajdovščini in v Tolmin je totalni absurd. Za to

populacijo je težko it že iz Nove Gorice v Novo Gorico, ne pa nekam čisto drugam. Mislim, da to nima nikakršnega smisla in da država meče denar stran. Vedno bom to poudarjala».

Liljana: »Tudi jaz mislim podobno, mladi so zelo radi zahajali v PUM, ker je tam neka struktura in mladostniki točno to potrebujejo«.

Vanesa: »Mi na šoli velikokrat dobimo prošnje s strani staršev, da bi mladostnika ohranili vpisanega v šolski sistem. Prav prosijo nas, da naj jim damo še neko možnost: »lepo vas prosimo, da naj še hodi v šolo, pa četudi pride domov sredi noči, da ima zjutraj neko skrb, da mora v šolo, vsaj da vstane««.

Gabrijela: »Ja to je to, če so doma potem cele dneve bluzijo, imajo čas za razne neumnosti. Mislim, da bi mogli z nekimi programi omogočiti takim mladim, da ohranjajo možnost, da ponovno začnejo s šolanjem. Nisem pa zagovornica teh pedagoških pogodb, ker to zopet nič ne reši«.

Vanesa: »Na naši šoli smo bili absolutno proti temu, ker to je bila zgolj neka potuha in v tem času nihče ni delal s tem mladostnikom«.

Gabrijela: »Ja saj o tem govorim, bistveno bi bilo, da se nekomu omogoči, neke vrste možnost, da gre recimo tri mesece v neko obliko programa kot je PUM in če je tam dovolj uspešen, se potem lahko ponovno vključi v šolsko delo«.

Liljana: »Jaz opažam, da je za take mladostnike izjemno učinkovito prav fizično delo, da se učijo preko nekega dela mogoče tudi tako, da bi se vključevali v proizvodno delo«.

Vanesa: »Ja, ampak trenutno dela ni za nikogar, kaj še le za tako populacijo«.

Vanja: »To je res, bi pa to bila super izkušnja, ampak v današnji situaciji žal neuresničljiva«.

Liljana: »Ja prav populacija fantov, z njimi sem največ delala, se je izjemno dobro vključila v sistem šolskega dela, prav preko tega, da smo jih vključili v različna dela, ki jih npr. opravlja hišnik, prekopali so vrst, posadili rožice...«.

Vanesa: »Ja sej to je to, navadno so ti fantje izjemno delavni, samo šolsko delo jim ne ustreza, smo imeli primere fantov, ki jo v šoli imeli kup težava, pa so nato šli na prakso in so jih delodajalci zelo pohvalili. Žal pa danes nimamo kam napotiti mladih niti na prakso in zato so žal vse te izkušnje izgubljene«.

Liljana: »Ja, to samopotrjevanje je izjemnega pomena. Potem lahko to, da so dobro opravili neko takšno delo, prenesem tudi na druga področja«.

Gabrijela: »Ja sedaj se veliko šol poslužuje teh alternativnih vzgojnih ukrepov in se name obračajo, ker vodim socialno prostovoljno delo in nato na ta način vključujemo te mlade v neke delavne procese. Res pa je, da tudi to zahteva nek poseben angažma mentorja, ki dela v posamezni inštituciji. Trenutno imamo tako 10 dijakov, ki opravljajo ta dela, meni se zdi to super. Zlati zato, ker mi jim po opravljenem delu podelimo potrdila in pohvale. Nekateri od teh mladostnikov, še nikoli prej niso bili deležni take pohvale in to jim dviga samozavest, spoznajo tudi druga področja dela in delovanja. Zato zelo spodbujam te dejavnosti. Res pa je, da je tudi to zopet prepuščeno lastni iznajdljivosti, lastni zagnanosti«.

Vanesa: »Sama sem se veliko ukvarjala z alternativnimi vzgojnimi ukrepi in lahko rečem, da imajo tako veliko dobrih kot slabih strani. Zlasti sistem ni dodelan. Je pa ena od možnosti, ki jih šolski sistem ima in s katerim lahko doprinese neko možnost za delo z dijaki. Pa ne bi danes bolj podrobno načenjala te teme«.

Liljana: »Zlasti se mi zdi, pa so vsi ti ukrepi dobri, ko nam uspe navezati pravi stik z mladimi, ko nam to uspe, potem se lahko naredi marsikaj«.

Vanesa: »Točno to, ampak to pomeni ogromno dela in časa s posameznikom, mi pa se v glavnem ukvarjamo s papirji in birokracijo. Razredniki pa tudi niso pripravljeni, da bi se s posameznim otrokom oziroma dijakom tako ukvarjali«.

Gabrijela: »Ja in spet smo pri denarju in spet smo pri sistemu, jaz mislim, da imamo vrsto rešitev, ki bi je jih dalo dobro aplicirati in da so tudi uspešne, ampak žal ne uspemo tega poriniti naprej. Ampak jaz verjamem, da je sistem prostovoljnega dela z mladimi izjemno dober program v katere lahko vključujemo različne mlade in da bi lahko bolje tudi bolj sistemsko funkcioniral«.

Vanesa: »Ja seveda, saj tisti papirnati vzgojni ukrepi so sami sebi namen, ne dosegaajo nobenega učinka, so pa seveda priročni, napišeš ukor ali kak drug ukrep in to je to... učinka pa nobenega«.

Liljana: »Ja in poleg tega je za vzgojne ukrepe zopet potrebna celotna birokracija, potrebuješ vzgoji načrt, vzgojno spremljanje, ma dajmo no, v tem času že uredimo pol okolice šole«.

Vanja: »Ja in bolj učinkovito je to, da uredimo pol okolice šole, in to iz vseh vidikov«.

Liljana: »Za to populacijo so njihovi programi neformalnega učenja, na nek način šola, kjer je še vedno neka struktura in pa pridobivanje znanja iz neformalnega dela«.

PRILOGA B: INTERVJUJI Z MLADOSTNIKI

Intervjuji so potekali v Novi Gorici, 28. in 29. maja 2013. Intervjuji so trajali od pol ure do ure pol.

Oseba A

Kako bi se opisal sam sebe?

»Da sem kažinar, ...da razbijam stole v šoli«...

Katero šolo obiskuješ?

»OŠ XXX, 9 razred«

Kako ti gre v šoli?

»Tako tako, ma kot pri kakem predmetu. nisem nikoli ponavljal Najraje imam športno in zgodovino. V šoli se počutim uredu«.

Kaj ti pomenijo prijatelji, ali jim zaupaš?

»Imam dosti prijateljev, no ja ma ne zaupam vsem...enim bolj drugim pa nič. Prau zaupam mogoče 5, tem zaupam tudi vse. Ma uglavnem se družimo skupaj«.

»Facebook imam več kot 1000 prijateljev«.

Kako preživiš prosti čas?

»Skačem s kolesom imamo skakalnico skupaj s prijatelji in potem tam preživljam prosti čas, aja pa vozim se z motorjem. Imam skuterja in šestko, ma nimam izpita, ker pri nas itak ni policije oziroma sej so me že enkrat lovili, pa me sem jim ušel. Pa registriranega tudi nimam«.

Kako se razumeš s starši?

»Doma se razumem uredu, včasih kaj težijo«...

Bi mi povedal, kdaj in zakaj si prišel v Dnevni center Žarek?

»Sem sem prišel decembra 2012, zaradi težav, ki sem jih imel v šoli. V bistvu sem imel vse negativno. Sedaj prihajam sem vsak dan, da se učim, da popravim vse ocene«.

»Ma tle mi ful pomaga, ker sem že skoraj vse ocene popravu. Zdaj imam samo še dva predmeta, ma bom tudi to poravu«.

»Tukaj zaupam vsem, ki tu delajo. Če imam kaj takega, da bi jim zaupal, jim kar povem«.

»Potem rad prihajam sem, da se družim s prijatelji, gremo na igrišče, ali na kakšen izlet«. Bom tudi drugo leto prihajal sem.

Kako se vidiš v prihodnosti?

»Rad bi bil mehanik«.

Oseba B

Kako bi se opisal?

»Ne vem, to mi je ful težko vprašanje, rad imam ljudi, sem družaben«.

Kako preživiš dan?

»Ma nič posebnega, zjutro vstanem, potem sem od 8-14 v šoli, potem pridem sem na Žarek, pa imam kako pavzo, potem grem domov in sedaj ko se bliža konec šole se učim še do kake 22.00 ure. In tako je vsak dan isto«.

Katero šolo obiskuješ? Kako ti gre v šoli?

»Hodim na poklicno šolo tukaj v Novo Gorico. To sem izbral, ker že od malega hočem bit reševalec, hočem pomagat ljudem, zanima me zdravstvo«.

»Sej drugače šola mi je ok, samo ta matematika in kemija me mučita. Tako da sem zadosten, pa mam a popraviti te predmete. Ful rad bi, da bi imeli več prakse, tako pa imamo samo te predmete...in do tretjega letnika nima prakse«.

»Zdaj ne morem reči, da sem prau uspešen v šoli, lahko bi bilo ful boljše. V življenju pa sem, tako no, kr zadovoljen«.

Kaj ti pomenijo prijatelji, ali jim zaupaš?

»Prijatelj, ki jim zaupam jih imam tri ali štiri, drugo so znanci, ker jim ne toliko zaupam. Na tiste, ki jim bolj zaupam se obrnem če imam kakšno težavo, ampak tudi to ne vedno, odvisno od težave, ki jo imam, v bistvu sam presodim, če mu povem ali ne«.

»Na fbju imam pa čez 1500 frendov, oziroma bolj so znanci, sicer sem na fbju 10-15 min, največkrat pogledam, če je kaj novega in to je to, tako ali drugače itak največ komuniciram s prijatelji s katerimi sem že največ časa čez dan«.

»Prijatelji pa so mi pomembni za druženje, če jih ne bi imel, si ne predstavljam, da bi bil sam al kaj...kako se že reče, a ne bi imel socialnega življenja ☺«.

Kako preživiš prosti čas?

»Ma ukvarjam se malo z break dancom in to je to...ja pa v sobotah grem ven s prijatelji,ma saj itak nimamo kam it, tako da smo v kakem baru, itak se za mlade nič ne dogaja zvečer, pa potem nimamo kam it, po stanovanjih se ne zadržujemo, tako da smo zuni pač«.

Kako se razumeš s starši?

»Ja doma pač zaupam mami, zdaj imam še očima in majhno polsestrico, samo jim ne zaupam prav vsega, raje bolj povem prijateljem«.

Bi mi povedal, kdaj in zakaj si prišel v Dnevni center Žarek?

»Na žarek sem pršel zaradi učne pomoči, že v osnovni so mi rekli, da naj pač pridem sem k mi je šlo slabo. Na začetku nisem hotel priti sem ker nisem poznal nobenega tuki, ma potem so

prišli še eni moji prijatelji in zato sem začel prihajati še jaz sem. Zada se pa tukaj lepo počutim in mi je uredu. Poleg učenja se tukaj tudi rad družim s prijatelji. Rad se udeležim tudi kakšnih drugih dejavnosti, npr kak izlet ali športen dogodek».

»Tukaj mi je fajn, k isto lahko zaupam tem, ki tukaj delajo, največ vodi tega. Moti me, ker se vedno zamenjujejo ti k tuki delajo, bolj bi blo, če bi bili tukaj več časa. Se jih ravno navadam in potem grejo, sej so vsi ful prijazni. Na center za socialno delo ne hodim. Lani sem tukaj imel še prijatelje iz osnovne šole, eni so zdaj šli v Koper, tako da ne hodijo več sem, nekaj sem si dobil tudi novih prijateljev tukaj».

Kako se vidiš v prihodnosti?

»Rad bi postal reševalec, je pa zame to kr težko, ker bi mogel končati še višjo šolo. Na medicino pa ne morem it, ker nisem na gimnaziji».

»Družino bi imel,ko se nažuram, tam po 25, 26 letu».

»Rad bi živel izven Nove Gorice, tukaj ni prihodnosti, je ne vidim. Ma ne samo iz Gorice, ven iz Slovenije, tuki ni prihodnosti. Šel vi ali v Švico, Avstrijo, Nemčijo...tam bi boljše živel...jezika bi se že naučil, to me ne skrbi».

Oseba C

Kako bi se opisala, kako se počutiš?

»Počutim se odvisno od družbe, oziroma s kom sem, oziroma kako se oni obnašajo do mene».

Kako preživiš dan?

»Ma zjutro je kar naporno, ker ustanem že od 5, ker imam mama s.p. in ima tak urnik, da začne že ob 6.30 in morava biti v Novi Gorici že ob 6.20. Potem me pusti pri noni in jaz tam še malo počivam ali pa včasih tudi še zaspim do 7.30. Ob 8 začnem šolo, zaključim okoli 13.30. Takoj po šoli grem na Žarek, naredim nalogo, se kaj naučim in potem se družim. Potem grem k noni in tam me mama pride iskat okoli 18 ure in potem grem domov. Zdaj smo se preselili iz mesta na vas».

Katero šolo obiskuješ? Kako ti gre v šoli?

»Vse je super, profesorji so super, sošolci so super. V šoli sem sicer po uspehu dobra, ma sem lena za se učit, se mi noče. Sej glede na to, da se ne učim, sem še kar dobra v šoli. Sicer sem razmišljala, da bi se vpisala v vzgojiteljsko šolo, ker rada delam z otroci, otroci me imajo radi, ma pravijo tudi, da vzgojiteljska šola ni težka. Sicer razmišljam tudi o frizerski šoli, ampak tam je ful kemije, kemije pa ne znam in je ne niti razumem. Sej se nismo še vpisali, ma o teh dveh razmišljam. Drugače v šoli ne pogrešam nič. Nimam rada testov in spraševanja, če pa imamo kak športni dan grem rada».

Kaj ti pomenijo prijatelji, ali jim zaupaš?

»Imam ogromnih prijateljev. Ma bolj zaupam puncam. Se družimo, si tudi pomagamo med seboj, če kaj ne razumem v šoli, mi potem razložijo. Če pa me kdo zafrkava, me branijo

oziroma kadar kdo njih jaz branim njih. Na fbju imam 510 prijateljev, niso vsi moji prijatelji ene polovica jih je, drugi so bolj tako poznani. Na fbju sem zvečer kar dolgo, čez dan niti ne. Zdaj sploh ko se bliža konec šole in imam ful teh spraševanj in testov, nimam tolko časa«.

Kako preživiš prosti čas?

»Prej sem trenirala odbojko, ma zdaj ne več, ker se z učiteljico nisem razumela, ni mi bila uredu. Trenirala sem pri HIT-u. Sem bila dobra, tudi sem šla v finale. Razmišljam, da bi šla v kašno drugo skupino«.

»Mam fanta, ki igra odbojko na mivki. Je star 17. Mama nič ne teži, je rekla, da je lep. Sva skupaj že 10 dni. Moja prijateljica ma fanta že 6 mesecev. To da imam fanta mi pomeni, da imam družbo, da se drživa za roke, imam koga da sem z njim. Drugače mi pa tudi prijateljice pomenijo veliko«.

»Sicer pa kolesarim in tečem. Pomagam mami doma pri hiši, sicer ne v vrtu, ker ne jem zelenjave«.

Kako se razumeš s starši?

»Živim z mamo in tatom in se imamo fajn. Jima zaupam. Tudi me pustita it ven, čez vikend sem lahko zunaj do 23.30, med tednom pa do 21, ker moram zjutraj vstati«.

Bi mi povedala, kdaj in zakaj si prišla v Dnevni center Žarek?

»Na Žarek hodim že od 6-ga razreda. Na začetku nisem rada hodila, si nisem predstavljala kaj je to, pa bala sem se, da me bodo zafrkavali, me je bilo strah. Potem pa sem spoznala eno punco, ki je sem prišla za mano in zdaj je super, k smo tle malo take razgrajačice. Najraje pridem sem zaradi družbe. Potem pa zaradi šole in učenja. Tukaj mi ful pomagajo«.

»Sem sem prišla prau zaradi šole. So mi na šoli svetovali, naj pridem sem, da popravim ocene«.

»Če imam kakšne težave, tukaj povem vodji Žarka, ker je ona šefica. Ostalim ne upam tako vse povedat. Zdaj so tudi kar neki novi, ma sej pridejo tudi uni od lani kaj mimo...ma najbolj zaupam Manci (vodji)«.

»Tu imam tudi prijateljice, ki jim zaupam«.

»Rada grem tudi na izlete tukaj z Žarkom. Zadnjič, ko smo šli v Ljubljano, sem sicer padla po stopnicah in sem imela dva dni bergle«.

Kako se vidiš v prihodnosti?

»Ker sem ful visoka bi lahko bila tudi manekenka...problem angleščina, ne znam...«.

»Otroke in družino bi imela tam po 20 letu. Rada bi živela na obali, ker imam rada morje. O prihodnosti niti ne razmišljam, mogoče včasih..vidim se kot slavno. Rada bi bila slava«.

Oseba D

Kako bi se opisal?

»Ne vem, to je težko«.

Kako preživiš dan?

»Ko končam šolo, pridem v Žarek, zdaj sem sicer doma, ker imam za opraviti zaključne, ma isto pridem sem, ker mi je doma ful dolgčas, nimam kaj delat. Ob 18 grem domov, ko se konča Žarek, potem gledam tv, ali pa grem malo ven, potem spet gledam tv«.

»Drugače hodim na ekonomsko šolo, za administratorja, zdaj se bom pa vpisal za ekonomskega tehnika. Tako, da zdaj naredim zaključne. V šole mi je tako, no kr cool...nadaljujem pa ker triletna šola ni to, rad bi peto stopnjo, ker potem lahko celo grem na faks. Zdaj sem bil skori prau dober, nimam učnih težav«.

Kaj ti pomenijo prijatelji, ali jim zaupaš?

»Nimam dosti prijateljev, ki bi jim zaupal, mogoče dva, s temi se veliko pogovarjam, ampak zaupam jim ne prav vse. Ne rad vzbujam pozornosti«.

»S prijatelji se družimo, žuramo. Skupaj gremo kam, v petkih gremo do kakega bara in to je to, ker v Gorici itak nimaš kam it. Če je kak rap dogodek grem na Mostovno, drugače pa niti ne«.

»Prosti čas je zame to, da grem kam ven ali ma v bistvu je zame vse prosti čas...ga imam zelo zelo dosti. Cel dan nimam kaj počet, gledam televizijo, sem na računalniku...v bistvu mi je ful dolgčas. Nimam hobijev, ne ukvarjam se z nobeno stvarjo posebej. Sicer rad športam, nogomet, plezam včasih, ma tako občasno«.

Kako se razumeš s starši?

»Doma se razumemo, no, zlasti se ful dobro razumeva z polbratom«.

Bi mi povedala, kdaj in zakaj si prišel v Dnevni center Žarek?

»Na Žarek hodim že od 6 razeda, ker je sem hodil moj brat in potem sem se navadil, da stalno hodim sem in hodiš še sedaj. Doma mi je ful dolgčas, nimam kaj počet doma. Starši sicer pridejo domov ob 15, samo se nimam kaj pogovarjat z njimi. Zato pridem sem, da se družim, da klepetam z Manco (vodjo), včasih če kaj rabim za šolo, ampak niti ne rabim. Včasih tudi jaz pomagam tem tamalim iz osnovne, če znam«. »Tle zaupam vsem, ker so najboljši, vsi so ful fajn«.

Kako se vidiš v prihodnosti?

»V teh časih je to ful hard, da me to vprašaš, ne vem ker se vse tako spreminja in sploh ne razmišljam, kaj bo naprej«.

»Edino si puščam odprto, da če naredim srednjo šolo, da bi šel študirat za socialno delo«.

Kdaj je čas za družino?

»Pri tridesetih....pri starših bi živel čim manj časa kar se da, tako da če bi šel študirat v Ljubljano, bi blo super. Bi si rad dobil punco in potem bi živela skupaj v stanovanju. Še kak job za zdraven«.

Oseba E

Kako bi se opisal?

»Uh, v nekaj besedah je to težko, ma lahko bi reku, da sem taka pozitivna oseba, da imam ful volje za življenje, ok, res, da mi veliko volje za nekatera področja manjka, ampak načeloma imam kr dost energije. Če se odločim, da bom nekaj naredil in usmerim energijo v to, potem mi to rata«.

Kako preživiš dan?

»No, nekaj časa preživim v šoli, to sicer bolj malo, zaključil sem prakso in sedaj se pripravljam na zaključne izpite. Največ časa namenim plesu, treningu, fotoshutingu, nastopom«.

Katero šolo obiskuješ?

»Nisem še zaključil, zaključujem tretji letnik avtomehanika, dejansko imam še nekaj za popraviti in narediti popravne. Prvi letnik sem opravljal trikrat. Po osnovni šoli so me kr upisali za mizarja, ker jaz nisem imel nobene ambicije na tem področju. Ma sem vseeno pristal na to, hitro sem ugotovil, da to ni zame in sem nato se naslednje leto prepisal na avtomehaniko. Potem sem tisto leto bluzil in nič kaj naredu. Tako da mi niso priznali letnika. Potem pa sem drugi naredu in zdaj zaključujem tretji. Moram pa priznat, da neki volje za šolo nisem mel nikoli, predvsem zaradi tega, ker sem cele dneve plesal. Ma vseeno bi zdaj rad zaključil to poklicno šolo, da bi postal avtomehanik. To me tudi zanima in imam precej veselja za to delo«.

»Sicer pa je moja prva ljubezen ples in tud se mi zdaj odpirajo nove možnosti, ki bi jih rad izkoristil. Vem pa, da tega ne bom mogel početi vse življenje, zato je prav, da zaključim tudi neko formalno izobraževanje. Ples...od tega ne morem živet«.

Kje si iskal pomoč?

»Napotili so me iz osnovne šole, da grem na Center za socialno delo, ker prihajam iz kako bi reku, iz družine k smo meli nekaj problemov. Oče je imel probleme z alkoholom, mama mi je umrla, ko sem bil star 13 let«.

»Na mladinski center sem rad hodil zaradi klape in zaradi pogovorov. Na Žarek nisem hodil, rad sem šel na mladinski center, ker so mi prijatelji rekli, pridi z nami. Drugače pa sem najraje šel na Center, ker se s svetovalko res lepo razumeva«.

»Glede na celo situacijo, bi lahko tudi totalno zagreznil, ma najbolj so mi pomagali določeni prijatelji, oziroma dva brata, ki sta me sprejela tako rekoč v družino in smo bili kot bratje in brez njiju ne bi bil tisto, kar sem danes. Takih ljudi, ki ti stojijo tako zdraven (mislim, cela

njihova družina je izjemno malo), no v bistvu sem jaz imel srečo, da sem njih poznal. Oni so mi pomagali glede šole, glede denarja, glede volje do življenja. Seveda sta me ta dva brata vpeljala v svet plesa in to me je rešilo. Mama mi je umrla leta 2006 in takrat sem se začel plesati, imeli smo veliko nastopov in tako sem lažje preživel to obdobje in prebrodil te težave».

»Zdaj trenutno živim z očetom, njegovo stanje se je zdaj popravilo, ful sem vesel, da so mu tuki na centru za socialno delo pomagali in poskrbeli za to, da smo lažje prišli skozi».

»Drugače pa imam par dobrih prijateljev še iz otroštva in smo na vezi. Prijateljstvo mi je najpomembnejše, predvsem cenim vsa prizadevanja mojih prijateljev, ko sem to najbolj potreboval».

»Punce nimam, imam pa dobro prijateljico, s katero si zaupava in nimava partnerskega odnosa. Prej sem imel eno punco s katero sva hodila 3 leta, samo se ni izšlo...tako da...».

»Moji načrti za prihodnost, so to da dokončam zdaj to šolanje in se zaposlim v prihodnosti kot avtomehanik. Tam kjer sem opravljal prakso so bili kr zainteresirani, da bi me zaposlili, sam trenutno bi se raje bolj posvetil plesu. Imam nekaj ponudb za sodelovanje v nekaterih skupinah in se mi zdi, da moram to izkoristiti. Šolo in zaposlitev bom malo dal na drugo mesto. Kajti če zdaj opustim ples, potem ne bom več nikoli imel šans na tam področju. K sodelovanju me je povabil prvi ustanovitelj break danca v Sloveniji, ker sva se spoznala in je videl, da vadam in treniram trenutno sam. Tako, da sem to priložnost zagrabil. Ko sem ugotovil, da se dobro ujamem s to ekipo, sem začel resno sodelovati z njimi. Zdaj smo bili na državnem prvenstvu in smo se uvrstili na evropsko...tako da sem vesel. Od tega sicer ne morem živeti, ampak si nabiram reference, zlasti, če prinesem domov kak naziv prvaka. Potem pa lahko v predstavitev to napišeš in ti nastop lahko nekdo plača».

»Res je, da sem pomoč najbolj črpal iz ožjega kroga prijateljev, brez njih ne bi dosegel tega kar sem in pri svetovalci na csdju in v bistvu sem si moral sam pri sebi razčistit, kaj mi je pomembno, kaj sem izgubil».

Prihodnost?

»Ma ne želim planirat vnaprej, mam take široke cilje, zaposlitev, ples, se ustalit, dobit eno osebo s katero bom živel in si znal delit dobre in slabe trenutke, drugače pa uživat kolikor se le da. Malo sem razmišljal, da bi mogoče šel tudi iz Nove Gorice, ampak mi ne najbolj diši, sploh ne kakšna Ljubljana, Gorica mi je vseeno še najljubša. Če bi pa dobil kakšno povabilo za tujino, bi izbral na hitro to možnost. Zlasti zato, ker je ples zunaj ful bolj perspektiven in ker imam tudi igralsko žilico, ki je tudi pomembna za ples...tako da to bi me zelo mikalo v tujini...pri nas ni šans na tem področju, zlasti če nimaš šole oziroma poznanstev».

Alkohol, destruktivna vedenja?

»Ne bom rekel, da nisem probal alkohola, ampak to me ni nikoli povleklo, predvsem zaradi stanja doma. Sem si takoj rekel, da to ni zame. Sem vesel človek brez tega in folk mi pravi kako ne piješ na žurkah, pa rečem tak sem. V glavi imam da tega ne rabim in pika. Sploh ko vidiš doma kaj dela alkohol in imaš trauma u lifu zaradi tega, ampak jaz res ne rabim tega, ker se sprostim sam brez teh stvari. Sicer pa itak pršparaš na zdravju in denarju ☺».

»Pa da ne govorim o uničenih odnosih....moj tata je sedaj že skoraj peto leto čist, tukaj moram reči, da mu je center ful pomagal, ker mu je svetovalka stala ob strani, ko doma ni šlo več tako naprej, v bistvu smo mu vsi ful zamerili zaradi tega obnašanja. Brat mu ni hotel pomagati, mu je preveč zameril, z bratom sva živela pri noni, ker drugače ni šlo. Jaz pa sem rekla, da bi očetu rad pomagal, ker se mi ne zdi slaba oseba, ki ni znal nehati z alkoholom. Potem sem mu postavil ultimat, da mu pomagam, če tudi on naredi kaj s sabo in potem se je tako odločil, da gre na zdravljenje. Tam je bil 3 mesece, ko se je vrnil sem se preselil k njemu v stanovanje in od takrat živiva skupaj. Brat pa ni hotel in je ostal pri noni. Brat je star 27 let in ne zmore mu oprostiti za vse stvari. Tudi jaz nekaterih stvari ne morem oprostiti, samo se mi zdi, da je tako prav, da mu pomagam«.

»Mama je dobila kožnega raka in potem je seveda šla skozi vsa tista zdravljenja, kemoterapije, obsevanja...«.

»Tako se mi zdi, da če pač sprejmeš iz teh slabih stvari kaj dobrega, potem lahko narediš preskok naprej«.

»Sem pa ponosen zdaj tudi na tatu, ker je v bistvu že pet let ok, in velikokrat sem se ustrašil, da ga bo kaj zamajalo in ne bo zmožel več, kajti bil je hard alkoholik že 35 let in je bilo hudo, ma jaz sem njemu razložil, kaj vse je zgubil zaradi tega in da bom ostal z njim, če ne bo alkohola in to zdaj razume...Največji problem je, če nima dela, kajti nekaj časa je bil brezposeln, potem je dobil neko službo kot vzdrževalec, nakar je spet ostal brez službe, zdaj pa dela tudi kot vzdrževalec tuki na občini. Je pa res, da se ful trudi«.

»Meni ni to preveč stresno, saj skrbiva eden za drugega, vzamem tako. meni ful pomaga ples, tam se sprostim in pozabim na te scene. Za treninge porabim tudi do tri ure na dan«.

Od česa živiš?

»Kar se tiče denarja, delam nekaj preko hita, za določene evente kelnarim na večjih prireditvah, ki jih imajo dvakrat na mesec, drugače imam pokojnino po mami, stipendijo, otroške dodatke, tako da se mi po svoje splača, da imam status dijaka oz študenta, ker pomeni imam nek prihodek reden in ne rabim tolko skrbet še za to. Tako da razmišljam, da bi se potem vpisal na Ljudsko univerzo za nadaljevanje šolanja in bi tako pridobil status in lahko dobivam pokojnino še vsaj dve leti. Pokojnina znaša tam 300,00 €. Ma to je v bistvu fajn motivacija tudi za ohranitev statusa in dokončanje šolanja. Tudi če mi ni ravno do te šole, samo ta denar me pa kar motivira, no. To mi tudi omogoča, da še bolj razvijem svojo ljubezen do plesa in v tem času ugotovim, ali lahko še več dosežem s plesom ali pa pustim ples in mi ostane še poklic. Tako si pušam obe možnosti odprti«.

Kako mladi vidite prihodnost?

»Če me vprašaš kako gledamo mladi na prihodnost, ma ne vem odvisno kot kdo, odvisno tudi od tega kako je doma, kako starši oziroma krog prijateljev gleda na prihodnost«.

»Jaz skušam bit optimističen, je res, da so trenutki krize, ko me začne skrbeti kako bo z denarjem, kako bo s tatom, ...ma se poskušam ne obremenjevat...če zmanjka denarja se bom že znajdu, nekaj bom že delal...na denar gledam kot na sredstvo za preživetje, ki mi je nujen za tiste nujne stroške, denar mi ne pomeni vsega v lifu...«.

»Glej jaz gledam ful pozitivno...tudi moj oče bi lahko obupat in končal tako kot so končali nekateri na alkotu, pa glej se je potrudil, če se potrudil potem je vse odprto. Sej ti pomagajo drugi, samo veš, največ volje moraš imeti sam in tudi on jo je imel sam največ«.

»Jaz sem vesel, da sem iz te zgodbe potegnil, ven vse kar se je dalo«.

»Brat pa živi z nono, sicer se razumeva, ampak nimava nekega stika, nekaj je razlika v letih, pa na splošno sva si ful različna. On je ful peseimist, trenutno sicer dela, ampak dela tako zelo kratek čas, potem pusti in išče drugje, ma cel je raztresen, ni ustaljen, živi tam pri noni, nima punce...živi tako na easy brez obveznosti, ne vem kako naj rečem...zase lahko rečem, da sem bolj odgovoren in imam več skrbi. Nona tudi financira vse hrano, hišo...on pač tam živi. Meni ni bilo za živeti z njo, ona je mama od mame, tudi ona cela pesimistična, nikoli mi ni zaupala, vedno je hotela vse urediti namesto mene in se vtikala v moje stvari. Sicer grem do nje, samo mi ni za bit z njo tam, vedno me zaslišuje, karkoli počnem ni dovolj dobro...najbolj mi gre na živce, ker vedno trdi, da tata spet pije, vedno krivi tatu, da je kriv za vse za smrt mame, za naše odnose in s tem živi. Nikoli ga ni marala, tudi če sedaj vidi, da je tata ok, da ne pije, bo trmarila naprej, da če ne, pa bo pil. Malo je že celo smešna itak pa vedno govori, da kdaj bo že umrla, da bi že rada umrla, ma to govori že 20 let«.

»Po tatu pa ne poznam nobenega. O tem se pri nas ne govori. Tata ne želi govoriti o tem«.